

EGYHÁZJOGI ÉS EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK.

IDŐHÖZ ÉS SZÁMHOZ NEM KÖTÖTT SORRENDEN KIADJA

HANUY FERENCZ dr.

PÉCSI THEOL. TANÁR.

ELSŐ KÖTET.
MÁSODIK FÜZET.

HANUY FERENCZ dr.

A VEGYES HÁZASSÁGOKRA VONATKOZÓ TÉTELES JOG ÉS GYAKORLATI ELJÁRÁS.

PÉCS, 1904.

NYOMATOTT TAIZS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

A VEGYES HÁZASSÁGOKRA
— VONATKOZÓ —
TÉTELES JOG
— ÉS —
GYAKORLATI ELJÁRÁS.

IRTA:

HANUY FERENCZ dr.
PÉCSI THEOLOGIAI TANÁR.

A PÉCSI EGYHÁZMEGYEI HATÓSÁG JÓVÁHAGYÁSÁVAL.

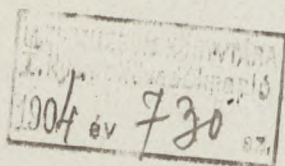

PÉCS, 1904.
NYOMATOTT TAIZS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

~~1205~~
~~1205~~

271397

ELŐSZÓ.

Múlt hónapban került ki sajtó alúl „A vegyes házasságok jogtörténete különös tekintettel Magyarországra“ című (234 oldal) művem, amelyben a vegyes vallás akadályának (*impedimentum mixtae religionis seu haereseos*) jogtörténetét irtam meg, de levezetvén a jogtörténeti fejlődést a mai napig, egyuttal *vázlatos képét adtam már a ma érvényes tételes jognak*, sőt a mű végén a tételes jognak *okmánytárát* is közöltem.

Már akkor jeleztem, hogy *a tételes jognak szakszerű és részletes feldolgozását*, a vegyes házasságokra vonatkozó *kánonjogi elméletnek* előadását, jogász megvilágítását és méltatását, valamint *a gyakorlati eljárás szabályait*, külön munkában fogom közrebocsátani.

Ezt tettem meg jelen munkámban.

Mindazoknak, a kiknek a kánonjogi elmélet terén, vagy az egyházi közigazgatás vagy bíraskodás, vagy a lelkipásztorkodás körében „vegyes“ házassággal dolguk akad, *könyvem hasznos szolgálatot* fog tenni, mert nemcsak mindazt, amit e tárgyra vonatkozólag a nagy bőségű jogforrásokban és kánonjogi irodalomban mint érvényben levő jogot találtam, rendszeresen összefoglaltam, de némely, eddig kielégítően meg nem oldott kérdésnél egészen

önálló utakon jártam és ebbeli felfogásomat jogász érvekkel támogatva előadtam.

Az ezen könyvemben előadott tételes jog alapjait képező *jogforrásoknak intézkedő* részeit, sőt *néhányat egész terjedelmökben is*, közöltem a szöveg közt vagy a jegyzetekben, a főforrások teljes szövegének betekintése végett azonban utaltam fentemlített jogtörténeti művemre, amelyben azokat egész terjedelmökben közöltem már. Épen azért *jelen munkámnak gyakorlati felhasználásához, de tudományos méltatásához is okvetlenül szükséges segédkönyvül szolgál az említett jogtörténeti művem.*

Ezen *utóbbi munka* felöleli a vegyes házasságokból született *gyermek*ek *vallására* vonatkozó, ma érvényes *magyar közjog* forrásainak (törvények, min. rendeletek) teljes szövegét is; azoknak megmagyarázása és konkrét esetekben való bemutatása megtalálható egy másik munkám („*A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szempontjából*”) III. és IV. fejezetében.

Pécs, 1904. február 21-én.

A szerző.

I. FEJEZET.

A vegyes házasság fogalma és az arra vonatkozó házassági tiltó akadály tényálladéka.

I. *Vegyes házasság*¹⁾ alatt az egyházjogban azon házasságot értjük, a melyet két olyan megkeresztelt egyén köt egymással, kik közül az egyik a katolikus egyháznak el nem szakadt tagja, a másik pedig nem katolikus keresztény, vagyis olyan, a ki valamely a kath. egyháztól elvált, de keresztény felekezethez tartozik.

A 18. század közepén az ilyen házasságokat az egyházi kánonjogban még nem nevezték ezen a néven,²⁾ hanem „matrimonia catholicorum cum haereticis“ vagy „matrimonia inter catholicos et haereticos“, míg a tisztán katolikus vallású felek házasságait „matrimonia inter catholicos“ vagy: „matr. inter catholicos ex utraque parte“ nevezték. A 18. század végén azonban már előfordúl a latin okmányokban a „mixtum matrimonium“ elnevezés. Nem mondható helytelennek a vegyes házasság (mixtum matrimonium) olyan egyházjogi meghatározása, hogy vegyes házasság különböző vallású felek

¹⁾ *Latinul*: mixtum matrimonium. *Németül*: Gemischtē Ehe, Mischehe.

²⁾ XIV. Benedek pápának „*De synodo dioecésana*“ cz. munkájában több helyen van szó a vegyes házasságokról (6. könyv. 5. fej. 3 p., 9. k. 3. fej. 1—6. p.), de *sehol* ez a kifejezés: „mixtum matrimonium“ nem olvasható. (L. ferrarai kiadást, 1760. évből 245. és 455. l.) — Hasonlóképpen hiányzik még ezen kifejezés nevezett pápának a vegyes házasságokra nézve 1741. nov. 4-én kibocsátott „*Matrimonia*“ kezdetű „*Declaratio cum Instructione*“-jéből (Hollandia és Belgium részére), valamint 1748. jun. 29. kibocsátott „*Magnae Nobis*“ cz. bullájából (Lengyelország részére). Lásd mindkét bullát: *Bullarium Benedicti PP. XIV.*, Romae, 1760., tom. I. 39. és tom. II. 187. l.

által kötött házasság, a melynek útjában áll a „vegyes vallás“ tiltó akadály (,,impedimentum mixtae religionis“). Ezen meghatározásnak az az előnye, hogy pontosabban szembeállítja a „vegyes házasságokat“ azon házasságokkal, a melyeknek a „cultus disparitatis“ bontó akadály (keresztség hiánya) áll útjában. A régi egyházban a mai „cultus disparitatis“ akadály nem volt még elválasztva a „mixta religio“ akadályától, mindkettő csak tiltó akadály volt „*dispar cultus*“ néven. A keresztség hiánya a nyugati egyházban csak a 12. század végén lett bontó akadálylyá (a keleti egyházban már a 6. század óta).³⁾

A ma érvényben levő magyar közjog a „vegyes házasságok“-at (1868: LIII. tc.) vagy „különböző vallású felek közti házasság“-okat (1894 : XXXII., 1895 : XLIII. tc.) az „egyvallásúak házasságai“-val állítja szembe és így legalább az 1895 óta kötött házasságok tekintetében, a zsidó-keresztény vagy pogány-keresztény vagy egyáltalán „keresztény — nem keresztény“ házasságokat is a „vegyes házasságok“ fogalma alá csoportosítja.

Nem érdektelen tudni, hogy a „mixta religio“ kifejezés maga is csak újabb keletű, azelőtt „*haeresis*“ volt ezen akadály szülő-okának neve⁴⁾; legalább is a 13. századtól fogva a nyugati egyházban.⁵⁾

felmentés { A míg a pápák csak az „*abiurata prius haeresi*“ föltétele mellett engedték meg a „*haereticus*“-sal való házasságot, addig az ilyen engedélyt nem is „*dispensatio*“-nak, hanem „*facultas contrahendi*“-nek nevezték el, „*dispensatio*“-nak akkor, ha egyúttal valamely más akadály alól adatott felmentés. Mikor később a pápák az említett feltétel nélkül, de a hármas „*cautela*“ mellett kezdték sürübben megadni a „*haereticus*“-sal való házasságkötésre az engedélyt, azóta a „*dispensatio*“ szó jött használatba és a „*haeresis*“ helyett az „*ad contrahendum cum acatholico*“ és később a „*dispensatio in impedimento mixtae religionis*“ kifejezés.

³⁾ Lásd bővebben: Hanuy Ferencz dr., *vegyes házasságok jogtörténete kül. tekintettel Magyarországra*, Pécs, 1904., 13—17. l.

⁴⁾ XIV. Benedek id. „*Magnae Nobis*“ bullájában.

⁵⁾ Lásd i. művemben 31.—38. l.

II. Visszatérve már most az elhagyott fonálhoz, lássuk pontosabban, mikor forog fönn a kánonjog értelmében a „vegyes vallás“-nak akadály (impedimentum mixtae religionis).

Ezen akadály fennáll:

1. Ha az egyik házastfél „katholikus keresztény“ akár születésétől (keresztelés és nevelés) fogva, akár későbbi át-térés folytán. Az, hogy latin vagy más szertartású (gör. kath., örmény kath. stb.) katolikus, az nem változtat a dolgon.⁶⁾

2. Ha a másik fél „nem-katholikus keresztény“ (acatholicus). Erre nézve az szükséges, hogy az illető valamely keresztény vallásfelekezethez tartozzék, a mely különvált a

⁶⁾ Két egyén által, kiknek mindegyike katolikus, de különféle szertartású katolikus, kötött házasság nem nevezhető „vegyes“ házasságnak, legalább szorosan kánonjogi értelemben nem, mert a „mixta religio“ régi neve („impedimentum haereseos“) és mai lényege is az egyik fél ereknességét (haeresis) *tételezi fel.* [Különböző szertartásokhoz tartozó, katolikus egyének közti házasságra nézve a kánonjog szabályai (Dr. Friedr. Vering, Lehrbuch des Kirchenrechts, III. kiad. Freiburg i. Br. 1893., 835. l., R. Scherer, Handbuch des Kirchenrechts, II. köt. 1898, 651. l., 198. l.) a következők: Mindegyik félnek „parochus proprius“-a a saját szertartású lelkész; a latin szertartású plébánosnak tehát nincs joghatósága a plébánia területén lakó görög kath. egyénre, még ha ott helyben nem is volna gör. kath. lelkész. A házasságkötés tehát érvényesen köthető akár a latin szert. lelkész, akár a gör. kath. lelkész előtt; licite csak akkor, ha a másik fél elbocsátó levelet hoz. A „S. Congr. de Propag. Fide“ 1863. okt. 6. határozata (Galícia részére) támogatja azon gyakorlatot, hogy a kötés azon szertartás lelkésze előtt köttessék, melyhez a menyasszony tartozik. Az ilyen, különféle szertartásokhoz tartozó kath. egyéneknek házasságából született gyermekek vallására nézve általánosan kötelező egyházi törvény nincsen. XIV. Benedek pápa („Etsi pastoralis“ bulla II. n. 14.) a délolaszországi gör. katolikusok részére azt a szabályt adta, hogy az összes gyermekek azon szertartásban neveltessenek, amelyhez az apa tartozik, mégis egyik keleti ritushoz (nem a latinhoz) tartozó apának jogot (!) adott arra, hogy, ha akarja, a latin ritus szerint kereszteltethesse és neveltethesse gyermekeit. Galicziára a S. Congr. Prop. F. fentidézett határozatában azt írta elő, hogy a gyermekek nemük szerint kövessék a szülőket a ritus-ban. Magyarországra nézve az egyházi tételes jogban nincs külön intézkedés, de van ősrégi gyakorlat és ez az, hogy az összes gyermekek azon szertartásban nevelendők, amelyhez az apa tartozik. Ezen gyakorlatot az 1814. évi okt. hó 4-én 23.034. sz. a. kiadott királyi rendelet kötelezően előírta, a mely a m. kir. belügy-miniszter által 1896. febr. 11-én 7663. sz. a. kibocsátott rendelet szerint ma is kötelező. („Havi Közlöny“ 1896. évf. 411. lap.)

katholikus egyháztól; akár csupán *szakadár* (schismaticus), akár egyuttal *eretnek* (haereticus) az a felekezet.⁷⁾ A míg valaki a katholikus hit egyes igazságait vagy akár az egész katholikus, sőt keresztény hitet ugyan megtagadta (apostata a fide Christiana), de nem csatlakozott *semmiféle, testületileg szervezett vallásfelekezethez*, addig az illet a házasságkötés szempontjából (eretnekségben, szakadárságban, hittagadásban, felekezetnélküliségben) bűnös katholikusnak kell tekinteni, feltéve, hogy azelőtt katholikus volt.⁸⁾ Scherer ezen irányban oly messze megy, hogy azt állítja, miszerint csak akkor forog fenn a „vegyes vallás“ akadály, ha az illető valamely vallásfelekezet *szervezett hitközösségéhez* is tartozik; nevezetesen ezt mondja az *ó-katholikusokról*.⁹⁾ *Ha a felekezetnélküli egyén azelőtt egyik nem kath. felekezethez tartozott*, míg a másik jegyes most is még katholikus, akkor *furcsa helyzet* áll elő, mert az egyik fél katholikus, a másik pedig már nem tartozik egyik akath. felekezethez sem; így tehát *van is vegyes házasság, nincs is. Helyesebb*, ha azt mondjuk: *nincs vegyes házasság*, mert a felekezetéből kitért fél a kath. egyházhoz tartozónak tekintendő inkább, mintsem akatholikusnak. Hiszen az eretnekek is mind a kath. egyház joghatósága alá tartoznak a keresztség folytán; az ilyen pedig jogilag nem tartozván már egyetlen felekezethez sem, csakis a keresztség köteléke maradt fen, amely őt a keresztény anyaszentegyházhoz fűzi. Az ilyen házasság tehát nem lesz „vegyes“ házasság, hanem

⁷⁾ Hogy nemcsak az eretnekekkel, hanem a *szakadárokkal* (schismatici) is tiltja az egyház a házasságot, az kiviláglik a S. Cong. Inquisitionis 1628. évi június 20-án és 1671. évi aug. 20-án kelt halározataiból, a melyek az ilyen házasságot csak az esetben mondják megengedhetőnek, ha az „*abiuratio schismatis*“ megtörtént („nisi praemissa abiurationis schismatis et professione fidei ante matrimonium faciendae“). Joh. Kutschker, Das Eherecht der kath. Kirche, Wien, 1857. IV. kötet 700. l. — Mint a fenti szövegben látható, a mai kánonjog szerint az elszakadás logikailag elsőbb helyet foglal el a vegyes házasság fogalmában, mint a „haeresis“; tényleg azonban minden „*schisma*“ együtt jár valamelyes „*haeresis*“-sel.

⁸⁾ Scherer, Handbuch des Kirchenrechts II. kötet, 1898, Graz und Leipzig, 411. l.

⁹⁾ Scherer i. m. II. köt. 291. l. (244. jegyzet) és 240. l. (34. j.)

úgy lesz kezelendő, mint a hittagadókkal, szabadkőművesekkel kötni szándékolt (kath. fél által) házasság.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy a semmiféle felekezet-hez nem csatlakozó *eretnekkal* (haereticus), *szakadárrel* (schismaticus), *hittagadóval* (apostata), a házasságkötés minden akadály nélkül megengedhető a katolikus félnek, hanem csak azt, hogy ezen esetben nem forog fenn az „impedimentum mixtae religionis” és így a házasságkötésre nem kérhető a „dispensatio in impedimento mixtae religionis”.

Az „impedimentum mixtae religionis”-nak a nyugati egyházban a 13. századtól kifejlődött alakja onnan veszi eredetét, hogy a „haereticus”-okkal való „*communicatio in sacris*” tiltva volt és pedig azért, mert az összes eretnekek, a kiközösítés büntetése alatt állottak. Mivel pedig az eretnekek, szakadárok és hittagadók is, kik nem csatlakoztak valamely szervezett vallásfelekezethez, kiközösítés büntetésével vannak sújtva, azért a velök való „*communicatio in sacris*” szintén tiltva van; a házasságkötés ilyen egyénnel kettős „*communicatio*”-t foglal magában: az „*activa communicatio*”-t (vallási érintkezés a kiközösített egyénnel) és a „*passiva communicatio*”-t (a kiközösítettnek a katolikus istentiszteletben való részesítése.)¹⁰⁾

Hogy a „mixtae religionis impedimentum” nem áll fenn akkor, ha a kath. hittől elpártolt fél még *nem csatlakozott más vallásfelekezethez*, azt világosan kimondotta a római Szentszék.

A S. *Congregatio Inquisitionis* 1867. január 30-án hozott és 1897. május 25-én megújított határozata ugyanis így szól:¹¹⁾

„*Quoties agatur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram, quae a fide ita defecit, ut alicui falsae religioni vel sectae sese adscripserit, requirendam esse consuetam et necessariam dispensationem cum solitis et notis praescriptionibus et clausulis.*”

„*Quodsi agatur de matrimonio inter unam partem catholicam, et alteram, quae fidem abiecit, at nulli falsae religioni*

¹⁰⁾ A „*communicatio*”-val járó kiközösítésről lásd a részletes adatokat id. művemben 49. l.

¹¹⁾ Acta S. Sedis, 1899. é. (XXXI.) köt. 689. l.

vel haereticae sectae sese adscripsit, quando parochus nullo modo potest huiusmodi matrimonium impedire (ad quod totis viribus incumbere tenetur) et prudenter timet, ne ex denegata matrimonio adsistentia, grave scandalum vel damnum oriatur, rem deferendam esse ad R. P. D. Episcopum, qui, sicut ei opportuna nunc facultas tribuitur, inspectis omnibus casus adiunctis, permittere poterit, ut parochus matrimonio passive intersit tamquam testis autorizabilis,¹²⁾ dummodo cautum omnino sit catholicae educationi universae prolis aliisque similibus conditionibus.“

Az ezen decretum-ban a folyamodó püspöknek megadott „facultas“-t a pápa által is jóváhagyott, 1899. évi január 11-iki decretum (S. Congr. Inquis.)¹³⁾ kiterjesztette a kath. egyház összes püspökeire.

De lehetséges még továbbá az is, hogy valaki nemcsak más vallásra át nem tért, de külsőleg sem szakadt el a kath. egyháztól; de nyilvános működésével (hit ellenes irodalmi vagy társadalmi tevékenység) vagy pedig a *szabadkőművesek* társaságához vagy más tiltott társasághoz való, közismert tartozásával nagyobb lelki veszélylyel fenyegeti a vele házasságra lépni akaró kath. felet, mint egy nem kath. keresztény vagy akár meg nem keresztelt egyén.

Általánosan kötelező decretum ily esetekre nincsen; a „mixta religio“ bizonyos, hogy nem forog fenn és így a lelkipásztorokra nem is áll fen a tételes jogból folyó kötelezettség a „mixta religio“ szabályait alkalmazásba venni. Mégis, mivel úgy az egyes lelkipásztornak joga van, ha azt véli, hogy a házasságból nagy kár háramlik a házasságra, elhalasztani a házasságkötést, mint a püspöknek egész egyházmegyéje területére, joga van állandóan is eltiltani ily esetben a házasságkötést (*vetitum Ecclesiae*), észszerűnek látszik minden esetben, mikor az egyik fél ismert szabadkőműves (vagy hasonló más tevékenységű egyén), az egyházi kötést ugyanazon feltételekhez kötni, mint a nem kath. keresztényekkel való házasságot.

¹²⁾ Megjegyzendő, hogy az egyházi közjog általános szabálya szerint a „cautio“-k mellett kötött rendes vegyes házasságok is csak „passiva assistentia“-ban volnának részesíthetők.

¹³⁾ Acta S. S. i. köt. 690. l.

Ezen eljárás megegyezik a római Szentszék óhajával, mert a *S. Congr. Inquis. a braziliai püspökökhöz* 1878. évben (jul. 5.) a szabadkőművessel kötendő házasságok esetére megismétli a fentidézett 1867. évi decretumot (passiva assistentia és a cautiok megkövetelése); és kifejezetten helyteleníti azt, hogy az ilyen házasságok a szokott egyházi ünnepélyességgel köttessenek, ezen szavakkal: „Nullo modo tolerari potest, quod illic in quibusdam dioecesibus, sicut refertur, usuvenit, ut matrimonia, quae a Massonibus contrahuntur, cum omni solemnitate ritus catholici celebrentur.“¹⁴⁾

A római Szentszék egyébként egyes esetekben maga is hajlandó elismerni az említettnél *enyhébb gyakorlatot*, legalább ez tűnik ki egy 1883. évi febr. 21-én elébe terjesztett dubiumra adott feleletéből (*S. Congr. Inquisitionis*), mely így hangzik:¹⁵⁾

„Quod attinet ad matrimonium, in quo una contrahentium pars *clandestinis aggregationibus* notorie adhaeret, donec Apostolica Sedes generale decretum hac in re non ediderit, oportet, ut *pastores caute et prudenter se gerant*; et debent potius in casibus particularibus ea statuere, quae magis in Domino expedire iudicaverint, quam generali regula aliquid decernere; omnino vero *excludatur celebratio sacrificii Missae*, nisi quando adiuncta aliter exigant.“

Az utolsó szavak mutatják, hogy *rendkívüli esetben* az „*activa assistentia*“ is megadható a jegyespárnak, kiknek egyike szabadkőműves; csak a *nász-szentmise hagyassék el*, a melynek a vegyes házasságoknál is el kell maradnia, ha meg is adatik az 1858. évi Antonelli-instructio alapján az „*activa assistentia*.“

A *gyakorlatra* mindenesetre *főszabály* az, hogy az összes, nem formaszerinti akatholikusokkal kötendő házasságra nézve esetről-esetre kikérendő a püspöki hatóság utasítása, főleg azon szempontból, hogy a püspöki hatóság azon, a legtöbb egyházmegyében kötelező szabályt,¹⁶⁾ mely szerint a

¹⁴⁾ *Roskoványi* De matrimoniis mixtis VIII. (Supplementum II.) Nyitra, 1887. 101. l.

¹⁵⁾ *Roskoványi* i. m. 185—6. l.

¹⁶⁾ Az *általános egyházjog* (Conc. Trid. sess. 24. de ref. matr. c. 1.) nem írja elő kötelezően a gyónást és áldozást, *csak ajánlja* („sancta synodus coniuges hortatur“), sőt ezen ajánlás is kétféle idő közt hagy

házasfeleknek a házasságkötés előtt meggyónniok és megáldozniok kell, ezen esetre függessze fel.

III. De a szoros értelemben vett „*acatholicus*“-okat illetőleg felmerülhet azon kétely, vajjon az egyház „*vegyes*“ házasságnak tekinti-e az olyan frigyet is, melyet egy kath. egyén kötni akar egy *olyan egyénnel, a ki* most ugyan valamely, a kath. egyháztól különvált vallásfelekezethez tartozik, de csak bizonyos idő óta, *azelőtt* azonban *katholikus volt*. (Az ilyen egyént a köznyelven „*apostata*“-nak nevezik.)

A felelet csak *igenlő* lehet, mert ép az ilyen u. n. *apostatánál* van leginkább meg az a formális bűntény (haeresis = error pertinax contra fidem) a maga teljességében, a melyet az egyház a tiltó akadálylyal büntetni akar, — és ilyenrel való házasságkötés hozhatja leginkább azon lelki károkat a kath. félre és a születendő gyermekekre, a melyeket az egyház a tiltó akadály felállításával elhárítani akar.

Erre is van római határozat. A *S. Congr. Inquis.* 1835. nov. 7-én a quebec-i püspököknek *kérdésére*:

„Cum *catholicus se simulat* protestantem aut apostatam, eo consilio, ut matrimonium ineat cum muliere catholica coram ministro protestante et duobus testibus (Canadában a trienti forma az akath. és a vegyes házasságokra nézve fel van függesztve!), eiusmodi matrimonium estne validum?“

így felelt:

„*Negative*: cum enim alter coniugum haeresim simulat, aut apostasiam, non ideo catholicam fidem ex animo deserit. Quocirca cum ambo coniuges sint reapse catholici, clandestinitatis impedimento tenentur (a katholikusokat kötelezi Canadában a trienti forma!). Quodsi coniugum alter non simularet solum, sed *vere animo a catholica fide deficeret, ad haeticam transiens pravitatem, tunc profecto mixtum exurgeret matrimonium, quod ratum habendum esse ex superius dictis manifeste apparet.*¹⁷⁾

Csakis az nem látszik első pillanatra méltányosnak, hogy egy ilyen „*apostatá*“-val való házasságra a *dispenzáció* ép oly

(szabad választást („*antequam contrahant vel saltem triduo ante matrimonii consummationem.*“)

¹⁷⁾ Acta S. Sedis 1893—4. (XXVI.) köt. 381.—3. l.

föltételek mellett és ép oly könnyűséggel adassék meg, mint a születésénél fogva akatholikus egyénnel kötendő házasságra. De az előbb említettek után és tekintetbe vévén még azt is, hogy a dispenzáció úgylis csak akkor adatik meg, ha a kath. féltől és gyermekektől minden vallásbeli lelki kár elhárítható (*cautiones*) és ha ezen kívül nyomós ok (*causa canonica dispensationis*) javasolja a házasságot, — kétség nem fér ahhoz, hogy maga az a körülmény, hogy az egyik jegyes személyes elpártolás útján lett katholikussá, nem akadály a dispenzációnak. Különben, hogy az ilyen „apostatá“-val való házasság is dispenzációban részesíthető, az a *S. Congr. Inquisitionis*-nak fentidézett 1867. évi decretumának első bekezdésében már világosan kimondatik.

IV. Fölmerülhet még az az eset, hogy *valamelyik házasság-fél* keresztény (nem kath.) *vallásfelekezethez tartozik*, de maga *nincs megkeresztelve*.

A megtéréseknél és (a házasságot kivéve a szentségek felvételénél) az előzőleg már felvett keresztség érvényessége tekintetében az egyházi partikuláris tételes jog és részben a *joggyakorlat* is bizonyosságot kíván meg, úgy, hogy ha valamely áttérésnél egyáltalában bizonyos a keresztség hiánya, a keresztség absolute szolgáltatandó ki, ha pedig csak kétes (*dubium iuris et facti*), akkor kiszolgáltatandó „*sub conditione*.”

A keresztségre nézve megkülönböztetendő a „*quaestio facti*” (t. i. az, vajjon tényleg kiszolgáltattott-e a keresztség?) a „*quaestio iuris*”-tól (vagyis az, vajjon a keresztség, feltételezve annak tényleges felvételét, érvényesen lett-e kiszolgáltatva?). A „*quaestio facti*” alá tartozik az az eset is, mikor valaki olyan felekezetből tér át, a mely a keresztséget (esetleg csak a kisdetek keresztségét) elveti. A „*quaestio iuris*” szempontjából érvénytelen azon felekezetek keresztsége, a melyek vagy a keresztség anyagára (*materia sacram.*) vagy alakjára (*forma sacram.*) eltérnek a kath. egyháztól. Maga az a körülmény, hogy némely felekezet a három isteni személy neveit csak ugyanazon egy isteni személy 3 nevének tekinti (*unitariusok*, újabb *protestans felekezetek*), nem teszi érvénytelenné, sőt kétéssé sem a keresztséget, feltéve, hogy a 3 isteni személy neve a keresztelés formájából ki nem hagyatott.

Ép ezért csakis lelkipásztori, de sem dogmatikai, sem kánonjogi szempontból *nem indokolható az*, ha egyes *partikuláris zsinatok az unitariusok vagy a szabadhitű újabb protestánsok keresztségét*, azért, mert *ők nem hisznek a Szentháromságban*, kétesnek tartván, „*sub conditione*“ megismétlendőnek rendelik el.

Igy rendelte el az 1858. évi *esztergomi érsektartományi zsinat*¹⁸⁾ a megtérő unitáriusoknak „*sub conditione*“ újrakeresztelését, bár az unitáriusok megtartották a keresztséget és formáján nem változtattak semmit. Ha az unitáriusok a 3 isteni személy nevét is elhagyták volna, vagy pláne elvetették volna a keresztséget (a mit nem tettek!), akkor a megtérő unitárius keresztsége nem kétes volna, hanem annak hiánya vagy a „*factum*“ vagy a „*ius*“ szempontjából biztos volna és így a megtérő „*absolute*“ volna újrakeresztelendő, nem pedig „*sub conditione*“.

*Hinschius*¹⁹⁾ kárörömmel konstatálja a németországi kath. zsinatok (1860. évi kölni, 1867. évi paderborni zsinatok²⁰⁾ hasonló álláspontját és azt általánosítva (támaszkodva néhány hasonlóan *tutioristikus* irányú S. Congr. Inquis. határozatra)²¹⁾ azon következtetésre jut, hogy mivel ime a kath. egyház manapság már nem ismeri el az eretnekek keresztelésének érvényességét (az övétől eltérő Szentháromság felfogás miatt), azért a kath. egyházjognak azon elve, hogy az eretnekek is a kath. egyház joghatósága alá tartoznak, elvesztette minden bázisát. Tudvalevő, hogy Németországban sok u. n. „*freikirchliche evang. Gemeinde*“ van, a mely hivatalosan is megtagadja a Szentháromság tanát, de a keresztség formáját

¹⁸⁾ „*Sectae Socinianorum seu Unitariorum addicti, in sinum Catholicae Ecclesiae venire cupientes vel saltem matrimonium cum catholico individuo inire desiderantes, ob gravia, quae validitati baptismatis apud eos collati obstant, dubia, sub conditione baptizentur.*“ Acta et Decreta conc. Prov. Strig. a. 1858. Pest. 1859. 32. l.

¹⁹⁾ *P. Hinschius, System d. kath. Kirchenrechts, IV. köt. Berlin 1888., 45. l.*

²⁰⁾ *Scherer, Handbuch des Kirchenrechts II. köt. Graz u. Leipzig 1898. 83. l.*

²¹⁾ *Instructio S. C. O. a. 1859. pro America Sept.; S. C. O. decr. 20. Nov. 1878.*

még megtartja. Ezeknek, valamint az unitariusoknak és más hasonló felekezeteknek keresztsége, dogmatikai és kánonjogi szempontból érvénytelennek nem mondható, csakis a dogmatikus felfogásból folyólag az az aggodalom látszik alaposnak, hogy nem híven a Szentháromságban, nem is fektetnek súlyt a keresztelési forma szavaira és azt talán néha el is hagyják. Ezért a gyakorlatban biztosabb út a keresztségnek megismétlése és a hol az („sub conditione“) elő van írva, ott az újrakeresztelés teljesítendő is. A hol ez előírva nincs, ott csakis akkor szabad újra kereszteni, a hol biztos a keresztség hiánya vagy érvénye (akkor absolute) vagy legalább is kétes annak érvényessége vagy kiszolgáltatása (akkor „sub conditione.“)

A házasságkötés érvényességére a keresztség kiszolgáltatása és érvényessége vagy annak hiánya lényeges befolyással van, mert előző esetben a valamely keresztyén egyénnel megkötött házasság érvényes, második esetben pedig (t. i. ha a keresztség egyáltalában vagy legalább is érvényesen nem volt kiszolgáltatva), érvénytelen, mert fenáll a „cultus disparitas“ akadály, még pedig akkor is, ha egyik fél sem katolikus, mert a „cultus disparitas“ egy, az általános egyház szokása által a 12. század végén keletkezett bontó akadály, mely az eretnekeket is kötelezi.

Azonban jól megjegyzendő, hogy a *házasságkötés érvényessége tekintetében* (vagyis a „cultus disparitatis“ fenforgása tekintetében) az *egyházjog nem követeli meg a keresztség bizonyosságát*, sőt ellenkezőleg, mindazon esetekben, midőn a *keresztség* ténye, avagy érvényessége *csak kétes* (anélkül, hogy ellenkezője biztos volna), a keresztség ténye, illetőleg érvényessége mellett *jogvédelmet állít fel*, a melyet minden egyes esetben bizonyítékokkal kell megdönteni; ilyen bizonyítékok nélkül, vagyis a *kétely fenmaradása esetében*, a keresztség *kiszolgáltatottnak*, illetőleg *érvényesnek tekintetik*, az ily egyénnek egy biztosan megkeresztelt egyénnel való házassága keresztyének közti házasságnak tekintetik és érvényesnek tekintetik a jövőben még akkor is, ha a házasság megkötése után a keresztség hiánya, illetőleg érvénytelensége bebizonyulna.

Ennek magyarázata az, hogy a „cultus disparitas“ nem a „ius divinum“-ból, hanem a „ius humanum“-ból és pedig általános jogszokásból *származó akadály*, a melynek a kétes

esetekre való kiterjedése a szokásjog kezdetétől (12. század) fogva nem igazolható, de másrészt vannak pápai döntések, a melyek ily kétes esetekben a „cultus disparitas“ fen nem forgását fejezik ki.

Ezt *Gasparri*²²⁾ alaposan beigazolta házasságjogi nagy munkájában, hivatkozva a S. Congr. *Concilii*-nak 1737. márc. 4., a S. Congr. *Inquisitionis*-nak 1734. szept. 29., 1736. ápr. 28., 1868. szept. 9., 1830. nov. 17. határozataira. *Scherer*²³⁾ is *elfogadja* azt, hogy *jogvélelem* harcol a keresztség mellett az esetben, ha az kétes (*dubium facti aut iuris*), *de tagadja* azt, hogy a házasság akkor is érvényesnek tekintendő, ha a *házasságkötés után kitudódik* a keresztség hiánya, illetőleg érvénytelensége.

Gasparri álláspontja mindenestre biztosabb és ép úgy van tudományosan indokolva, mint *Scherer*-é. Az idézett szentszéki határozatok, bár partikuláris jellegűek, mégis a hiteles törvény (szokás)-magyarázat jellegével bírnak és mivel nem „*extensiva interpretatio*“-k, sőt inkább „*restrictiva*“ jellegűek, oly részletkérdésben, a melyre az általános jogszokás ki sem mutatható, azért ezen határozatok kötelezik az egész egyházat kellő kihirdetés nélkül is, mert bennük megnyilatkozik a jogszokás alkotásához szükséges „*consensus legislatoris*“, illetőleg a törvényhozónak tiltakozása, a jogszokásnak a kétes esetekre való kiterjesztése ellenében.

Világos lesz a dolog, ha az 1830. nov. 17. határozatot egész szövegében közlöm. A S. C. *Inquis.* az *annecy*-i püspök kérdésére: vajjon egy kath. félnek egy *kétesen* megkeresztelt kálvinista vagy lutheránus féllal való házassága nem érvénytelen-e a „*cultus disparitas*“ miatt — *így felelt 1830. november 17-én*:²⁴⁾

1. Quoad haereticos, quorum sectae ritualia praescribunt collationem baptismi absque necessario usu materiae et formae essentialis, debet examinari casus particularis; 2. Quoad alios, qui iuxta eorum ritualia baptizant valide, validum censendum est baptismi. Quodsi dubium persistat etiam in primo casu,

²²⁾ P. *Gasparri*, Tractatus Canonicus de Matrimonio, II. kiadás. Páris, 1900. I. köt. 411.—4. l.

²³⁾ R. *Scherer* i. m. II. köt. 374. l. 12. jegyzet.

²⁴⁾ *Gasparri* i. h. 413. l.

censendum est validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii; 3. Si autem certo cognoscatur nullum baptisma ex consuetudine illius sectae, nullum est matrimonium“.

Ezen határozat 3. pontjának szövegezése kizárja a jogvélelem alól azokat, a kiknél úgyszólván biztos a keresztségnek meg nem történte; ilyenek azon eretnekek, a kiknek felekezete vagy egyáltalában nem ismeri a keresztséget, vagy más anyagot és alakot használ. De nem zárja ki a határozat a jogvélelem alól azokat, a kik oly felekezethez tartoznak, a mely a keresztség helyes anyagát és alakját kötelezőleg elő nem írja (decr. 1. pontja). De még ilyen esetben is t. i., ha nem is kötelező a kellő „materia“ és „forma“ az ilyen felekezetben, a jogvélelem a keresztség mellett szól mindig, ha annak meg nem történte, illetőleg érvénytelensége csupán kétes (nem pedig bizonyos). A határozat 2. pontja egész világosan kimondja, hogy azon kereszteni felekezetekhez, a melyeknél a keresztség megvan, az anyag és alak kellő, és azok alkalmazása kötelező, tartozó egyének keresztsége biztosan érvényesnek tekintendő (jogvélelemtől eltekintve). *Scherer* a 3. pontot azon esetre vonatkoztatja, ha a házasságkötés után tudódik ki a keresztség érvénytelensége; pedig a szövegből világos, hogy itt is előzetes kitudódásról van szó: a 2. pont első részében ugyanis szó van azokról, kiknek keresztsége biztos (nincs szükség jogvélelemre), a 2. pont második részében azokról van szó, kiknek keresztsége kétes, akár („etiam“) tartoznak a kellő keresztséggel nem bíró (1. pont) vagy pedig azzal bíró (2. pont 1. része) felekezethez (itt van tehát a kétség miatt szükség a jogvélelemre); a 3. pont szól azokról, kiktől bizonyos, hogy keresztségük „ex consuetudine sectae“ érvénytelen (itt a jogvélelem nem használható, mert hiányzik előfeltétele: a formailag érvényes keresztség.)

A fent ismertetett jogvélelem alapján *Gasparri*, római szentszéki határozatokra támaszkodva, a következő részletes szabályokat adja:

1. Ha *mindkét házaspár katolikus*, de a házasságkötés után kétség merül fel az egyik fél keresztségének érvényessége iránt, akkor ő ugyan „sub conditione“ újrakeresztelendő, de a házasság érvényessége érintetlen marad és nem szorúl (még „ad cautelam“ sem) revalidációra (1737. márc. 4-én a

S. C. C. ily esetben e kérdésre: „An Laura Delfini baptizari debeat sub conditione in casu?“ — így felelt: „Affirmative, et secreto et sine praeiudicio validitatis matrimonii.“²⁵⁾

2. Ha *egyik fél katolikus*, a másik pedig oly eretnek felekezethez tartozik, a melynek keresztsége kétséges, akkor a házasság érvényességéhez szintén kétség nem fér, még akkor sem, ha később be is bizonyodnék a keresztség érvénytelensége (a S. C. O. 1830. nov. 17. döntése).²⁶⁾

3. Ha *mindkét fél olyan eretnek felekezethez tartozik*, melynek keresztsége kétséges, akkor is érvényes a házasság. (S. C. O. 1851. febr. 5-én, 1840. jul. 20. hat.)²⁷⁾

4. Ha *egyik fél biztosan nincs megkeresztelve* (pogány, zsidó stb.), a másik fél pedig olyan eretnek felekezethez tartozik, a melynek keresztsége kétséges, akkor a házasság érvénytelen mindenestre, mint szentségi házasság, de ha a keresztség érvénytelensége később beigazolást nyer, akkor a házasság, mint két keresztleetlen egyén közti természetes házasság érvényes (S. C. O. 1880. jul. 7. határozata).²⁸⁾ Az előbbi esetben az érvénytelenségnek az az oka, hogy a házasságkötésnél az érvénytelen keresztség érvényesnek vétetik, így tehát a két fél közt fenállónak tekintetik a „cultus disparitas“, a mely érvényteleníti a szentségi házasságot; az utóbbi esetben azonban az érvényességnek az oka az, hogy a „cultus disparitas“ nem „iuris divini“, hanem „iuris humani“ akadály lévén és csakis valóban keresztyényeket (megkeresztelteket) kötelezvé, nem irritálhatja a két keresztleetlen egyén közt megkötött természetes házasságot, még akkor sem, ha egyik fél keresztyénynek is véli magát.

A fentiekből látható, mit kell tartani *Demkó*²⁹⁾ azon

²⁵⁾ *Gasparri* i. h. 411. l. — Ugyanily értelemben döntött 1868. szept. 9-én a S. C. O. egy olyan esetben, a hol a kétely még a házasságkötés előtt merült fel.

²⁶⁾ Ezen döntést a S. C. O. megismételte 1851. febr. 5. (*Gasparri* i. h. 414. l.) és 1890. ápr. 4. (Aichner, *Compendium Juris Eccles.*, Brixen, IX. kiad. 610. l.), valamint a S. C. C. márc. 20-án. (Acta S. Sedis 1880. é. (XIII.) köt. 457. l.)

²⁷⁾ *Gasparri* i. h. 414. l.

²⁸⁾ *Gasparri* i. h. 415. l.

²⁹⁾ Georgius *Demkó*, *Jus Ecclesiasticum*, Eger, 1888. II. köt. 689. l. *Demkó* az unitáriusokra nézve ajánlja ezt.

véleményéről, mely szerint a kétséges keresztséggel bíró eretnekek egy kath. egyénnel való házasságkötés előtt vagy „sub conditione“ újrakeresztelendők vagy a „cult. disp.“ alól „ad cautelam“ pápai felmentésben részesítendők.

Egyik ajánlott modus procedendi sem alkalmazható.

Újrakeresztelni (akár „absolute“ akár „sub conditione“) *egy felnőtt eretneket* egy kath. papnak csakis (még, ha még úgy kívánja is) akkor szabad, ha ő áttér a kath. vallásra és megváltik az eretnekségtől, mert ellenkező esetben a kath. pap az eretnek felekezet lelkészének volna csak helyettese. Az eretnek lelkész által végeztetni az újrakeresztelést egyrésről a kath. pap nem tanácsolhatja, másrészt az eretnek fél is hiába fogja kérni ezt lelkészétől.³⁰⁾

Ad cautelam dispensatio-t kérni fölösleges, mert a római Szentszéknek fentidézett, ismételt kijelentései után: *kétes* esetekben nem kell tekintetbe venni a „cultus disparitas“-t; az teljesen (és a jövőre is kihatólag) nem létezőnek tekintendő.

V. A fentiekben röviden már említettem, hogy a mai magyar közjog mit ért vegyes házasság alatt, de a dolog fontossága miatt avval még részletesebben kell foglalkoznom; így fog csak világossá lenni a „vegyes házasságok“ fogalmi meghatározásában a kánonjognak és a magyar közjognak egymástól eltérő álláspontja.

A magyar közjog a „vegyes vallásúak házassága“ alatt különféle időkben mást és mást értett.

1. Az 1868. év előtti időkben „vegyes házasság“ (mixtum matrimonium) alatt a magyar közjog — a kánonjoggal meg-egyezően — azon házasságot értette, a melyben *egyik házaspár fél államjogilag katolikus*,³¹⁾ a *másik házaspár fél* államjogilag

³⁰⁾ Ha az unitárius házaspár a házasságkötés előtt a kath. hitre tér át, akkor „sub conditione“ megkeresztelendő és utána házasságkötésre bocsátható mindenféle dispensáció nélkül, mert nincs sem mixta religio sem cultus disparitas.

³¹⁾ A királyi intimátumok ezt „persona pro catholica considerari debens“ néven említik. Így az 1802. évi nov. 9-én 24097. sz. kir. int.: „Personae pro catholica considerari debentis, si haec cum Augustanae Confessionis addicta matrimonium inire intendat, matrimonialis copulatio nullo pacto per ministrum evangelicum perfici potest, tamquam ad iura Parochi catholici spectans.“ Lásd Extractus benignarum resolutionum normalium etc. Nagyszombat (1834.) 105. l.

valamely bevett keresztény valláshoz tartozik.³²⁾ Az államjogi vallási hovatartozás nem a keresztség felvétele és a vallásos nevelés alapján állapítatik meg, hanem az állami törvény szerint, a mely szabályokat ad a gyermekek vallására nézve. Ezen értelemben használják a „vegyes házasság“ szót az 1790/1 : XXVI. tc. és az 1844 : III. tc.; valamint az ezekre vonatkozólag megjelent királyi intimátumok.

Jól megjegyzendő az is, hogy 1868. évig (1844 : III. t.-cz.) a kétféle protestáns házasfelek vagy protestáns és görög-keleti házasfelek (1848. óta) vagy a protestáns és unitárius (1848. óta) házasfelek házassága egymás között nem tekintett még a közjogban említett „vegyes-házasság“-nak. Kivüláglik ez az 1791 : XXVI. t.-cz. szövegéből:

„15. §. Proles e mixtis matrimoniis, quae semper coram parochis catholicis ineunda erunt, quibus tamen impedimenta quaequam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto, susceptae vel suscipiendae, si *pater catholicus* fuerit, illius religionem sequantur, si vero *mater fuerit catholica*, tunc nonnisi proles masculae patris religionem sequi possint.“

„16. §. Causae matrimoniorum tam eorum, quae iam tempore, quo illa inita sunt, *mixta* erant, quam et eorum, quae per transitum alterius patris a sacris evangelicis *ad sacra catholica* mixta effecta essent, cum utrobique de veri nominis sacramento agatur, sedibus catholicorum spiritualibus deferuntur.“³³⁾

Ezen törvényben tehát a „*mixta matrimonia*“ fogalma azonos még a kánonjog meghatározásával, mégis a szövegben nincs ugyan meg, de megvolt tényleg a gyakorlatban az a

³²⁾ Bevett vallások voltak 1868. előtti időben: a kétféle protestáns (ág. ev., ev. ref.) 1608. óta, a görög-keleti 1791. óta, az unitárius 1848. óta. Dacára mégis, hogy a görög-keleti vallás már 1790—1 : XXVII. t. c. által bevett vallás lett, mégis az 1790—1. XXVI. t.-c.-nek a „vegyes házasságok“-ra vonatkozó szakaszait (14. 15. §.) és az 1844 : III. t. cikket csakis 1848-ban (1848 : XX. t. c. 6. §.) terjesztették ki a görög-keleti vallás híveire is.

³³⁾ Márkus D. dr., Corpus J. Hungarici, 1740—1835. törvénycikkei (Budapest, 1901), 178. l.

különbség, hogy a *kánonjog* szerint „vegyes házasság“ csak akkor volt, ha az egyik fél nemcsak a magyar közjog szerint, hanem a katolikus dogma, cultus és jog szerint valósággal katolikus volt, míg a *magyar közjog* : az 1790/1 : XXVI. t.-cz., valamint az erre vonatkozó kir. intimátumok szerint „vegyes“ volt a házasság, ha az egyik fél legalább is a magyar közjog szerint katolikus volt, vagyis, ha a magyar törvény értelmében őt katolikusnak kellett tekinteni, bár talán tényleg meg sem volt még keresztelve, viszont pedig a másik fél államjog szerint nem katolikus keresztény volt.

Épen ily értelemben használja a „vegyes-házasságok“ szót az 1844 : III. t.-cz., melynek 2. §-a így szól : „A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek (sic!) evangélikus lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek.“³⁴⁾ Ezen §. megértésére tudni kell, hogy ezen törvénynek kiinduló pontja volt a XVI. Gergely pápa által 1841. ápr. 30-án Magyarországra nézve tett azon engedmény (Instructio Lambruschiana, 30. Apr. 1841.), hogy a protestans pásztor előtt megkötött vegyes-házasságok is a pápa által érvényeseknek ismertetnek el, vagyis ezekre nézve a trienti forma felfüggesztetik. Ezen pápai engedményt cikkelyezte be az 1844 : III. t.-cz. 2. §-a. Világos tehát, hogy ezen §-ban is azonos még a „vegyes-házasság“ fogalma a kánonjogéval, eltekintve az 1791 : XXVI. t.-czikknél már jelzett („államjog szerint“ katolikus, illetőleg evangélikus).

2. Az 1868 : LIII. t.-czikk³⁵⁾ az 1848 : XX. t.-czikkben (2. §.) a bevett vallásokat illetőleg általában kimondott „egyenlőséget és viszonyosságot“ -ot a vegyes házasságokra nézve életbeléptette, és ezáltal a „vegyes-házasság“-nak (magyar közjogi) *fogalmát módosította*, terjedelmét kibővítette. Az 1868 : LIII. t.-cz. ugyanis a „vegyes házasság“-ot az *összes bevett keresztény vallásokra nézve egyformán viszonylagos fogalomná tette*. 1868. előtt csak akkor volt vegyes a házasság, ha az egyik fél katolikus volt; 1868. után azonban már minden

³⁴⁾ I. m. 1836—1868. évi t. c. (Budapest, 1896), 199. l.

³⁵⁾ Az 1868 : III. t. czikknek címe így hangzik : „Törvényczikk a törvényesen bevett keresztényen (sic!) vallásfelekezetek viszonyosságáról.“
Lásd : Márkus D. i. h. 506. l.

házasság, a melyben a felek különböző bevett valláshoz tartoztak, „vegyes“ házasságnak tekintetett. Innét van, hogy míg az 1790—1. és az 1844. évi törvénycikkek a vegyes-házasságokról szólva a katolikus vallást külön is felemlítik, addig az 1868 : XLIII. tc.-ben egyik vallás sincs külön felemlítve, a törvénycikkek címe pedig az összes bevett keresztény (a törvény címének szövege szerint: „keresztyén“) vallásfelekezeteket említi.

Ugyanily értelemben használja a „vegyes házasság“ szót az 1868 : XLVIII. tc. („a vegyes házassági válóperekről.“)

3. Az 1894 : XXXII. tc. („a gyermekek vallásáról“) és az 1895 : XLIII. tc. („a vallás szabad gyakorlatáról“) már nem használják a „vegyes házasság“ szót, hanem ehelyett ugyan ezen fogalmat a „különböző vallású felek közti házasság“-nak nevezik és szembehelyezik az „egyvallásúak házasságá“-val. Az 1895 : XLII. tc. („az izraelita vallásról“) csak annyiban birt befolyással a vegyes házasságok fogalmi körének tényleges kibővítésére, a mennyiben az izraelita vallást is „bevett“ vallásnak nyilvánította, és így a zsidó és nem zsidó közt kötendő házasságot is a „vegyes házasságok“ csoportjába foglalta.

De még ezen új név mellett (különb. v. felek. k. ház.) is a vegyes házasságok 1895. okt. 1. óta vagyis az egyházpolitikai törvények életbeléptetése óta az államra nézve — eltekintve a még államilag szabályozott „gyermekek vallásá“-tól — elvesztették jelentőségüket, amennyiben az 1894 : XXXI. tc. („A házassági jogról“) behozván a kötelező polgári házasságot, a felek közt fenforgó valláskülönbözőséget a házassági akadályok közé fel sem vette.

II. FEJEZET.

Az egyház tilalma (imp. mixtae religionis) és az alóla nyerhető felmentés.

I. A ma érvényes egyházjognak senki által kétségbe nem vonható tétele: a házasság egyikének eretnek vagy szakadár volta a kötelező házasság tekintetében *tiltó akadályt* képez.

Ezen házasságjogi akadálynak eredetéről és a „cultus disparitas“ akadálytól (12. század óta bontó akadály) való

különválásáról szóló részletes adatok tekintetében olvasóimat a jogtörténetre¹⁾ utalom. Itt csak röviden jelzem a főadatokat.

Kath. vallású egyénnek egy nem kath. vallású egyénnel való házassága az előbbire és a születendő gyermekekre rendszerint lelki veszélylyel jár és ezen esetben absolute tiltja az erkölcsi törvény az ilyen házasságot; de viszont nem ütközik az az erkölcsi törvénybe, ha a lelki veszély elhárítható. Ily alakban meg van (a természetes házasságra nézve) ezen tilalom a természetjogban is, így lett az tételes isteni törvényhozás tárgyává az ó és újszövetségi szentírásban, és a tételes egyházi törvényhozás tárgyává is az első keresztény századokban.

De a föltételes tilalom mindinkább felvette az „abszolút” tilalom jellegét, mert a 12. századtól fogva az eretnekekkel és mindenféle más kiközösítettekkel való bármilyen érintkezés (communicatio in sacris, communicatio in profanis) tiltva volt „absolute” és pedig 1418-ig minden esetben kiközösítés terhe alatt; 1418 után azonban 1869-ig („Apostolicae Sedis” bulla) csakis a névszerint kiközösítettekkel való érintkezésre maradt meg (excommunicatio minor alakjában) a kiközösítés; végre 1869. óta csakis az „in sacris” érintkezésnek az „Apostolicae Sedis” bullában megjelölt némely eseteire²⁾ nézve tartatott fenn a kiközösítés (de ez már „excommunicatio maior”, mert a „minor” ezen bulla által eltöröltetett.³⁾

Az eretnekekkel való házasságkötés tilalma annyira „abszolút” jellegű volt a 12. századtól a 17. századig, hogy felmentés alóla nem adatott; csakis egy feltétel mellett volt

¹⁾ Lásd: Hanuy F. dr., A vegyes házasságok jogtörténete, Pécs, 1903. 9—20. l.

²⁾ És pedig: 1. „Communicantes in crimine criminoso”; 2. clerici communicantes in divinis. (Co. „Ap. Sedis.” II. 16—7.) Ide számítható még a következő két censura: 3. U. o. VI. 2. alatt a kiközösítést kimondó hatóságnak fentartott „interdictum ab ingressu Ecclesiae”-vel sújtatik az a pap, a ki névszerint kiközösített egyénnel vallásilag érintkezik („ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta admittentes.”) 4. Továbbá u. o. V. 6. alatt a pápának fentartott *suspensio*-val sújtatik az a papi egyén, ak valamely egyházi rendet tudva vett fel egy névszerint kiközösített, felfüggesztett vagy „interdictus” püspöktől vagy közismert eretnek vagy szakadár püspöktől.

³⁾ Lásd id. művemben: 26. 30. és 49. l.

lehetséges a házasság egy kath. és egy eretnek egyén között, ha ez utóbbi az eretnekségből a kath. hitre tért át vagyis, mint a *stylus curiae* azt kifejezte: „*nisi abiurata prius haeresi.*“ Ha az eretnek fél ezt megtette, akkor ugyis megszűnt az ő eretneksége, megszűnt tehát a konkrét esetben a tiltó akadály és legalább ezen szempontból meg volt engedve a házasság, nem volt szükség sem pápai, sem püspöki felmentésre.

A 17. századtól kezdve azonban mind sürűbben fordulnak elő esetek, hogy a kath. egyház eltűrte, sőt némely esetben esetről-esetre meg is engedte az eretnekekkel kötendő házasságot, mégis rendszerint csak olyan feltétel alatt, hogy ha a kath. félre nézve a kötendő házasságból lelki veszély nem háramlott, sőt ha a születendő gyermekeknek is a kath. vallásban való felnevelése biztosíttatik.

Igy fejlődött ki előbb partikuláris jogszokás útján (Németországban és Magyarországon) a mai „*cautio-rendszer*“, a melyet XIV. Benedek pápa azután úgyis, mint törvényhozó, úgyis mint jogtudós az általános egyházzal elfogadtatott, anélkül azonban, hogy általános tételes törvényt bocsátott volna ki.

XIV. Benedek pápa óta, ha a „*cautio*“-k megadattak és egyébként is nyomós ok javasolta a vegyes házasság megkötésének megengedését, a vegyes vallás akadályai alól felmentés volt nyerhető a pápától. De azért egyes országokban (így Magyarországon is 1855-ig) a vegyes házások, a „*cautio*“-k megadása esetében, mindenféle dispenzáció-kérés mellőzésével összeadattak, és a házasság még a püspöknek sem jelentetett be.

Manapság már az egész kath. egyházban gyakorlatban levő jogszabály az, hogy a vegyes vallás csak úgy, mint a többi házassági akadály, az általános egyház tekintélyével alkotott akadály lévén, abban más, mint az általános egyház képviselője: a pápa felmentést nem adhat. Az 1858. évi Antonelli „*Instructio*“ ezt így fejezi ki: „*Apostolica Sedes, ad quam unice spectat potestas dispensandi super huiusmodi mixtae religionis impedimento.*“

A vegyes vallás akadályai lassankint, fokozatos fejlődéssel nyerte el jelenlegi alakját és épen keretének és terjedelmének ezen fejlődésére való tekintetből nem tételes törvény útján

hozott, hanem az általános egyház joggyakorlatából (főleg XIV. Benedek pápa befolyása alatt) keletkezett házassági tiltó akadálynak mondandó; a melyet azonban a mai alakjában tételes intézkedéssel is előírt IX. Pius pápa 1858-ban, mikor az Antonelli-féle „Instructio“-t kibocsátotta a kath. egyház összes püspökeihez.⁴⁾ Ezen „Instructio“ intézkedő részeiről alább, megfelelő helyen, egyenkint fogok szólni.

II. Ha kérdezzük, melyek azon okok, a melyek miatt a kath. egyház a vegyes házasságokat tiltja, az Antonelli „Instructio“ így fejezi ki:

„Omnes enim norunt, quid ipsa Catholica Ecclesia de huiusmodi, Catholicos inter et A catholicos, nuptiis constanter senserit, cum illas semper improbaverit, ac tamquam illicitas, planeque perniciosas habuerit, tum ob *flagitiosam in divinis communionem*, tum ob impendens *catholico coniugi perversionis periculum*, tum ob *pravam sobolis institutionem*“.⁵⁾

A tiltó akadály felállításának motivumai tehát:

1. A „*communicatio in sacris*“ büntette. Ennek elhárítása végett az egyház az esetben, ha mégis megengedi a vegyes házasságot, az „*activa assistentia*“ teljes kizárását kívánja. Erről alább bőven lesz még szó.

2. A kath. hittől való *elpártolás veszélye*. Az „*elpártolás*“ természetesen csak a maximumot jelzi; minimum-ként azonban mindig fenforog a kath. hit iránt való elhidegülés, a *vallási közömbösség* (indifferentismus) veszélye.⁶⁾ Az elpártolás veszélyét elveszi az az előírt *első cautio*, hogy a nem kath. fél nem fogja háborgatni a kath. felet vallásának szabad gyakorlatában; de az *elközömbösödés veszélyét* ez a „*cautio*“ nem szünteti meg. Némi ellensúlyozása az *elközömbösödés veszélyének* a *2-ik cautio*, vagyis a kath. félnek ígérete az iránt, hogy törekedni fog házastársát megtéríteni. Ezen törek-

⁴⁾ Lásd az Antonelli-instructio teljes szövegét id. művemben 162—165. l. és méltatását u. o. 47. l.

⁵⁾ Ugyanezen szavak előfordúlnak XVI. Gergely pápának 1841. ápr. 30-iki „*Quas vestro*“ kezdetű (Magyarország részére kibocsátott) breve-jében (2. bekezdés). Lásd a breve szövegét id. művemben 173—7. l.

⁶⁾ Leo pápa az „*Arcanum*“ encyclicában (1880. é. febr. 10.) így ír: „*persaepe animos impellunt ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant, sublato veri falsique discriminé.*“

vés, vagy csak annak őszinte megígérése és az ígéretre való folytonos visszaemlékezés csirájában rejti a szükséges vallási „*intolerantia*“-nak, a közömbösség ellentétének gondolatát, illetőleg gyakorlatát.

3. *A születendő gyermekek valláserkölcsei nevelésének veszélyeztetése.* a) A kath. félnek ugyanis lelkiismereti kötelessége arról gondoskodni, hogy a tőle (akár a férfi, akár a nő katolikus) származó gyermekek az igaz vallásban nevelteszenek fel. Ennek keresztülvitelét azonban, a nem kath. házaspár esetleg meghiúsíthatja. b) Másrészt maga a szülőknek valláskülönbözősége, annak a gyermek általi észrevése és a kétféle vallás összehasonlítása, a gyermekben könnyen vallási közömbösséget idéz elő. Ezen utóbbi veszélyt (b) még az összes gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetése iránt adott 3-ik cautio sem szünteti meg.

Az említett (1. 2. 3.) okok és a pápai felmentéshez megkivánt „cautio“-k mérlegeléséből világos, hogy miért hangsúlyozza az egyház még most is a vegyes házasságok tiltott voltát, miért követel még „cautio“-kon kívül még különös kánoni okokat, és miért nincs még most sem általános egyházi törvénnyel minden dispenzált vegyes házasság esetében általában megengedve a rendes esketési szertartás; azért t. i. mert a vegyes házassággal járó veszélyek teljesen sohasem zárhatók ki, hátrithatók el.

Innét van az, hogy az *Antonelli-instructio* rendes szabályként azt írja elő, hogy a kellő cautio-k után megadott pápai dispenzáció mellett kötött vegyes házasságok sem részesíthetők a rendes „*ritualis copulatio*“-ban; és csak rendkívüli esetekre⁷⁾ engedi meg annak eltérését, hogy az ilyen dispenzált vegyes házasságok az egyházmegyei *Rituale* szertartása szerint megáldathassanak, de ez esetben is a nászmise (*missa pro sponso et sponsa*) mindig elhagyassék.

Az *Antonelli-instructio* vonatkozó pontja így szól:

„Ac Sanctitas Sua omnes Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios vehementer in Domino monet,

⁷⁾ Az *Antonelli-instructio* előtti időben némely országban (Németország, Ausztria és Magyarország) már partikulár-szokás volt a *ritualis copulatio*, de az általános egyházjog azt még nem ismerte.

hortatur et excitat eisque mandat, ut cum Ipsi in posterum huius Rescripti formula ab hac Sancta Sede obtinuerint facultatem dispensandi super impedimento mixtae religionis, in eadem facultate exequenda nunquam desistant omni cura studioque advigilare, ut sedulo quoque *impleantur conditiones de mixtis hisce matrimoniis extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione alioque ecclesiastico ritu celebrandis*. Quodsi in aliquibus Locis Sacrorum Antistites cognoverint easdem conditiones *impleri haud posse*, quin graviora exinde oriantur damna ac mala, *in hoc casu tantum* Sanctitas Sua ad huiusmodi maiora damna ac mala vitanda prudenti eorumdem Sacrorum Antistitum arbitrio committit, ul ipsi salvis firmisque semper ac perdiligenter servatis cautionibus de perversionis periculo amovendo a Coniuge Catholico, de conversione Acatolici Coniugis ab ipso Coniuge Catholico pro viribus procuranda, deque universa utriusque sexus prole in Sanctitate Catholicae Religionis omnino educanda, *iudicent, quando commemoratae conditiones de contrahendis mixtis hisce nuptiis extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione impleri minime possint* et quando in promiscuis hisce coniugiis ineundis *tolerari queat mos adhibendi ritum pro Matrimoniis contrahendis in Dioecesano Rituali legitime praescriptum; exclusa tamen semper Missae celebratione*, ac diligentissime perpensis omnibus rerum, locorum ac personarum adiunctis, atque onerata ipsorum antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate et gravitate. *Summopere exoptat autem Sanctitas Sua*, ut iidem Sacrorum Antistites huiusmodi indulgentiam, seu potius *tolerantiam* eorum arbitrio, et conscientiae omnino commissam, maiori, quo fieri potest, *silentio ac secreto servant.*“^{s)}

III. Az imént mondottakból világos, hogy a kath. egyház manapság bár még mindig és minden esetben veszélyeseknek tartja a vegyes házasságokat, mégis hajlandó azoknak

^{s)} Ezen „silentium ac secretum“ kötelme az *Antonelli-instructio*-nak hivatalos közzététele után (Acta S. Sedis 1870. évf. 456—60. l.) megszűnt ugyan, de ez a titkossága is csak azt bizonyítja, hogy az Egyház még a dispensatio mellett kötött vegyes házasságoknak is a tisztán kath. házasságokkal való egyenlősítésének nyilvános konstatálását 1870-ben még perhorreskálta.

kötését megengedni, ha azt *különös okok* javasolják és ha másrészt az u. n. „*cautio*“-k által a vegyes házasságból származó hátrányok, legalább nagyobb részben, elháríthatók.

A *különös okok* alatt a felmentés kérésének támogatására felhozni szokott és az egyház által komolynak elismert okok (*causae canonicae dispensationis*) értendők.⁹⁾

A vegyes vallás tiltó akadályánál azonban az egyház első sorban nem az elérhető magántermészetű előnyre, hanem a *köztermészetű előnyre* (*bonum publicum*) fekteti a fősúlyt, vagyis felmentési okul rendszerint azt kívánja, hogy a szándékolt vegyes házasság a kath. egyháznak, mint ilyennek, váljék előnyére.¹⁰⁾ Ép azért a bontó akadályoknál, főleg a vérrokonság és sógorságnál, felhozni szokott és nagyobbbrészt magántermészetű, jellegű kánoni okok (*angustia loci, aetas feminae superadulta, deficientia aut incompetencia dotis etc.*)¹¹⁾ némelyek szerint (*Gasparri, Zitelli*) a vegyes vallás tiltó akadályától való felmentéshez, mint egyedüli és fő okok (*causae motivae*) nem elegendők, legfőlebb mint mellékes okok hozhatók fel (*cause impulsivae*.) De azért *túlzás volna* azt állítani, hogy ilyen köztermészetű ok nélkül, de egyébként kánoni okok

⁹⁾ Hogy a felmentéshez nemcsak bármiféle ok, hanem az egyház által is ilyeneknek elismert okok szükségesek, azt a S. Congr. Inquisitionis 1880. júl. 21-én a magyar püspökök felterjesztésére hozott határozatában így fejezte ki: „Profecto novit Eminentia Tua Ecclesiam nunquam permittere, imo neque permittere posse mixtarum nuptiarum celebrationem, nisi graves *causae canonicae* concurrant et nisi opportuna exhibeantur cautiones, quarum virtute a coniuge catholico amoveatur perversionis periculum et provideatur catholicae institutioni ac educationi prolis universae.“ — Lásd ezen határozat teljes szövegét fent id. művemben 189—192. lapján.

¹⁰⁾ XIV. Benedek pápa már hangsúlyozza ezt „De synodo dioec.“ című munkájában (IX. III. n. 5.): „ac intercedente gravi aliqua ac *plerumque publica causa*, quae si deficiat, licet ceterae supramemoratae adsint conditiones, dispensatio nequaquam impertiri solet.“ Ugyanezt hangsúlyozza XIV. Benedek pápa az 1748. jún. 28. bullában is: „gravissima urgente causa eaque ad bonum publicum pertinente.“

¹¹⁾ Ezen kánoni okok (számszerint 16.) a S. Congregatio de Propaganda Fide 1877. évi május 9-én kelt „Instructió“-jában foglaltatnak, melynek teljes szövegét és magyarázatát közlik: *Gasparri, Tractatus canonicus de matrimonio* II. kiad. Páris, 1900. I. köt. 213—9. l., Dr. M. *Leitner, Lehrbuch des kath. Eherechts*, Paderborn. 1902. 424—31. l.

alapján a püspök által megadott felmentés érvénytelen volna ; és pedig azért túlzás, mert a legtöbb esetben a köztermészetű ok (*bonum reipublicae christianae*), a mai vallásközi viszonyok közt, úgyis megvan és magától értődik.

A „*stylus curiae*“ *Zitelli*¹²⁾ (római auctor) szerint elégséges, köztermészetű kánoni oknak (vegyes házasságoknál) tekinti ezeket :

1. „*Bonum reipublicae christianae*“. Ez olyan országban a hol a különféle vallásbeliek békésen együttélnek, rendszert megvan. Így Magyarországon is ezen ok mindig felhozható ; csak vissza kell gondolni a nagy vitákra és azoknak a trónig felcsapó hullámaira a 18. és 19. század folyamán.

2. „*Si in aliqua regione catholici sint pauci, et similituti ac liberi ad fidem profitendam, heterodoxi autem plurimi.*“ Ez már szorosabban *lokális természetű ok*, a mely hazánkban is sok vidéken, a hol protestánsok, vagy görög-keletiek laknak túlnyomóan, fenforoghat és azért itt fel is hozható. Hasonlít ezen ok az „*angustia loci*“-hoz, de ezen túlmenve kiterjed a férjegyésre is t. i., ha a nőjegyes az akatholikus. (Vegyes vallás akadályá alól mindig csak a kath. fél folytathat, csak ő lehet az „*orator*“ illetőleg „*oratrix*.“)

3. „*Promissio ab haeretico facta in scriptis vel coram testibus et iuramento firmata amplectendi catholicam fidem post nuptias.*“ Ez a legnyomósabb ok, melyet a *chalcedon-i* zsinat (451. é.) mint a másvallásuakkal (eretnek, zsidó vagy pogány) kötendő házasság egyetlen, de elengedhetetlen feltételét megkivánt. (Can. 14. Conc. Chalced.)¹³⁾ Ezen kánoni ok a mai második biztosítékkal egy tárgyú, sőt azt magában foglalja, és éppen azért, ha ezen kánoni ok megvan, akkor a második biztosítéokra külön nincs már szükség.

Az a körülmény, hogy a püspököknek adatni szokott „*triennalis facultas*“ formulájában csak „*iustae gravesque causae*“-ról és nem expresse „*canonicae causae*“-ról van szó, közömbös, mert a *delegatus* (a *dispensatio* érvényességének terhe alatt) köteles a „*gravitas causae*“-t a *delegans* felfogása

¹²⁾ *Zitelli*, De dispens. matrim. p. 60, idézve : *Gasparri* i. h. 313. l.

¹³⁾ Lásd a bővebbet a *chalcedoni* zsinatról fent id. művemben : 15 l.

szerint megítélni; a római „stylus curiae“ azonban, mint látuk, *kánoni* okokat kíván.

„*Cautiones*“ (cautelae, conditiones) alatt értendők azon biztosítékok, a melyeket a kath. egyház, mint a vegyes vallás akadályai alól megadandó felmentés elengedhetetlen feltételeit, megkíván. Ezen „cautio“-k célja elhárítani azon hátrányokat, a melyek a vegyes házasságból a kath. félre, a születendő gyermekekre és a katolikusok közösségére (scandalum) háramlani szoktak, és a melyek el nem háritása esetén a vegyes házasságok a természetjogba és a tételes isteni jogba ütköznek és megengedhetők nem volnának.

A vegyes házasságok megkötéséhez megkívánt előfeltételekre nézve XIV. Benedek óta fenálló „stylus curiae“-t a püspököknek 3 évre adatni szokott „*facultas formula*“ foglalja össze legrövidebben. Szól pedig ezen formula így:

„Feria II. die 20. Decembris, 1897. Stmus D. N. D. Leo div. prov. PP. XIII. per facultates R. P. D. adessori S. O. impertitas benigne indulget, ut R. P. D. Episcopus Qu. Ecclesien. N. facta etiam potestate subdelegandi, si opus sit, dispensare valeat *iustis gravibusque accedentibus* causis super impedimento mixtae religionis, *dummodo cautum conditionibus ab Ecclesia praescriptis, et Ipse moraliter certus sit easdem impletum iri, praesertim de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo, de conversione coniugis acatholici ab illo pro viribus curanda, ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda, et dummodo neque ante, neque post matrimonium coram parcho catholico initum partes adeant ministrum acatholicum. Quod si praecesserit commercium carnale, si fieri poterit sine gravi damno, sponsi separentur aliquo tempore Episcopi prudenti arbitrio, ut pars catholica rite disponatur ad gratiam Dei recipiendam, praevia absolutione a censuris, et impositis poenitentiis salutaribus, si matrimonium contractum fuerit coram ministro acatholico. Hanc autem facultatem decrevit Sanctitas Sua valitutam ad triennium, facta simul in singulis dispensationibus concedendis expressa apostolicae delegationis mentione et elapso triennio R. P. D. Episcopus referat, quot huiusmodi dispensationes concesserit. In reliquis stet Instructioni alias*

datae.¹⁴⁾ Contrariis non obstantibus quibuscumque. I. Can. Mancini S. R. et U. I. Not. m. p. (L. S.)“

Ezen formula szerint a vegyes vallás akadályai alól a felmentés 4 feltétel mellett adható meg, melyek közül a három első a „cautio“-k neve alatt eléggé ismeretes, a 4-ik pedig az akath. lelkész előtti házasságkötésnek eltiltását foglalja magában. A „cautio“-k körül az 1. és 3-ik a természetjog és tételes isteni törvényből folyólag is szükséges¹⁵⁾ míg a 2. cautio és a 4. feltétel csakis a tételes egyházi jog által kívántatik meg.¹⁶⁾

V. Az u. n. hármás „cautio“-kat még jobban körülvonalozza a S. Congr. Inquisitionis által 1880. júl. 21-én a magyarországi püspöki karnak kérdésére hozott határozat következő pontja:

„S. Apostolica Sedes semper constanterque retinuit atque retinet nullimode in vetito mixtae religionis fas esse dispensare, nisi singulis in casibus praeter causas canonicas simul concurrant tres conditiones sequentes, videlicet: 1. ut partes praesertim haeretica veras cautiones praestiterint, quibus se coram Ecclesia obligent ad ea, quae ab iisdem ipsa Ecclesia exigit; inter quae praecipuum locum tenet catholica educatio universae omnino prolis absque ulla exceptione sive restrictione. 2. Ut Superior Ecclesiasticus moralem certitudinem habeat sive de cautionum sinceritate pro praesenti, sive

¹⁴⁾ Ez az 1858. évi Antonelli-instructio, a mely a püspököknek rendkívüli esetekre megadja a felhatalmazást, hogy a dispenzált vegyes házasságok „activa assistentia“-ban részesíttessenek, a nászmise kivételével. Lásd fentebb.

¹⁵⁾ VIII. Pius pápa a kölni egyháztart. püspökökhöz 1830. márc. 25-én így irt („Literis altero abhinc anno“ című brevében): „Nostis Ven. Fratres ipsas omnino cautiones eo spectare, ut hac in re naturales divinaeque leges sartae tectae habeantur; quandoquidem exploratum est, catholicas personas seu viros seu mulieres, quae nuptias cum acatholicis ita contrahunt, ut se aut futuram sobolem periculo perversionis temere committant, non modo canonicas violare sanctiones sed directe etiam gravissimeque in naturalem atque divinam legem peccare.“ Idézve az 1880. júl. 21. (S. Congr. Inquis.) határozatban.

¹⁶⁾ Gasparri i. m. I. köt. 299. lapon a 2-ik cautio-ról így ír: „formalem promissionem potest Ecclesia non exigere, remanente tamen in coniuge catholico illa obligatione charitatis.“

earumdem *adimplemento* pro futuro. 3. Ut *cautionum exhibitio notoria* sit, vel saltem talis esse possit ad omne scandalum removendum.“

Ezek után sorra vehetjük a vegyes házasságok felmentéséhez megkívánt „cautio“-kat.

A) *Első „cautio“ az, hogy a katolikus vallású féltől az igaz hittől való elpártolás veszélyét, sőt lehetőségét¹⁷⁾ is el kell háritani.*

Ezen elhárítás többféle módon történhetik.

Hazánkban régebbi időben (17. század) az állami hatóság előtt felvett *jegyzőkönyvbe* vétetett a nem kath. félnek abbeli ígérete, hogy a kath. felet vallásában háborítani nem fogja, sem pedig a saját vallására áttéríteni nem fogja. Abban az időben ezt tekintette a magyarországi partikuláris jogfejlődés a legfőbb biztosítéknak, a melyet sok esetben az örökösödésből való kizárással (a hittől való elpártolás esetére) sanctioval is elláttak.¹⁸⁾ A gyermekek vallásos nevelésének biztosítása rendszerint szintén ugyanazon okmányban történt, esetleg a kath. fél földbirtokain lakó kath. hivek vallásgyakorlatának biztosítása is.

¹⁷⁾ Az *Antonelli*-instructio így szól a cautio-król és azok céljáról: „Hinc porro evenit, ut haec Apostolica Sedes, ad quam unice spectat potestas dispensandi super huiusmodi mixtae religionis impedimento, si de Canonum severitate aliquid remittens, mixtae haec coniugia quandoque permiserit, id gravibus dumtaxat de causis aegre admodum fecit, et nonnisi sub expressa semper conditione de praemittendis necessariis opportunisque cautionibus, ut scilicet, non solum *catholicus coniux ab haeretico perverti non posset*, quin imo catholicus ipse coniux teneri se sciret ad acatholicum pro viribus ab errore retrahendum, verum etiam, ut universa utriusque sexus proles ex mixtis hisce matrimoniis procreanda in sanctitate catholicae religionis educari omnino deberet. Quae quidem cautiones remitti seu dispensari nunquam possunt, cum in ipsa naturali ac divina lege fundentur, quam Ecclesia et haec sancta Sedes sartam tectamque tueri omni studio contendit et contra quam sine ullo dubio gravissime peccant, qui promiscuis hisce nuptiis temere contrahendis se ac prolem exinde suscipiendam perversionis periculo committunt.“ — Majdnem ugyanezen szavakkal szól a „cautio“-król a XVI. Gergely pápa által 1841. ápril 30-án Magyarországra nézve kibocsátott „Quas vestro“ breve, melyben a „passiva assistentia“ megengedett.

¹⁸⁾ Lásd ezen régebbi gyakorlatot jogtörténeti idézett művemben 57—8. lapon.

Később (18. század) egy kötelező iratnak kiállítása jött szokásba hazánkban, a mely iratot, bár nem találóan, „térítvény“-nek („reversales“) vagy „reverzális“-nak nevezték el. A kötelező iratot rendszerint a nem kath. fél állította ki, ő irta első helyen alá és talán épen ez volt az oka, hogy az alább említendő 2-ik biztosíték (a nem kath. fél megtérítésére való törekvésnek megigérése) a térítvényből kihagyatott. Világos lesz a dolog egy a 19. század közepén használatban volt térítvényi minta betekintéséből, melyet *Oltványi*¹⁹⁾ munkája után a következőkben közlök:

Térítvényi minta.

Alábbirt Samu Péter helvét vallású aradi lakos ezenenl önként és szabadon ígérem, fogadom s magamat lekötölezezem arra, hogy Piros Rozál R. C. aradi hajadonnal (özvegygyel) kötendő házasságomból születendő mindkét nembeli — férfi és leány — gyermekeket a kath. hitvallásban fogom nevelni vagy neveltetni és ezeknek kath. nevelését s neveltetését mindenkor s minden tölem kitelhető módon elősegíteni s eszközölni fogom. Ígérem továbbá és fogadom, hogy nőmet cath. vallása gyakorlatában úgy a gyermekek cath. vallásbani neveltetésében semmi szín alatt s körülmények közt gátolni nem fogom. Minek nagyobb bizonyosságául kiadom ezen bizonyítványlevelet. Kelt Aradon s. a. t.

Samu Péter s. k.

Völegény.

Alábbirt Piros Rozál szinte ígérem s fogadom, hogy férjem ebbéli ígéretének sikeresítését magam részéről is minden időben s minden körülmények közt elősegítendem, és mindkét nemű gyermekeimnek kath. vallásbani nevelését és neveltetését szoros kötelességemnek ismerem. Kelt, mint fentebb.

Piros Rozál s. k.

Menyasszony.

Hogy ezen bizonyítványt, melynek tartalma az illetők előtt felolvastatott s megmagyaráztatott, Samu Péter s Piros Rozál előttünk aláírták, bizonyítjuk. Aradon, mint fentebb.

Pete Péter s. k.

Coram me N. N.

Cseh János s. k.

Parocho loci (P. H.)

mint jelenvolt tanuk.

¹⁹⁾ *Oltványi Pál*, Vegyes házasságok, Temesvár 1857, 169. l.

Ezen térítvényi alakot a mult század 40-es és 50-es éveiben a magyar püspökök előírták megyéikben. A magyarországi egyházi joggyakorlat akkor még úgys csak két biztosítékot ismert²⁰⁾: a hittől való elpártolás elhárítását és az összes gyermekeknek a kath. vallásban való neveltetését.

A hiányzó harmadik (a ma elfogadott fenti sorrend szerint: 2-ik) biztosíték csak a 60-as évektől fogva jött Magyarországon szokásba, a mióta t. i. a vegyes vallás akadályai alól pápai dispensáció kérése jött gyakorlatba. A reverzálisok alakján azonban ez nem változtatott; ezen (2-ik) biztosítékot rendszerint élőszóbeli ígéret alakjában vették meg a kath. plebánosok a kath. féltől.

Az egyházi közjog meghatározott alakot a „cautio“-kra nem írt elő sem azelőtt, sem manapság nem ír elő. A S. C. Inquis. fentidézett határozatából világos, hogy az a fő, hogy a „cautio“-k valóban ilyenek legyenek („verae cautiones“, „opportunae cautiones“), vagyis lelkiismeretben kötelező ígéretek; továbbá, hogy azok alapján *erkölcsi bizonyosság* legyen meg azok teljesítésére nézve. Ezt feltételezve megadathatnak a „cautio“-k *élőszóval* is,²¹⁾ de élőszóval adott ígéret alapján csak ritkán lehet meg az erkölcsi bizonyosság és azért mégis helyesebb, ha *írásban* adatnak meg a cautio-k.

Az általános egyház joggyakorlata (nem tételes törvény) az *írásbeli* módot és pedig *kötelező iratnak* (literae reversales) alakjában fogadta el, melyet az azt kiállító felek esküvel is megerősítenek.

²⁰⁾ Még az 1858. évi *esztergomi érsek-tartományi zsinat* is csak *kettőt* említ: „Si qui tamen e fidelibus ab huiusmodi matrimonio ineundo prorsus desistere nollent, eo conatus suos dirigant, ut pars acatholica legalem cautionem praestet de catholica omnis prolis educatione, simulque dispiciant, num fides catholicae partis ab omni perversionis periculo immunis futura censeri possit. Tantum his prae habitis adornent recursum ad Ordinariatum pro obtinenda in impedimento vetiti mixtae religionis dispensatione Sedis Apostolicae, sine qua ne denunciare quidem audeant huiusmodi matrimonia.“ Lásd a zsinatnak a vegyes házasságokra vonatkozó határozatainak teljes szövegét fentid. művem 182—5. lapjain.

²¹⁾ Scherer i. m. II. köt. 414. l., Gasparri i. m. I. köt. 300. l. — Gasparri a csupán élőszóval (eskü nélkül) az acath. fél által adott ígéretet elégtelennek tartja. — Tanuk előtt élőszóval adott ígéret, ha a tanuk által azonnal írásba foglaltatik, esetleg alapul szolgálhat az erkölcsi bizonyosság előidézéséhez.

Franciaországban a két házaspár külön-külön kötelező iratot állít ki eskü alatt és mindegyiket [az illető fél és két tanú aláírják.²²⁾ *Németországban* újabban szerződés alakjában adatnak meg a „cautio“-k.²³⁾

A magyarországi joggyakorlat 1895-ig még a reverzális alakot (de eskü nélkül) tartotta meg, azóta a gyermekek válásának biztosítása rendszerint az 1894 : XXXII. tc. szerinti megegyezés, tehát szerződés alakjában történik, de a másik két „cautio“-ról továbbra is fentartandó a régi gyakorlat: a térítvény követelése, és pedig vagy a fenti forma szerint egy, vagy két, külön-külön kötelező irat alakjában.

Most térjünk vissza az első „cautio“-ra.

Az *első feltétel* tehát a nem kath. félnek kell megígérnie és pedig írásban; esküre is kötelezhető, ha a püspök a nem kath. félnek egyszerű írásbeli ígéretében nem lát még erkölcsi bizonyosságot az ígéret teljesítésére.²⁴⁾

B) *Második cautio az, hogy a kath. fél tőle telhetőleg törekedni fog a nem kath. házasságot a kath. vallásra téríteni.*

Ezen ígéretnek is, az egyházi közjog szerint, írásban kell megadatnia, és pedig a kath. fél által. A formaszerinti reverzálisokba, természetesen ezen feltétel rendszerint csak akkor lesz beléfoglalható, ha a nem kath. félnek ki is fejezett kívánsága a kath. hitre térni. Ha ilyen kifejezett kívánság nincs vagy nem ismeretes, akkor ezen 2-ik ígéret külön, csupán a kath. fél által kiállítandó kötelező iratba foglalandó. A magyarországi és poroszországi²⁵⁾ joggyakorlatban ezen 2-ik ígéret-ről nem is szokás írásbeli biztosítékot venni, a mi Magyarországon 200 éves múlttal (az egyházi közjog cautio-rendszerénél is régiebb) gyakorlat, de mégsem helyeselhető, mert maga a kath. félnek erre való törekvése az ő, az erkölcsi törvényből és a házassági „bonum fidei“-ből következő köteles-

²²⁾ Scherer i. h. 36. jegyz.

²³⁾ U. o.

²⁴⁾ Gasparri i. h., a ki idézi e célból a S. C. Inquis.-nak 1875. febr. 17. határozatát is: „La conditione del giuramento (da prestarsi nei matrimoni misti della parte eterodossa nel promettere le solite cauzioni), è una prescrizione meramente ecclesiastica, dalla quale può talvolta prescindere, se le circostanze lo consentano.“

²⁵⁾ Gasparri i. m. I. köt. 299. l.

sége, a melyre való figyelmeztetést és kötelezést az egyház köteleességévé teszi a vegyes házasságokat a pápa nevében megengedő püspököknek; a csupán szóbeli ígéret azonban, a mint az a dolog természetében fekszik, sok esetben csak egy udvarias „igen“-nek jelentőségével bír a lelkésznek kérdésére és intésére, melyre a kath. fél rövid idő múlva már nem is fog emlékezni. Az ígéret teljesítésének azonban nemcsak valószínűtlennek nem szabad lennie, hanem erkölcsileg bizonyosnak kell lennie; erre elfogadható alapúl rendszerint csak egy, kellőképen megmagyarázott írásbeli ígéret (reverzális) fog szolgálhatni.

A mi a kath. fél által adott ezen ígéret teljesítésének mikéntjét illeti, az abban áll, hogy a kath. fél a kath. vallásnak törekedjék megnyerni házastársát imádság, saját épületes vallásossága, a kath. vallás iránti előítéletek eloszlatása és a kath. vallásnak alkalomadtán való megismertetése által. Folytonos, a vallásváltoztatást sürgető²⁰⁾ faggatás nem kötelessége a kath. félnek, mert ez a szükséges „dogmatica intolerantia“-n már túlmegy és a társadalmi „tolerantia“-t (tolerantia christiana) sérti, de egyébként is célra nem, sőt sokszor éppen az ellenkezőre vezet.

C) *Harmadik cautio* a kötendő vegyes házasságból születendő összes gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetése.

Ezen feltétel, épúgy mint az első feltétel a természetjogban gyökerezik. A szülőknek ugyanis természeti joguk az, hogy ők gondoskodnak gyermekeiknek mindennemű, és így vallás-erkölcsi felneveléséről. Ezen jog és a vele kapcsolatos kötelesség mindkét szülőt egyformán megilleti. De mivel vegyes házasságnál mindegyik szülő más vallású, a nevelés pedig természetesen csak egyik vallásban történhetik, előáll a kérdés, melyik vallásban lesznek a gyermekek nevelendőek. A természeti erkölcsi törvény kötelességévé teszi minden embernek, hogy a tőle függő és főleg a vallás-erkölcsi nevelés tekintetében az ő befolyása alatt álló egyéneket az igaznak

²⁰⁾ Scherer i. m. II. köt. 415. l. 39. jegyzet így ír: „An lästige Proselytenmacherei ist hier nicht zu denken; das Muster treuer Pflichterfüllung in Haus wie Kirche ist am ehesten geeignet, eingelernte Vorurtheile zu beseitigen, der Rückkehr zur kath. Kirche den Weg zu ebnen“.

felismert vallásban neveltesse fel. A természeti erkölcsi törvénynek ezen elvéből folyólag a kath. vallású szülő is köteles mindent elkövetni, hogy a tőle, mint atyától származó, vagy tőle mint anyától születendő gyermekek az igaz vallásban, a kath. vallásban neveltessenek. Ezen erkölcsi szabály végrehajtásának, a vegyes házasságkötéskor már előreláthatóan, útjában áll a másik félnek nem kath. vallása és ebből kiinduló ellentétes törekvése. Ép azért a kath. egyház csak a természeti erkölcsi törvény végrehajtása és a legkényesebb „*collisio officiorum*“ elkerülése érdekében tett akkor intézkedést, mikor kikötötte, hogy vegyes házasságokat csak úgy enged meg, ha mindkét nemű gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetése megígértetik. És épen a természeti erkölcsi törvénnyel való ezen összefüggésből az is világos, hogy a kath. szülő ígéretének azon esetben, ha már volnának azon egyénnel nemzett (törvénytelen) gyermekei, akkor ki kell terjeszkednie a már megszületett gyermekekre is, nemcsak a születendő gyermekekre is.²⁷⁾

A pápai okmányok²⁸⁾ rendszerint csak általános kifejezéssel szólnak („*educatio universae prolis utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate*“) az „*educatio*“-ról, de már a dolog természetéből folyik az, hogy a kath. nevelésnek feltételül és alapjául a születendő gyermekek meg is fognak kereszteltetni és pedig *kath. szartartás szerint* és kath. pap által. Hogy a kath. egyház a szülők által adott ígéretben befoglaltnak tekinti a kath. keresztség felvételét is, az kivüláglik a *S. Congr. Inquis.-nak* már többször idézett (a magyar püspököknek küldött) 1880. júl. 21. határozatának következő helyéből:

²⁷⁾ Ez a véleménye (indokolás nélkül) *Scherer*-nek is (i. m. II. k. 414. l. 35. jegyz.): „Die päpstliche Erlasse reden überall nur von der in der zu schliessenden Ehe anzuheffenden Kindern; in einzelnen Falle hat das Versprechen der kath. Erziehung auch auf die durch die Ehe zu legitimirenden Kinder erstrecken“. Hogy a római curia is így vélekedik, azt következtetni lehet a *S. Congr. Inquis.-nak* (*Acta S. Sedis* 1899. évf. (vol. XXXI.) 53. l.) 1891. márc. 18. határozatából, illetőleg az ott közölt folyamodvány b) pontjából.

²⁸⁾ „*Quas vestro*“ breve (1841. apr. 30.), *Antonelli-instructio* (1858. nov. 15.) és a szokásos „*triennalis facultas*“ formulája.

„Quare emmi Petres postquam declararunt valde commendandum esse istius Hungarici Regni Epporum zelum ob ea, quae circa gravissimum hoc argumentum iam ab ipsis acta sunt sive Dei et Ecclesiae iura in publicis Regni comitiis defendendo et propugnando sive praesertim promovendo fidelium instructionem et inculcando sinceram Ecclesiae doctrinam quoad mixta connubia: necessarium omnino indicarunt, ut Eppi de dispensationibus super impedimento mixtae religionis requisiti, eas nullimode concedant, *nisi prius a partibus*, et praesertim a parte haeterodoxa consuetae cautiones exhibitae fuerint. Nam lex civilis prohibet quidem coniugi haeretico, ne filios respective sui sexus *catholicae Ecclesiae baptisandos et educandos tradat, sed nullam eidem poenam comminatur, si prohibitioni contravenerit*, adeoque pars haeretica nullam difficultatem habere poterit, *sive in praestandis requisitis cautionibus, sive in iis adimplendis*.”

„Tota difficultas se habet ex parte Parochorum, contra quos revera poena statuta fuit; sed pro spectata eorum religione dubitandum non est, quin poenas patienter potius sustinere parati sint, quam proprio officio et ministerio deesse. Quamobrem *Parochis praecipiant, ne praetextu vitandi poenas*, a lege civili sancitas contra sacerdotes in Ecclesiae sinum recipientes eos, quos ipsa quidem civilis lex sectis haereticorum devovet, *aliquem respuant sive a baptismo sive a catholica educatione sive a ceteris sacramentis; quinimo* iisdem Parochis imponant, ut invigilent ac *mediis* opportunis et prudentibus *satagant* inducere parentes in mixto matrimonio viventes ad *servandas et implendas promissiones datas*.”

Ezen szövegből világos, hogy a vegyes házasságot kötni akaró feleknek, különösen a nem kath. félnek, ha „valóságos” biztosítékot akarnak adni az összes gyermekek kath. neveltetése iránt, *be kell már előre egyezniök abba*, hogy *születendő összes gyermekeik a kath. templomban kath. pap által kereszteltessenek meg*, a kath. vallásban neveltessenek fel és ha ideje elérkezik, a kath. egyház többi szentségeihez is járuljanak. Ha a nem kath. fél a biztosítékot, ilyen értelmezés mellett, megadni nem hajlandó, akkor nincs meg a komoly akarata arra, hogy gyermekei kath. vallásban neveltessenek fel és azért nem lévén meg a legfőbb biztosíték, a vegyes vallás akadály

alól felmentés nem nyerhető, nem is kérhető. Ez Magyarországon annál inkább is lehetséges, mert nem katolikus, de mégis keresztény szülőknek gyermekét megkeresztelni vagy más szentséghez bocsátani nincs megtiltva, nincs büntetéssel sem sújtva.²⁹⁾

Épen ez a körülmény: a vegyes házasságból született és az állami törvény szerint a protestáns vallást követni tartozó gyermekeknek a kath. pap által, a házasságkötés előtt adott reverzális alapján, való megkeresztelése („elkeresztelése”) volt azon ok, a mely miatt Magyarországon gróf Csáky Albin miniszter kibocsátotta 1890. febr. 26-án az u. n. „elkeresztelési rendeletet.” És mivel a vegyes házasság csakis úgy volt megengedhető, ha az összes gyermekeknek a kath. vallásban való neveltetése megígértetik; ezen nevelésnek pedig első lépcsője volt a kath. keresztelés: világos, hogy a kath. alsópapság helyesen cselekedett, mikor az ilyen gyermekeket az 1868 : LIII. tc. 12. §-a, és az 1879 : XL. tc. 53. §-a dacára továbbra is megkeresztelte, de helyesen cselekedett akkor is, mikor az idézett febr. 26. rendelet után is folytatta ezen gyakorlatát, és (dacára a püspöki kar engedélyének) vonakodott az általuk megkeresztelt gyermekek keresztelési kivonatát a törvény szerinti vallás illetékes lelkészéhez áttenni. A kath. alsó papságnak ezen álláspontját a *S. Congr. Inquisitionis* is helybenhagyta 1890. júl. 7-én és 1890. szept. 26-án hozott határozataiban. *A kath. egyház tehát a keresztségnek még a másvallású lelkész általi anyakönyvelését is perhorreskálja*; annyival is inkább tiltja tehát azt, hogy a katolikus egyháznak (reverzálisban) odaigért gyermek a nem kath. vallású lelkész által kereszteltessék meg. Ha a kath. házaspár ebbe beleegyezik, akkor kevés kilátás van arra, hogy ő a gyermeket otthon kath. vallásban fölnevelni tudja, főleg, mihelyt az már iskolába kerülve a törvény szerinti vallás lelkészéhez küldetik hitoktatásra.

D) A mi már most a gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetésének *biztosítását* és nevezetesen annak *módját* illeti, arra nézve különösen *két szempont* jön tekintetbe: *kinek* van joga (a szülők közül) megadni ezen biztosítékot?

²⁹⁾ Lásd ennek részletes taglalását: Dr. Hanuy F., A vegyes házasságok jogtörténete, Pécs 1904, 139—143. l.

továbbá *mily módon* kell megadatnia? De megoldandó még az a kétség is, vajjon a biztosítékok elfogadásánál *tekintetbe veendő-e* a gyermekek vallását megállapító *állami törvények* is?

1. A mi az *első*t illeti: már a dolog természetéből folyik az, hogy a születendő gyermekek a kath. vallásban való felneveltetése nemcsak nem biztosnak, de még valószínűnek (rendszerint) sem volna mondható akkor, ha a kath. nevelést csupán a kath. vallású fél ígérné meg. De továbbra a római Szentszék határozataiban világosan is ki van mondva, hogy a kath. nevelést mind a két félnek, főleg azonban a nem kath. vallású félnek³⁰⁾ kell biztosítani. (Ezen római határozatok legalább is a hiteles törvényt magyarázat jellegével bírnak és nem lévén „extensiva interpretatio“, hanem „comprehensiva interpr.“ jellegűek, nem szorulnak külön kihirdetésre, mert mint ilyenek is kötelezők.) A kath. félnek is azonban hozzá kell járulnia az ígérethez, sőt épen ő reá vár a főmunka: a kath. szellemű házi nevelés, míg a más vallású hitves ígérete eleinte rendszerint csak negative érvényesül, a mennyiben ő nem ellenzi a kath. keresztséget és házi nevelést.

Hogy csupán a kath. félnek ígérete egymagában *rendszerint* nem elegendő a felmentés elnyeréséhez, azt kimondta a

³⁰⁾ A S. Congr. Inquis. 1880. júl. 21. határozatában két helyen is van erről szó: „... nullimode in vetito mixtae religionis fas esse dispensare, nisi singulis in casibus praeter causas canonicas simul concurrent tres conditiones sequentes, videlicet 1., *ut partes et praesertim haeretica veras cautiones praestent*, quibus se coram Ecclesia obligent ad ea, quae ab iisdem Ecclesia exigunt, inter quae praecipuum locum tenet catholica educatio universae omnino proles absque ulla exceptione sive restrictione.“ — Majd később: „... Eppi de dispensationibus super impedimento mixtae religionis requisiti, eas nullimode concedant, nisi prius *a partibus et praesertim a parte heterodoxa consuetae cautiones exhibitae fuerint*. Nam lex civilis prohibet quidem coniugi haeretico, ne filios respective sui sexus catholicae Ecclesiae baptizandos et educandos tradat, sed nullam eidem poenam comminatur, si prohibitioni contravenerit, adeoque pars haeretica nullam difficultatem habere poterit sive in praestandis requisitis cautionibus sive in iis adimplendis.“ — Az Antonelli-instructio nem említi fel, kinek kell adni a biztosítékot. XIV. Benedek pápa sem emeli ezt ki „Magnae Nobis“ kezdetű (1748. é. jun. 29.) bullájában.

S. Cong. Inquisitionis az 1902. dec. 10. határozatban, amelyet az „Acta S. Sedis“ után egész szövegében közölök:³¹⁾

Ex S. C. S. R. et U. Inquisitionis.

Dubia quoad cautiones exigendas etc. in matrimoniis mixtis.

Beatissime Pater!

Cautionibus ab Ecclesia requisitis de conditionibus implendis ad hunc usque diem *scriptis* satisfactum est. Attamen magna oritur difficultas pro obtinendis hisce cautionibus, quando mulier catholica matrimonium inire intendit cum milite acatholico in gradu saltem maiori constituto. Viget enim in regionibus N . . . decretum regium sub gravibus poenis prohibens, quominus milites ullas cautiones praestent per litteras reversales sive per iuramentum, sive per simplicem promissionem. Quare ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus Ordinarius N . . . directionem certam hisce in casibus expostulat et quidem quaerit:

I. *An ab impedimento mixtae religionis dispensari possit, si pars acatholica, quaecunque est, cautiones requisitas per litteras reversales, sive per iuramentum, sive per promissionem saltem, omnimode recuset?*

II. *An sufficiat assertio partis catholicae sub iuramento data, partem acatholicum de cautionibus implendis sibi fidem praestasse?*

III. *An permitti possit, ut ante vel post matrimonium pars catholica etiam coram ministello acatholico ad praestandum consensum matrimonialem se sistat, si pars catholica in scriptis declaraverit mere passive se gerere et nullo modo ritui protestantico adhaerere velle?*

Et Deus . . .

Feria IV, 10. Decembris 1902.

In Congregatione generali S. Romanae et Universalis Inquisitionis, Emi ac Revmi D. D. Cardinales in rebus fidei et morum Generales Inquisitores, propositis suprascriptis dubiis, ac praehabito voto RR. DD. Consultorum, respondendum decreverunt:

Ad. I. *Negative*, et detur Instructio 16. Novembris 1858.

³¹⁾ Acta S. Sedis 1903—4. évf. (vol. XXXVI.) 164—5. I.

Ad II. *Per se et generatim negative*, et ad mentem. *Mens* est: quod si in *aliquo casu extraordinario* talia concurrant adiuncta, ut episcopus valeat sibi comparare moralem certitudinem tam de huiusmodi cautionum sinceritate, pro praesenti, quam de earum adimplemento pro futuro, specialesque omnino adsint rationes impediennes, ne consueto modo cautiones praestentur, *ipsius conscientiae et prudentiae*. *Caeteroquin non obstante decreto regio, opportuna exhibeantur in scriptis cautiones, sicut hucusque factum est*; neque detur dispensatio, nisi episcopus moraliter certus sit eas impletum iri.

Ad III. Negative, et detur Instructio 17. Februarii 1864.

Feria VI., die 12. Decembris 1902.

Facta autem a R. P. D. Adessore S. O. relatione de his omnibus SSmo D. N. Leoni PP. XIII., idem SSmus D. N. Emorum Patrum resolutionem approbavit.

Can. Mancini, S. R. et U. I. Notarius.

2. A mi a *másodikat* illeti: a két házaspár vagy legalább is a nem kath. fél által a gyermekek kath. neveltetésének biztosítása épúgy történjék, mint azt fentebb, az első biztosítéknál előadtam, vagyis rendszerint *írásban*. Azon országokban, ahol a törvény megadja a vegyes vallású szülőknek a jogot állami hatálylyal bíró szerződésre lépni (házasság előtt, vagy pedig utána), a születendő gyermekeknek egy vallásban való nevelését illetőleg, ott egyszerű reverzális mellett ilyen *szerződést* is kell követelni a házasulóktól; csakis rendkívüli esetekben lehetne még beérni egyszerű reverzáliissal. Magyarországon az 1894: XXXII. tc. szerint a polgári házasság megkötése előtt a vegyes vallású szülők megegyezhetnek az iránt, hogy születendő gyermekeik mind vagy az apa vallásában, vagy az anya vallásában neveltesse; és ugyanezen törvény 8. §-a folytán a házasság előtt született gyermekek vallására is visszahat ezen egyesség úgy, hogy azok is az egyességben megjelölt vallást tartoznak követni, még ha 7 éven felül volnának is. (Ezen utóbbi szabályt, melyet az 1894: XXXII. tc. 8. §-ából csak egy jogásznak szeme tud kiolvasni, expresse kimondta az 1901. évben 45.859. sz. a. kibocsátott belügyminiszteri rendelet.)³²⁾ Ép azért Magyarországon egy vegyes házasság-

³²⁾ Lásd ezen rendelet teljes szövegét: Hanuy F., A keresztség kiszolgáltatása stb. (Pécs, 1903.) 40. l.

hoz nyerendő dispensációnál ezen egyesség megkötése által kell biztosítani az összes gyermekek kath. nevelését; ez esetben az egyházjog által megkívánt „erkölcsi“ bizonyosság „jogi“ bizonyossággá lesz, és csakis rendkívüli esetekben lesz szabad beérni a csupán erkölcsi bizonyosságot nyújtó egyszerű reverzálissal. Erről egyébként alább (VI. fejezet) a gyakorlati eljárásnál lesz még szó.

3. Végre még azon kérdés merülhet fel, vajjon igazi biztosítéknak („verae cautiones“) tekinthető-e a szülőknek a gyermekek kath. neveltetésére irányuló írásbeli ígérete akkor is, ha az állami törvényekkel (a gyermekek vallása tekintetében) ellenkezik. A S. Congr. *Inquisitionis* 1842. jun. 30-án egy németországi püspök kérdésére azt válaszolta, hogy mivel a protestans lelkészek a porosz állami törvény szerint joga van egy protestans apának összes gyermekeit megkeresztelni és vallásilag tanítani és ezt karhatalmilag is végrehajtani, azért, ha a házasságkötés előtt a protestans jegyes megadja is a „cautio“-kat (egy magán-ígéret alakjában), ezen vegyes házasságnak megkötése és megáldása nem engedhető meg.³³⁾ A S. Congr. *Inquis.*-nak ezen 1842. évi álláspontja annyit jelent, hogy a „cautio“-k főleg a gyermekek vallása tekintetében, csakis akkor fogadhatók el, ha az állam törvényeit is tekintetbe véve végrehajthatók; mert végrehajthatatlan „ígéret“ természetesen nem szerezhethet erkölcsi bizonyosságot.³⁴⁾ A római Szentszék épenséggel nem tekinti azonban minden olyan esetben, mikor a „cautio“-k, reverzálisok a törvény által tiltatnak, vagy a vegyes vallású szülőktől származó gyermekek vallása törvényileg állapittatik meg, az adott ígéretet végrehajthatatlannak; világos bizonyíték erre az, hogy a S. Congr. *Inquis.* Magyarországra nézve még az 1868: LIII. tc. 12. §-a után is, valamint az 1879: XL. tc. 53. §-a után, nemkülönben a Csáky-féle 1890. febr. 26. rendelet után³⁵⁾ még min-

³³⁾ H. J. Feije, De impedimentibus et dispensationibus matrimonialibus, Löwen 1893. 466. l.

³⁴⁾ A S. Congregatio *Inquisitionis*-nak 1902. dec. 12-én hozott és fentközölt határozatának II. pontja is idevág, mert ezen II. pont indokolásában ez áll: „Caeteroquin non obstante decreto regio, opportuna exhibeantur cautiones, sicut hucusque factum est.“

³⁵⁾ Lásd bőven ezen törvények és rendeletek jelentőségét és magyarázását: Dr. Hanuy F., A vegyes házasságok jogtörténete Pécs, 1904.

dig lehetségesnek vélte az igazi „cautio“-k megadását. A római Szentszék nem tekinti végrehajthatatlannak a „cautio“-kat akkor sem, ha a kath. papra büntetés van kiszabva a törvény szerint nem az ő vallásához tartozó gyermek megkereszteléseért (elkeresztelés)³⁶⁾ vagy az anyakönyvi kivonat ki nem adásáért.³⁷⁾

E) Az imént ismertetett három feltétel, a melyet a vegyes házasságok hármass bizonyítékának (*trinae cautiones*) szokás nevezni, a vegyes házasságok megengedett megkötéséhez akkor is szükséges, ha a *vegyes házasság megkötése halálos ágyon* (*aegrotos in gravissimo mortis periculo constitutos*) történik.

A *S. Congr. Inquisitionis* 1888. febr. 20-án két decretummal expresse és pedig örök időkre szóló facultast adott az egész világ püspökeinek és (székiüresedés esetén) a káptalani helynököknek, hogy kivéve a presbyteratus felvevéséből és az első fokú törvényes sógorságból eredető bontó akadályt, minden más, nem természetjogi és isteni tételes jogi bontó akadály alól („*super impedimentis quantumvis publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus*“) felmentést adni, ha az ágyasságban vagy csupán polgári házasságban élő hitvesek közül egyik, vagy mindkettő halálos beteg, ha nincs már idő a római Szentszékhez folyamodni; mégis a subdiaconatus vagy ünnepélyes szerzetesi fogalom fenforgása esetében az így adott felmentésről a Szentszékhez jelentés küldendő. A püspököknek a *S. Congr. Inquis.* megadta egy másik, 1889. márc. 1-én kelt decretumban³⁸⁾ azt a jogot is, hogy állandóan („*habitualiter*“) subdelegálhatják ezen felmentési hatalmat a plébánosoknak olyan esetekre, mikor arra nincs már idő, hogy a püspöktől kéressék a felmentés. A *magyarországi püspöki*

137—150. l. A *S. Congr. Inquisitionis* négy határozatot hozott 1868. utáni időben Magyarországra és pedig: 1870-ben, 1880-ban, 1890. jul. 7-én és 1890. szept. 26-án.

³⁶⁾ *S. Congr. Inquis.* 1890. jul. 21. határozata Magyarországra. Lásd fentid. művemben 191. l.

³⁷⁾ *S. Congr. Inquis.* 1890. jul. 7. és szept. 26. határozatok.

³⁸⁾ Lásd mindkét decretum szövegét a magyarországi püspöki kar által 1895. aug. 31. szept. 1-én kibocsátott közös pástorlevél függelékében.

kar élt ezen jogával 1895. évben és subdelegálta (közös pástorlevél I. 10. pontja) e hatalmat az összes magyarországi plébánosoknak és plébániai adminisztrátoroknak, de azon kötelezettséggel, hogy minden egyes esetben utólag jelentést tegyenek a püspökhöz.

A *vegyes vallás akadály tiltó akadály és azért az 1888. évi febr. 20. decretum erre nem vonatkozik*, de nincs is arra szükség, mert a püspököknek úgyis megvan rendszerint a „*triennalis facultas*“-uk a vegyes házasság akadályától való felmentéshez. Azért tehát, ha ágyasságban vagy merő polgári (egyházilag valóban érvénytelen)³⁹⁾ házasságban élő vegyes vallású felek közül egyik, vagy mindkét fél halálos beteggé lesz, a magyarországi *plébánosoknak felmentésért kell folyamodniok a püspökhöz* „*in impedimento mixtae religionis*“ és ezen felmentést csakis úgy eszközölhetik ki, ha a felek megadják a hármasként „*cautio*“-t vagyis, ha erkölcsi bizonyosságot nyújtó reverzálist adnak.⁴⁰⁾ Magyarországon azon esetben, ha a polgári házasság már előzőleg megtörtént, az ilyen szülők már nem köthetnek egyességet a születendő összes gyermekeknek a kath. vallásban való nevelése iránt, mert az 1894. XXXII. tc. az egyességet csakis a polgári házasság megkötése előtt engedi meg; ily esetben tehát másképp, mint egyszerű reverzálist nem is biztosíthatják a szülők a gyermekeknek a kath. vallásban való neveltetését.

Hogy mit tegyen a plébános, ha az egyik fél betegsége miatt, *annyi idő sincs már, hogy a püspökhöz terjesztessék fel*

³⁹⁾ A csupán polgárilag megkötött vegyes házasságok némely országban lehetnek érvényesek is az ott nem kötelező trienti forma szempontjából, de még ezen országokban is lehetnek érvénytelenek is, ha nem volt meg a felekben a „*maritalis intentio*“. Erről alább külön fejezetben lesz még szó.

⁴⁰⁾ Hogy a „*cautio*“-kat *halálos ágyon* is meg kell követelni, azt a „*cultus disparitas*“ bontó akadályra nézve a S. C. Inquis. 1891. márc. 18-i határozatában kimondotta, így: „*Cautiones etiam in articulo mortis esse exigendas et in Encyclica S. O. (ez az 1888. é. febr. 20-án kelt decretum!) disparitatem cultus utpote impedimentum dirimens, comprehendit; mixtam religionem vero uti impedimentum impediens, non comprehendit.*“ (Acta S. Sedis 1899. évf. 53. l.) A „*cultus disparitas*“-ra nyerendő felmentéshez szükséges „*cautio*“-k tudvalevőleg teljesen egy elbírálás alá esnek a „*mixta religio*“ felmentési „*cautio*“-kkal.

a *folyamodás*, az világos az 1888. febr. 20. decretum-ban kifejezett „mens Ecclesiae“-ból.

A *gyökeres megoldás* az volna, ha a püspökök a „trienalis facultas“-ban nekik megadott subdelegálási hatalommal („facta etiam potestate subdelegandi“) élve, halálos veszedelem esetére minden lelkésznek 3—3 évre (míg a 3-ennalis facultas tart) megadnák a hatalmat a vegyes vallás akadályai alól, a rendes előfeltételek mellett (kánoni ok, cautiones trinae stb.) felmentést adni.

Ott, *a hol a megyés püspökök ezt nem teszik meg*, a „*col-lisio officiorum*“ esete áll be: vagy megtagadja a kath. plébános a vegyes vallás akadályai miatt, az egyházi összeadást és így érvényes házasságot halálos ágyon sem kötnek a felek, (pedig mint alább látjuk, némely országban a trienti forma nem kötelezvé őket, pap nélkül is érvényes házasságot köthetnének) vagy pedig támaszkodva a „*lex humana cum gravi incommodo (morali impossibilitate) non obligat*“ elvére, megköveteli a „*cautio*“-kat és összeadja őket dacára a tiltó akadálnak, azon elhatározással, hogy az esetet utólag bejelenti a püspöknek. *Mindenesetre az utóbbit kell tennie* a plébánosnak, mert különben a „*cautio*“-t megtagadó félnek olyan országokban, a hol a „*passiva assistentia*“ meg van engedve, kedvezőbb helyzete volna, mint a „*cautio*“-t megadni kész félnek. Tudniillik: Magyarországon (és egyes más országokban, például: Poroszország, Ausztria stb.) a „*cautio*“-kat megtagadó felek a „*passiva assistentia*“ alakjában érvényes vegyes házasságot köthetnek a kath. plébános előtt (minden felmentés kérése nélkül), tehát köthetnek halálos ágyon is, míg ugyanezen országokban, ha készek volnának megadnia a „*cautio*“-kat, de nincs már idő a püspökhöz való folyamodásra felmentésért, nem volna szabad őket „*activa assistentia*“-ban részesíteni, mert ennek előfeltétele a vegyes vallás akadályai alól való felmentés (pápai delegátio alapján), de nem látszik fenforogni a „*passiva assistentia*“ megengedettségének esete, mert hisz azon esetre van megengedve, ha a felek megtagadják a „*cautio*“-kat.

Csupán az lehet kétséges, vajjon „*activa*“ vagy „*passiva assistentia*“-ban részesítendőek-e az ilyen felek?

A helyes megoldás az, ha ilyen esetben a plébános a „cautio“-kat megköveteli és csupán „passiva assistentia“-ban részesíti a feleket, mert hisz az „activa assistentiá“-t korlátozás nélkül még a dispenzált vegyes házasságoknál sem volna szabad alkalmazni (lásd fentebb: „Antonelli-instructio“), de a mikor az egyház elnézi, illetőleg a püspököknek erre felhatalmazást ad, mindig előfeltétele az „activa assistentiá“-nak a „mixta religio“ akadályától való felmentés.

Ha tehát ennek kikérésére idő nincsen, de annak előfeltételei (kánoni ok, hármas cautio) megvannak, kétségen kívül megadható a „passiva assistentia“ (de csakis a „passiva assist.“) olyan országokban, ahol ennek alkalmazása a „cautio“ nélküli és így nem is dispenzálható vegyes házasságoknál meg van a Szentszék által engedve; megadható tehát Magyarországon is. Ezen országokban ugyanis a Szentszék, tekintettel a vegyes házasságok gyakoriságára, nem akarta az egyház iránt renitens vegyes házasságait sem az érvénytelenséggel sújtani, és azért megengedte a „passiva assistentia“-t vagyis a külön pápai (illetőleg delegatio útján püspöki) felmentés nélkül és egyházi szertartások nélkül való, de érvényes kötési módot; mennyivel inkább alkalmazható tehát a „passiva assistentia“, ha a pápai felmentés nem a felek ellenállása miatt (mert készek megadni a „cautio“-kat), hanem az idő rövidsége, fizikai lehetetlenség miatt nem eszközölhető ki.

Olyan országban pedig, ahol a „passiva assistentia“ alkalmazása a nem dispenzált vegyes házasságoknál megengedve nincsen, a fentemlitett esetben az — véleményem szerint — szintén alkalmazható, de (itt még inkább) csakis a „passiva assistentia“ (ezen országokban jobbra a dispenzált vegyes házasságok is csak „passiva assistentiá“-ban részesítenek.) Alkalmazható azért, mert a fentemlitett „collisio officiorum“-ból más kivezető út nincsen: a hármas „cautio“ megszünteti a természetjog tilalmát, a „passiva assistentia“ minimumra szállítja le a „communicatio in sacris“-t, fenmarad ugyan még az egyházi (emberi) törvény tilalma, de vele szemben áll a tényleg megkezdett házaseletnek a kötés elmulasztása esetén való valószínű további érvénytelensége és az abból az életben maradt félre és a gyermekekre háruló hátrányok. Ha ilyen hátrányok nincsenek, akkor nincs is meg a

sürgösség; sőt, ha a házasság már *azelőtt is érvényes egyházi házasság volt*, akkor már *nem is lehet egyházi kötésről* szó, nincs is szükség tehát felmentés kérésére sem.

V. Az előző (IV.) pontban szoltam a hármás „cautio“-ról, a melyeken kívül az egyház azonban még egy *negyedik feltételt* kíván meg a vegyes vallás akadályai alól adandó felmentéshez és ez az, hogy a *felek ne menjenek a másvallású lelkész elé* sem a kath. plébános jelenlétében való kötés előtt, sem az után. A fent közölt „triennalis facultas“ formulában ezen feltétel közvetlenül a hármás biztosíték után, azokkal egy mondatban említettik fel, a miből világos, hogy ezen feltételt manapság úgy lehet tekinteni, mint a dispensatio negyedik feltételét.

A facultas fórmula szavai: „*dummodo cautum conditionibus ab Ecclesia praescriptis et ipse moraliter certus sit eadem impletum iri*, praesertim de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo, de conversione coniugis acatholici ab illo pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda et *dummodo neque ante neque post matrimonium coram catholico paracho initum partes adeant ministrum acatholicum.*“

Már ezen okmányszövegből, valamint a *S. Congr. Inquis.* 1880. é. jul. 21. határozatának fentid. helyéből világos, hogy az egyház mégis különbséget tesz a hármás cautio és ezen negyedik feltétel közt t. i.:

A hármás „cautio“-ra nézve a püspöknek *kifejezett és igazolható ígéretet (expressa promissio) kell vennie a felektől és annak őszinteségéről és jövő teljesítéséről erkölcsi bizonyossággal* meggyőződve kell lennie. Az ígéretnek „expressa promissio“ jellege teszi az ígéretet „cautio“-vá, biztosítékká; annak őszinte és teljesíthető, teljesíteni is szándékolt jellege pedig teszi „vera cautio“-vá.

A másvallású lelkész előtti netáni köteles elmaradásáról *azonban az egyház nem „cautio“-t kíván*, annál kevésbbé kívánja azt hogy a püspök minden egyes esetben szerezzen meggyőződést, hogy valóban el fog maradni a másvallású lelkész előtti kötés. Az egyház csupán kifejezi abbéli kívánását, azt követeli, hogy az ilyen tiltott kötés tényleg maradjon el. Figyelmeztetni a feleket ezen követelményre, nem kötelessége a plébánosnak az általános egyházjogból folyólag ;

de köteles, ha a partikuláris jog (egyházmegyei vagy tartományi zsinat, püspöki rendeletek) azt előírja, vagy pláne e tekintetben is a felektől írásbeli biztosíték követelését írja elő. De ha maguk a felek kérdezik, szabad-e elmenniök, akkor tudtukra kell adni, hogy a másvallású lelkész elé menniök tilos. Ha a plébános a *felektől* maguktól vagy *másképen* „biztosan” megtudja a feleknek kifejezett szándékát, hogy a másvallású lelkész elé akarnak menni, akkor *figyelmeztetni kell őket*, hogy ezt nem szabad tenniök. De ha a plébános csak úgy *másoktól hallja* vagy csak *gyanítja*, bár talán biztosra is veheti, hogy elfognak menni a másvallású lelkész elé, akkor *disszimulálhatja a dolgot*.⁴¹⁾

Mindezt határozottan kimondta a S. Congr. Inquisitionis 1864. febr. 17-én a hannoverai püspökökhöz intézett „*Instructio*”-ban.⁴²⁾

A fenti szabályoknak praesupposituma az, hogy a kath. lelkész előzetes eljárásakor, illetőleg a felmentés kérésekor még nem kötött meg tényleg a másvallású lelkész előtt a házasságkötés.

Ha azonban az az eset fordulna elő, hogy a másvallású lelkész előtt már megtörtént a kötés, de utólag még a kath. plébános előtt is meg akarnak esküdni, akkor két eshetőség különböztetendő meg:

1. Ha a másvallású lelkész előtt kötött házasság a kath. egyházjog szerint is érvényes házasságkötés volt, vagyis, ha nem volt ellene sem a clandestinitas (a hol t. i. a trienti forma vagy általában nem kötelez, vagy legalább a vegyes és eretnek házasságokra nem kötelező) sem pedig más bontó akadály, — akkor az ilyen házasságkötést nem kell, de nem is lehet megismételni a kath. plébános előtt, csakis a kath. fél addig a szentségekhez nem bocsátható, míg meg nem igéri, hogy hitvestársának megtérésén fog fáradozni és összes gyermekeinek a kath. vallásban való felneveltetéséről gondoskodni fog. A S. Congr. Inquis. 1881. márc. 12. határozatában⁴³⁾

⁴¹⁾ Scherer i. m. II. köt. 416. l.

⁴²⁾ Acta S. Sedis 1893—4. évf. 266—7. l. Közöltem ezen „*Instructio*” egész szövegét művemben: A vegyes házasságok jogtörténete 165—6. l.

⁴³⁾ Acta S. Sedis 1883. évf. 235. l. — Scherer i. h. 417. l. 48. j. tévesen tekinti ezen határozatot általánosan kötelezőnek, mert az csak

ajánlja ugyan ilyen esetre azt is, hogy mind a 3 *cautio* „*pro foro externo*“ is követeltessék meg, tehát a nem kath. féltől is; de kötelezőleg nem írja ezt elő a Congregatio, mert a már érvényesen megkötött vegyes házasság folytatásához, használatához nem írja elő a jog a dispensatio-t,⁴⁴⁾ hiszen a házasság köteléke kötelezi már őt (dispensatio nélkül is) a házasság élet folytatására; csakis a kath. félnek lelkiismereti kötelessége az elkövetett hibának lehető jóvátevése, a „*cautio*“-k lényegének megigérése által. E nélkül sem bűne alól, sem az esetleg inkurrált „*censura*“ alól nem oldozható fel.

2. Ha a másvallású lelkész előtt kötött házasság a *kath. egyházjog szerint nem volt érvényes házasságkötés*, akkor tartandó a vegyes vallás akadályai alól való fölmentés kérésének rendes folyamata („*cautiones*“), mégis azon *különbséggel*, hogy a kath. fél a valószínűleg *inkurrált kiközösítés* alól is feloldandó lesz, „*pro foro externo*“ is. Ha a kiközösítés alóli feloldás megtörtént, megtörténhetik a kath. egyházi összeadás.

Épen itt van egy újabb különbség a 3-as „*cautio*“ és az említett 4-ik feltétel közt t. i.: a 3-as „*cautio*“ mellőzésével a püspök által mégis megadott, illetőleg kieszközölt felmentés *érvénytelen* volna (*propter subreptionem*, illetőleg: *propter omissionem clausulae sub valore requisitae*); míg az *akath. előtti kötés elhárítása iránti gondatlanság* vagy az ilyen kötésnek a felmentés végrehajtása előtti *tényleges megtörténte nem teszi érvénytelenné a felmentés végrehajtását*, csupán az egyházzal a kath. egyházi kötés előtt való kiengesztelést teszi előbb kötelességévé a kath. félnek.⁴⁵⁾

egy püspök által adott túlszigorú intézkedés visszavonásának legkevésbé feltűnő módját ajánlja, de annak sem ír elő semmit.

⁴⁴⁾ Scherer i. h. 417. l.

⁴⁵⁾ Gasparri i. m. I. köt. 313. l. Az 1864. évi febr. 17. *Instructio* ezt így fejezi ki: „Quodsi tandem consensus coram parochio velit renovari, postquam praestitus iam fuerit coram ministro haeretico, idque publice notum sit vel ab ipsis sponsis Parochio notificetur: parochus huic matrimonio non intererit, nisi servatis, uti supponitur, ceteroquin servandis, pars catholica facti poenitens praeviis salutaribus poenitentiis, absolutionem a contractis censuris rite prius obtinuerit.“ — A *triennalis-facultas-formula* pedig így: „praevia absolutione a censuris et impositis poenitentiis salutaribus, si matrimonium contractum fuerit coram ministro acatholico.“

VI. A vegyes vallás tiltó akadályá alól való felmentésnek (*dispensatio impedimenti*) végre még azon sajátága is van, hogy alóla csakis akkor adhat a püspök „*ex facultate delegata*“ felmentést, ha egyedül ez gátolja a vegyes házasság megkötését. A mint a „*mixta religio*“ mellett valamely bontó akadály vagy pedig a pápának fentartott tiltó akadály forog fenn, akkor már nem élhet a püspök a „*facultas*“-sal és a Szentszék elé kell terjeszteni az ügyet, bár, az egyes akadályok alól volna is „*facultate delegata*“ felmentési joga a püspököknek. Vagyis másszóval: a pápának fentartott valamely házassági akadálylyal való „*cumulatio*“ esetében nincs joga a püspököknek felmentést adni a „*mixta religio*“ alól, ha van is azon másik akadály alól delegált felmentési hatalma (*quinquennalis* vagy bizonyos időre vagy meghatározott számú esetekre szóló *specialis facultas* alapján). És ha mégis adna a püspök felmentést, a felmentés érvénytelen.

Ezen tilalom a római „*stylus curiae*“ három szabályában gyökerezik.

Először a római „*stylus curiae*“-nak általános szabálya az, hogy a felmentési „*facultas*“-ok *cumulatio* esetében való felmentésre (*dispensatio impedimenti*) csakis akkor jogosítanak fel, ha ezen *cumulatio* esetében is felmentésre a hatalom *expresse* megadatik. Így a „*pro foro interno*“, a püspököknek megadatni szokott *quinquennalis*okban ki van mondva: „*ut his facultatibus non soluno singillatim, sed etiam cumulatim in uno eodemque casu uti possitis*“. Ezen felhatalmazás is azonban „*stricte*“ magyarázandó, vagyis a *cumulatio* úgy értendő, hogy a *facultas*-ban felemlített akadályok közt és pedig csupán „*in foro interno*“ történik a „*cumulatio*“; a mint csak az egyik akadály van felemlítve a *facultas*-ban vagy pedig csakis az egyik szól „*pro foro interno*“, akkor a felmentést nem adhatja meg a püspök. A „*pro foro externo*“ *quinquennalis*okban nincs megadva a *cumulatio* esetében való felmentési jog és így nem is adhat a püspök *cumulatio* esetében ezen *facultas* alapján soha felmentést.⁴⁶⁾

⁴⁶⁾ Scherer i. m. II. köt. 478. l. — Ezt világosan kimondotta a *S. Congr. Inquisitionis* egy 1869. máj. 18. határozatában (idézve *Gasparri* i. m. I. köt. 279. l.), mely így szól: „*Habetur tamquam regula certissima, quod usus plurium facultatum nequit in eodem casu cumu-*

A római „stylus curiae“ ezen szabályának ratioja az, hogy a „dispensatio-facultas“-okat stricte kell interpretálni, vagyis a felmentési hatalom nem cumulative (copulative), hanem csak disiunctive érthető, ha csak expresse úgy is nem adatik.⁴⁷⁾

Másodszor a római „stylus curiae“-nak szabálya az is⁴⁸⁾, hogy ha két vagy több akadály van, a melyeknek csupán egyike is olyan, a melyre a püspöknek nincsen joga felmentést adni, míg a többire delegatio folytán volna joga: akkor az egész ügyet a római Szentszék elé kell terjeszteni és onnan felmentést kérni. Sőt ha valamely akadályra a püspököknek akár rendes joghatóságuk folytán is van felmentési joguk, pl. a votum non reservatum-ra, sponsalia-ra, akkor ezen akadály is előterjesztendő⁴⁹⁾ a pápa elé cumulatio esetén. Ha a püspök a cumulatio-t a Szentszékhez intézett kérvényben elhallgatja és csak egyik alól kér felmentést, akkor ezen elhallgatás „subreptio dispensationis“ természetével bír és a pápa által megadott felmentést érvénytelenné teszi, és pedig még akkor is, ha a második vagy további akadály csak a pápai dispensatio kérése után fedezettett fel.⁵⁰⁾ Ha az ilyen később felfedezett

lari ob principium generale, quod prohibet in materia dispensationis cumulationem: hinc praedictae facultates sunt stricti iuris, sicut ipsae dispensationes, et ideo sunt stricte interpretandae, neque extendi valent ultra id, quod sonant, idest ultra explicitam voluntatem concedentis. Proinde cum facultates dispensandi in diversis gradibus nullum continent verbum, quod permittat cumulationem, sequitur delegatum non posse eisdem simultanee uti in eodem casu.“

⁴⁷⁾ Így, ha valamely püspöknek van joga felmentést adni „in tertio et quarto gradu consanguinitatis et affinitatis“, akkor mégis nincs joga a vérrokonság és sógorság alól egy és ugyanazon házassági esetben; vagyis az „et“ (és) szócska az „aut“ (vagy) szócskának jelentésével bír. De ugyanazon formula mellett igenis van joga a püspöknek kettős vérrokonság vagy kettős sógorság alól adni felmentést, mert a pápai facultas egyes pontjainak keretében az „odia restringenda, favores ampliandi“ jut érvényre. A kettős (esetleg többszörös) vérrokonságra vagy kettős (többszörös) sógorságra nézve ezt kimondták a S. Congr. Inquis. 1861. jun. 19. és a S. Poenit. 1883. jan. 18. határozatában. (Gasparri i. m. I. köt. 278. és 279. l.)

⁴⁸⁾ Feije, De impedimentis et dispensationibus matrim. 597, 727. l.
— Gasparri i. m. I. köt. 280. l.

⁴⁹⁾ Scherer i. m. II. köt. 471. l. 83. jegyzet.

⁵⁰⁾ Gasparri i. m. I. köt. 280. l.

akadály a pápai dispensatio végrehajtásakor (fulminatio dispensationis) még nem is létezett, akkor a pápai felmentés érvényes és így az új akadályra vagy csak püspöki dispensatio, vagy egy újabb pápai dispensatio (ha a püspöknek erre „delegata facultas“-a nincsen) szükséges, de nem szükséges az előbbi pápai dispensationak revalidatio-ja (revalidatio concessae dispensationis, másképp: perinde valere).⁵¹⁾

Ezen második szabálynak *ratio*-ja az, hogy nem illő dolog, hogy a pápa a felmentési hatalom gyakorlásában, egy és ugyanazon esetben osztozkodjék az általa delegált püspökökkel; hanem a pápa elé terjesztendő az egész ügy, az összes akadályok, melyekre bármiféle pápai facultas kell, ezt követeli az „unitas actus“, a „causa affecta per interventionem Papae“.

Ezen második szabályt illetőleg az a kérdés merülhet fel, vajjon *érvényteleníti-e* a pápai felmentést egy, a *pápának fen nem tartott tiltó akadály*nak elhallgatása is?

Feije erre igenlőleg válaszol,⁵²⁾ bár ő is elismeri, hogy a kánonjogászok nagyobb része ezt tagadja; sőt ő maga is kiveszi a tiltó akadályok közül az „omissio proclamationum“-ot. Inkább *Scherer*⁵³⁾ véleménye fogadható el, aki szintén helyesnek találja, hogy a pápához intézendő kérvényben felemlítenek az összes „kánoni“ akadályok, de lényegtelennek (tehát érvénybe nem vágónak) találja, ha egy pusztán a püspöki felmentési jogkörbe tartozó tiltó akadály hallgattatnék el. Ez a „vetitum Ecclesiae“ (episcopi, parochi), az „omissio proclamationum“-ra és a „tempus vetitum“-ra egész magától értetődő, mert hisz az első az nem állandó akadály, hanem csak tilalom, mely bármikor vissza is vonható (ha a pápa tiltotta el a házasságot, akkor úgyszólván a pápának van fentartva), a másik kettő pedig tulajdonképpen nem is létezik előbb, mintsem a házasságkötés ideje meghatározva nincsen, mert hisz az addig még mindig el is halasztható és mindkét akadály

⁵¹⁾ *Feije* i. m. 728. l.

⁵²⁾ U. o. 727. l. *Feije* (u. o. 597. l.) annyira megy, hogy azt mondja, hogy a püspöknek nincs joga a 5-ennélisok alapján felmentést adni, ha (a kihirdetéstől eltekintve) bármiféle tiltó akadály lép fel együtt valamely bontó akadályal.

⁵³⁾ *Scherer* i. h. 83. jegyzet.

kikerülhető. Tehát szorosan véve csak a „vota non Papae reservata“ és a „sponsalia“ által okozott tiltó akadályok jöhetnek tekintetbe, de tekintettel arra, hogy a „stylus curiae“-nak szabálya világosan soha sem lett kiterjesztve ezen tiltó akadályokra, ép azért ezeknek elhagyása (a felmentésnél) sem érvényteleníti a felmentést. *Gasparri*⁵⁴⁾ is csak az említett két tiltó akadályt (votum, sponsalia) veszi a „subreptio“ tekintetéből számításba, de még ezeknek, sőt még a „mixta religio“-nak fel nem említése esetére is tagadja a pápa által az ilyen „subreptio“-ban szenvedő kérvényre megadott felmentés érvénytelenségét. *Gasparri* véleményét a „mixta religio“-ra nézve, már a fenti két főszabály alapján sem lehet elfogadni, de majd alább tételes pápai kijelentéssel *expresse* is kitűnik annak helytelensége. Azok, akik az összes tiltó akadályoknak is felemlítését a pápai felmentés érvényességéhez szükségesnek mondják, hivatkoznak a pápai disp. rescriptumoknak egy régebben szokásos záradékára: „*dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum*“, a mely azt fejezte ki, hogy a pápa bármely más kánoni akadály (a votum, a sponsalia is kánoni akadály) együttes felforgása esetére érvénytelennek kívánja tekinteni a felmentést. De *Leitner*⁵⁵⁾ tanúsága szerint épen ezen záradékot ujabban a curia elhagyta és ezzel még inkább megerősödik az a vélemény, hogy a votum episcopo reservatum és a sponsalia elhallgatása ugyan helytelen, de nem érvényteleníti az, egy másik akadályra nyert pápai felmentést, sem pedig tiltottá nem teszi a pápától birt facultas gyakorlását.

3. Harmadszor általános egyházjogi elv az, hogy a „*dispensatio*“-k a törvényen rést ütő kedvezmények, a melyek *csakis*, kánoni okok alapján adatnak meg *érdemes kath. hiveknek*, a melyekre tehát az *eretnekek* nemcsak igényt nem tarthatnak, sőt azokból határozottan *kirekesztendők*.⁵⁶⁾ Ezen elvből kifolyólag a püspököknek csakúgy meg kellene tagadnia az eretnekektől, illetőleg az ilyennel vegyes házasságot kötni akaró kath. féltől az ő rendes joghatósága alá tartozó akadály

⁵⁴⁾ *Gasparri* i. m. 226. l. 1. jegyzet.

⁵⁵⁾ *Leitner*, Kath. Eherecht, Paderborn, 1902. 360. l.

⁵⁶⁾ *Scherer* i. m. II. köt. 469. l.

alóli felmentést, mint a pápának is; sőt ha nem tudva az egyik fél, vagy mindkét fél eretnek voltáról, felmentést adtak, a felmentés mint „dispensatio per subreptionem obtenta” érvénytelen. Viszont, ha a püspöknek van delegált „facultas”-a a pápától, bizonyos bontó akadályok alóli felmentésre, ezen „facultas” alapján eretnek vagy vegyes házásoknak nem adhat felmentést valamely bontó akadály alól és ha mégis próbál adni (akár tudja eretnek voltukat, akár nem) a felmentés érvénytelen.

Ez az oka annak, hogy a pápától valamely neki fentartott bontó akadály alól nyert dispensatio recriptumában (főleg a Dataria-éiban) ezen záradék fordul elő: „*si vera sint exposita et dummodo oratores praefati catholicae fidei cultores vere existant et sub obedientia Sanctae Romanae Ecclesiae vivant vivereque et mori intendant*” etc.⁵⁷⁾

Ezen szabályt világosan kimondta már XIV. Benedek pápa a lengyelországi püspökökhöz 1748. é. aug. 8-án intézett „*Magnae Nobis*” kezdetű bullában, valamint kimondta újabban a S. Congregatio Inquisitionis 1866. évi szept. 12-én egy német püspök kérdésére adott határozatban.⁵⁸⁾

Hasonlóképen a magyarországi püspöki kar ezen kérdésére: „*Utrum vi facultatum quinquennialium vel aliarum pro specialibus casibus impetratarum fas sit Ordinariis ab aliis impedimentis in casu matrimonii mixti concurrentibus insimul dispensare, aliis aliter sentientibus, nimirum eadem dispensandi facultate pro nuptiis solum catholicis uti posse?*”

a S. Congregatio Inquisitionis 1870. jan. 16. így felelt:⁵⁹⁾

⁵⁷⁾ Ezen záradékkal szokta kiállítani a Dataria az általa pro foro externo megadott felmentéseket olyan országok részére, amelyekben az eretnek vallások hívei nagyobb számban laknak (pro heterodoxorum loco), úgymint: Németországra, Ausztriára, Magyarországra, Svájcra és Orosz-Lengyelországra. Ezen záradéknak egyébként az is az oka, hogy a vegyes vallás akadályai alól való felmentés egyedül a „S. Congregatio Inquisitionis”-t illeti meg. De azért a S. Congr. Inquis. által, bár a nevezett záradék nélkül, megadott felmentések is érvénytelenek, ha az egyik fél eretnek vallása elhallgattatott. Leitner i. m. 452—3. l.

⁵⁸⁾ Archiv für kath. Kirchenrecht, 1867. évf. 175—6. l.

⁵⁹⁾ Egész terjedelmében lásd ezen határozatot művemben: A vegyes házasságok jogtörténete, 188—9. l.

„Alterum quod attinet dubium, illud obvium Emmis Patribus fuit, quod alias⁶⁰⁾ eadem in re definitum est, nimirum quod *vi quinquennialium vel alius indulti velita est facultas cumulandi dispensationes in matrimoniis tum inter catholicos, tum in mixtis, et peculiari facultate opus est, ut id valide fieri possit.* Quapropter ad *praecavendum nullitatis periculum* Amplitudinem tuam aliosque Coëppos, qui petitioni subscripserunt, praedicta modo augent facultate, qua quisque pro XII. casibus urgentioribus uti queat, iisque exhaustis cuique licebit Sedis Apostolicae iterum indulgentiam invocare, si adhuc ea sibi opus esse pro animarum bono censuerit“.

Ezen három szabály követeli, hogy ha a „mixta religio“ együtt lép fel akármelyik házassági bontó akadálylyal vagy valamely a pápának fentartott tiltó akadálylyal, akkor a római Szentszéktől kéressék felmentés, akár van ezen bontó akadályra „facultas delegata“-ja, akár nincsen; és ezen esetben említettessenek fel a kérvényben az összes fenforgó, a pápának talán fen sem tartott egyéb kánoni akadályok is. Ha azonban a „mixta religio“ együttesen fellép egy a pápának nem fentartott és számbavehető⁶¹⁾ kánoni tiltó akadálylyal (votum non reservatum, sponsalia), akkor a püspök a neki a „mixta religio“-ra nézve adott pápai facultas alapján felmentést adhat, hacsak a pápai facultas-formulában nincsen benne a „dummodo aliud non obstat canonicum impedimentum“. A vegyes házassági felmentésre szóló triennalisnak manapság szokásos formulája, mint fent láttuk, nélkülözi a „dummodo etc.“ záradékot.

Még röviden megjegyzem itt, hogy a vegyes vallás akadály alól való pápai felmentés (ex facultate delegata) megadására a kath. vallású félnek püspöke illetékes. Erről alább (VI. fej. III. pont) még lesz szó.

VII. Végezetül még részletesen is szólnom kell a felmentés alapján megkötött vegyes házasságok megkötésének liturgiai, ritualis részéről.

⁶⁰⁾ Ez utalás az 1866. szept. 12. határozatra.

⁶¹⁾ Az előző pontban már volt szó arról, hogy az „omissio proclamationum“, a „tempus vetitum“ és (rendszerint) az „Ecclesiae vetitum“ nem jöhetnek számba.

Az 1858. évi *Antonelli-instructio*-nak erre vonatkozólag a régi egyházi közjog szigorán tett enyhítő intézkedést: az u. n. „*activa assistentia*“-nak a püspökök által való kivételes megengedését, már fentebb (II. pont) közöltem.

Azon régibb szigorú egyházfegyelem, hogy a „*cautio*“-k megadása után és pápai felmentés mellett kötött házasságok soha „*activa assistentia*“-ban, hanem csupán „*passiva assistentia*“-ban részesíttetnek, még ma is érvényben van Olaszországban, Spanyolországban, Portugáliában, Franciaország nagyobb részében, és minden olyan országban, a melyben nem lévén rendes hierarchia, az egyházkormányzat a „*Congregatio de Propaganda Fide*“ alatt áll (missioterületek).⁶²⁾

Europa többi országaiban azonban, nevezetesen: Németországban, Ausztriában, Magyarországon, Svájcban és Oroszországban a „*cautio*“-k és felmentés mellett kötött vegyes házasságok egyházi megáldásban (*activa assistentia*, *copulatio ritualis*) részesíttetnek már ősrégi gyakorlat alapján, a melyet a római Szentszék azelőtt disszimulált, 1858 óta azonban (*Antonelli-instructio*) tételesen is jóváhagyott. Ezen „*activa assistentia*“ megengedésének oka abban rejlik, hogy a csupán „*passiva assistentia*“-t a közfelfogás soká nem tekintette teljesen egyérvényességű házasságkötésnek.⁶³⁾ Főleg görög-katholikus hiveknél volt erős ezen felfogás, annyira, hogy a magyarországi görög-katholikusok, a görög-keletieknek hasonló felfogására hivatkozva, 1858-ban azt kérték a Szentszéktől, hogy adassék meg a magyarországi görög-katholikusoknak az a kedvezmény, miszerint az „*activa assistentia*“-ban részesíthetők legyenek még akkor is a vegyes házasságok (főleg gör.-kath. és gör.-keleti között), ha nem adattak meg a „*cautio*“-k, mert különben a gör.-kath. fél, a náluk is uralkodó felfogás hatása alatt, esetleg a gör.-keleti lelkész elé megy egyházi esketésre.⁶⁴⁾ A római Szentszék ezt persze

⁶²⁾ Scherer i. m. II. köt. 422. I.

⁶³⁾ A magyarországi protestánsok és a megyei törvényhatóságok nagyobbik része épen azért indítottak olyan heves mozgalmat 1840. évben a magyar püspöki kar által életbe léptetett (nem dispenzált vegyes házasságoknál) „*passiva assistentia*“ ellen. Lásd művemben: A vegyes házasságok jogtörténete, 108—9. I.

⁶⁴⁾ Lásd id. művemben 114. I. 41. jegyzet.

meg nem engedte, de megadta a magyarországi gör. katolikus püspököknek már 1858. júl. 28-án azt az engedélyt,⁶⁵⁾ a melyet pár hónapra rá (egyelőre titkos „instructio“-ban) megadott az egész kath. egyház püspökeinek az u. n. „Antonelli-instructio“-ban (1858. nov. 15.) t. i. azt, hogy a dispenzált vegyes házasságoknál az „activa assistentia“-t szabad legyen alkalmazni.

A fentemlített szigorúbb joggyakorlat nem bir jogfosztó hatálylyal az „Antonelli-instructio“ felhasználását illetőleg, vagyis azon országokban is, a hol eddig (illetőleg 1858-ig) nem volt szokásban az „activa assistentia“, egyes rendkívüli esetekben a megyés püspök megengedheti azt az „Antonelli-instructio“-ban nyert felhatalmazás alapján.

Viszont nem bírt mindenben derogáló vagy restringáló hatással az „Antonelli-instructio“ azon országok joggyakorlatára sem, a hol az „activa assistentia“ ősidőktől fogva és az említett „Instructio“-n túlmenő szabadsággal alkalmazásra került. Innét van, hogy Magyarországon nem helyteleníthető az az *Antonelli-instructio*-n túlmenő gyakorlat, hogy az „activa assistentia“-ra a püspöktől külön kért felhatalmazás, mint rendkívüli kegy, nem szükséges, hanem elégséges a felmentés (in impedimento mixtae religionis) elnyerése és, bár a püspöki dispensationale rescriptum-ban az összeadás ritusa vagy egyáltalán felemlítve nincsen, vagy csak az „in facie Ecclesiae“ szóval, az „activa assistentia“ minden esetben megadható.

De recipiáltak az *Antonelli-instructio*-ból ezen országok is azon megszorítást, hogy a dispenzált vegyes házasságoknál a *násmise* (missa pro sponso et sponsa) és a vele kapcsolatos *ünnepélyes megáldása* a menyasszonynak mindig elhagyassék. Ugyanez áll akkor is, ha a „Missa de die“ vétetik „cum commemoratione de sponso et sponsa.“⁶⁶⁾ Sőt még ilyen commemoatio elhagyásával is tilos a „Missa de die“ akkor, ha az „násmisé“-nek tekintetnék. Ezt expresse kimondta a S. C. *Inquisit.* az 1872. évi jan. 17-én a *versailles*-i püs-

⁶⁵⁾ A „S. Congr. de Propaganda Fide“ által 1858. júl. 28-án kibocsátott nagy terjedelmű „Instructio“-t közli: *Roskoványi*, De matrimoniis mixtis, VIII. köt. (Supplementum II.) 272—91. l.

⁶⁶⁾ M. *Leitner*, Lehrbuch des kath. Eherechts, 363. l.

pöknek adott és az 1877. jan. 17-én a nancy-i püspökhöz újból felidézett határozatban, mely így szól:⁶⁷⁾

„Propositis a R. P. D. Episcopo Versalien. nonnullis dubiis; ad primum ita expositum: *Utrum vigore clausulae: Exclusa tamen semper Missae celebratione*, quae apponitur in rescriptis de matrimoniis mixtis, *prohibeatur* tantum Missa pro sponsis cum orationibus et benedictionibus, uti in Missali Romano, an quaelibet Missa, *etiam privata*, quae celebretur coram sponsis et comitibus post matrimonium, licet sponsis non detur distincta Sedes? *Emi Domini* decreverunt *respondendum esse: affirmative* ad utramque partem, quando Missa celebratur cum omnibus expositis circumstantiis, ita, ut *ea habeatur tanquam complementum caeremoniae matrimonii*.”

Az instructio szavaiból: „tolerari queat mos adhibendi ritum pro Matrimoniis contrahendis in *Dioecesano Rituali* legitime praescriptum, exclusa tamen semper Missae celebratione” — világos, hogy a tisztán kath. vallásu házasoknál használatos többi ritus: a gyűrűk megáldása, a jegyesek megáldása, a stolával való egybekötés, a felesketés, mind teljesíthetők. Csakis az eskü záradékában hagyatik el a nem kath. fél felesketésekor a Boldogságos Szűz és a Szentek felemlítése. Erről különben alább (III. fej.) a „passiva assist.”-nál lesz még szó.

A házasságkötés ritusához tartoznak némiképen a *házassági hirdetések* is; a régibb egyházi közjog a vegyes házasságok kihirdetését nem tűrte meg.⁶⁸⁾ Sőt még ma is azon országokban, a hol az „activa assistentia” nincs szokásban, ott nagyobbbrészt a vegyes házasságokat ma sem szokás ki-

⁶⁷⁾ Gasparri i. m. (II. kiad.) I. köt. 308. l. — Az 1872. és 1877. évi határozatok ugyan csak partikuláris jellegűek, de mint az általános egyházi törvény hiteles magyarázatai (interpretatio comprehensiva ad instructionis Antonellianae a. 1858. ad voces: „exclusa tamen semper Missae celebratione”) kötelezők, és pedig („comprehensiva”) külön kihirdetés nélkül is az egész egyházra.

⁶⁸⁾ VI. Pius 1783. május 31-én így ír a mehelni érsekhez: „Quoad primum articulum bannorum sive proclamationum tolerari poterit, ut eae fiant, non solum extra Ecclesiam, uti permittitur in praefatis litteris regiis, sed etiam omnimode extra locum sacrum.” Tehát még azt is csak rendkívüli kedvezménykép engedte meg a pápa, hogy a vegyes házasságok a templomon kívül kihirdetethessenek.

hirdetni.⁶⁹⁾ De viszont ott, a hol a vegyes házasságok megáldása (*activa assistentia*) szokásba jött, természetesen kihirdetésük is ép úgy megtörtént, mint más házasságoknál, a mi egyébként alig is volt elkerülhető, mert a kihirdetéseket az állami törvények is előírták. Épen az államnak a házasságok kihirdetését követelő fellépése volt az oka, hogy a római Szentszék a 19. század folyamán azon országokban,⁷⁰⁾ a hol megengedte a nem dispenzált (*cautio nélküli*) vegyes házasságoknál a „*passiva assistentia*“-t, egyuttal *expresse* megengedte ezen házasságoknak kihirdetését is.

Igy Magyarországra nézve az 1841. április 30-án kelt Lambruschini-instructio felemlítvén az ugyanazon napon kelt „*Quas vestro*“ breve-ben a *passiva assistentia*-ra (nem dispenzált vegyes házasságoknál) adott jogot, megadja ehhez még azt a felhatalmazást is a püspököknek, hogy az ilyen házasságokat kihirdetethessék: „*pati ipsos ulterius posse, ut a Parocho Catholico tum consuetae proclamationes fiant, omni tamen praetermissa mentione circa religionem illorum qui nuptias sint contracturi tum etiam de peractis hisce proclamationibus literae mere testimoniales concedantur, in quibus (dummodo nullum adsit dirimens impedimentum) unice enuncietur etc.*“⁷¹⁾

Ezen engedmény, mint „*maius*“ magában foglalta a „*minus*“-t is, vagyis jóváhagyta azon gyakorlatot, hogy a dispenzált vegyes házasságok is kihirdettetnek, de természetesen ezen házasságok kihirdetésénél is el kell hagyni a jegyesek vallásának felemlítését.⁷²⁾

Azon országokban, ahol az „*activa assistentia*“ nem alkalmaztatik a dispenzált vegyes házasságoknál, ott a „*passiva assistentia*“-nak a következő fejezetben előadandó szabályai tartatnak be a dispenzált vegyes házasságoknál is.

⁶⁹⁾ Scherer i. m. II. köt. 422. l.

⁷⁰⁾ Kölni egyháztartományra 1830. évben, Bajorországra 1834. évben, Magyarországra 1841. ápr. 30-án, Ausztriára 1841. május 22.

⁷¹⁾ Lásd a *Lambruschini* instructio egész szövegét fentid. *művemben* 177—180. l.

⁷²⁾ Scherer i. m. II. köt. 422. l.

III. FEJEZET.

Az egyház tilalmának (tiltó akadály) megszegése és e megszegés különféle alakjainak egyházjogi értékelése.

I. Az előző fejezetben előadtam azt, a mit az egyházjog a vegyes vallás tiltó akadályáról, mint ilyenről, továbbá az alól való felmentésről és az ennek alapján megköthető vegyes házasságról tanít, illetőleg azon egyházi törvényeket és jogszabályokat, melyek az említett három dologra vonatkoznak. Ezen III. fejezetben áttérek az egyház tilalmának megszegése alakjainak és az egyház által azokra nézve elfoglalt álláspontjának és tett megelőző és megtorló intézkedéseinek megismertetésére.

Mint bármily tilalom, úgy az egyháznak az eretnek egyénnel való házasságot tiltó törvénye is, a megszegés ellenében teljesen meg nem védhető.

De az egyháznak azon, az apostoli időkig visszanyúló szokása, hogy a házasságkötés törvényes alakjának mindig azt tekintette, mely Isten és egyházának színe előtt (*in facie Ecclesiae*),¹⁾ a pap áldásával és a szentmise áldozat bemutatásával is megerősítést nyert,²⁾ némileg alkalmat adott az egyháznak a tilalom ellenőrzésére, az eretnekekkel való házasságkötés megakadályozására.

Mégis, mivel ezen törvényes alak (az u. n. „*ritualis copulatio*“) alkalmazását nem tekintette, az egyház sohasem a házasságkötés érvényéhez tartozónak — feltételezve természe-

¹⁾ Az „*in facie Ecclesiae*“ szó későbbi eredetű, és pedig onnét ered, hogy a középkorban a házastársak copulatio-ja és megáldása a templom kapuja előtt történt, mintegy kiegészítő szertartás a nászmenet közben. Scherer i. m. II. k. 242. l. Manapság az „*in facie Ecclesiae*“ az egyház tudtával és közbejöttével való kötést fejezi ki, a mi lényegileg egyértelmű a régi (*localis*) elnevezéssel.

²⁾ *Tertullianus ad uxorem* II. 8.: „Unde sufficiamus ad enarrandum felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat et confirmat oblatio et obsignat benedictio, angeli renunciant, pater (coelestis) ratum habet?“

tesen azt, hogy a két fél a házasságkötésre való szándékát (consensus de praesenti), legalább is egymás között kifejezte³⁾ — azért előfordulhatott nemcsak az, hogy a kath. pap nem tudva az egyik fél eretnek voltáról őket összeadta, hanem az is, hogy a felek a kath. pap mellőzésével esetleg a népszokás egyéb jelképes cselekvényeinek (talán magában a templomban, illetőleg annak kapujánál⁴⁾) betartásával kötöttek egyházilag érvényes házasságot.

A *trienti* zsinat „*Tametsi*“ decretuma (sess. XXIV. de ref. matr. c. 1.) óta a vegyes vallás tiltó akadályának megszegése (akkor még „*impedimentum haereseos*“-nak nevezetett) már *könnyebben volt megakadályozható*, legalább is ott, a hol ezen decretum életbelépett (sive per publicationem sive per observationem); és pedig azért, mert azóta az ilyen országokban, a házasság érvényességéhez megkívántatott az, hogy a házasság az *illetékes kath. plébános és 2—3 tanú előtt köttessék meg*, a mi által még azok is, akik a kath. ritus szerinti copulatio-ra egyébként súlyt nem fektettek, házasságuk érvényessége végett kénytelenek voltak a kath. plébános elé járulni.

De ennek dacára ezen országokban is természetesen még mindig megvolt és *megvan reá* a lehetőség, és valószínűség is, hogy azon *kath. hivek*, kik eretnek féllal akarnak házasságot kötni, ezen akaratukat a kath. plébános elkerülésével végre is hajtják és az *egyház tilalmát megszegik*. Csakhogy ezen törvényszegésnek nyomában van az egyház *megtorlása*: az így kötött *házasság érvénytelen*, nem ugyan a vegyes vallás miatt (ez csak tiltó akadály), hanem a clandestinitas miatt, mert t. i. a házasság nem köttetett a katolikus, illetékes plébános jelenlétében.

³⁾ Lásd a „*ritualis copulatio*“ jelentőségéről a jogtörténeti, óriás adathalmaz mesteri összefoglalását és *Sohm*-mal való többszöri polemikát: *Scherer* í. m. II. köt. 231—257. l.

⁴⁾ A templom kapujánál való „*copulatio*“ némely országban (ideiglenes abusus folytán) a világi gyám által (Vormund) végeztetett; a mit a 13—15. században több zsinat eltiltott (*Copulatio laica*). *Scherer* i. m. II. köt. 237. l. Ugyancsak akkor a zsinatok a „*ritualis copulatio*“ teljes mellőzésére is büntetéseket szabtak ki. *Scherer* i. h. 193. l., 233. jegyzet.

Azonban azon helyeken és országokban, a hol a trienti forma nem lépett hatályba (nevezzük „extratridentinus“ területeknek), fenmaradt a vegyes házasságok tekintetében mai napig a trienti zsinat előtti állapot; sőt ezen helyek még kibővültek az által, hogy a pápák egyes országokban kedvezményképen a trienti forma (cap. „Tametsi“) kötelező hatályát felfüggesztették az eretnekekre nézve (tisztán eretnek vagy pedig a vegyes házasságokra.)⁵⁾

Ezen extratridentinus területeken sokkal szélesebb körű a lehetősége annak, hogy a kath. egyháznak a vegyes házasságokra vonatkozó tilalma megszegetik és ha megszegetik, nem sújtja a megszegőt az „irritatio“, a hatálytalanság, a menyinyiben ezen területeken a trienti forma nélkül, sőt bármiféle, kath. rituális copulatio nélkül (nem az illetékes kath. plebános előtt) vagy talán mindenféle más vallási vagy jogi forma nélkül kötött házasságok is érvényesek, legalább is a trienti forma hiánya miatt nem érvénytelenek.

Ez nem azt mondja, hogy az extratridentinus területeken azért, mert nem kötelező a trienti forma, egyszerűen elhagyható a „rituális copulatio.“ Nem, a kath. hívek a „rituális copulatio“ végett az extratridentinus területeken is kötelesek elmenni a kath. pap elé és ha ezt nem teszik meg, megsértik az egyháznak ősrégi, az apostoli időkig visszanyúló törvényét.⁶⁾

A trienti zsinat ugyanis a „rituális copulatio“ körül csakis azon újítást tette, hogy a „Tametsi“ decretumban az „in facie Ecclesiae“ kötési formát pontosan körülírta („praesente parochi vel alio sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus“), azt a házasság érvényességének terhe alatt előírta, de nem szüntette meg az ősrégi, az

⁵⁾ Ilyen kedvezményt adtak a pápák: Németalföldnek (a mai Hollandia) XIV. Benedek 1741-ben („Benedictina“), Porosz—Lengyelországra 1765-ben, Konstantinápolyra 1769-ben, Írlandra 1785-ben, Bajorországra 1834-ben, Porosz-Rajnai-Tartományra 1830-ban, Magyarországra 1841-ben, Oroszországra és Orosz-Lengyelországra 1844-ben, Georgiára 1845-ben. Lásd: Zephirinus Zitteli, Apparatus iuris ecclesiastici, III. kiadás, Róma, 1903. 435. l. Ezen országok összevéve nevezhetők a „Benedictina“ hatálykörének.

⁶⁾ Scherer i. m. II. köt. 241. l.

egyház összes hiveit már a kereszténység kezdetétől kötelező (de nem „sub valore“) törvényt, hogy a házasság a pap előtt köttesék és általa megáldassék.

Másszóval az *extratridentinus* területeken nem létezik ugyan az „*impedimentum dirimens clandestinitas*“, de fenáll azon egyházi törvény, hogy a házasfelek a *kath. pap elé jönnek a „ritualis copulatio“ végett.*⁷⁾ Ezen törvény tevőleges, nem pedig mint a tiltó akadály, nemleges; alóla felmentés nem adatik. (A kivételt a szabadkőművesekkel, valamint az eretnekekkel, felmentés mellett való házasságnál alkalmazásra jutó „*passiva assistentia*“-ban már fent bemutattam.)

De viszont megfordítva a dolgot: a „*ritualis copulatio*“ kötelezi úgy az *extratridentinus* területen, mint az *intratridentinus* területen lakó *kath. hívőt*, de az utóbbit a házasság érvényességének terhe alatt is, az előbbit pedig csak mint az egyház parancsoló törvénye.

Ha a *kath. hívő* a „*ritualis copulatio*“-t bármiféle (nem épen vegyes) házasságnál mellőzi, ezen cselekedete az egyházi hatóság által büntető eljárás tárgyává tehető; de „*ipso facto*“ büntetéssel csak az esetben van sújtva, ha a házassági kihirdetés is mellőztetett. Tényleg együtt szokott járni e kettő, mert a kik házasságukat nem akarják a *kath. pap* előtt megkötni, azok azt ki sem hirdettetik.

Az ilyen *ki nem hirdetett* és azután *kath. egyházi szer*tartás nélkül is megkötött házasságok adják a „*matrimonium clandestinum*“ egyik régibb alakját, a melyre még ma is érvényes a IV. Lateráni zsinat (III. Ince pápa) 51. canon-jában (c. 3. X. 4, 3.) kimondott kettős büntetés: 1. az, hogy az

⁷⁾ Ezt kimondta világosan a S. Congr. Inquis. azon határozatban (1897. aug. 18.), amelylyel a Magyarországon csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokat érvényes házasságoknak ismerte el. Ezen határozat indokolásának 3. pontja ugyanis így szól: „3. Quod vero huiusmodi clandestina coniugia (beszél a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokról) valida sint, quamvis absque legitima venia, vel quod etiam deterius esset, praeter iustas cautelas aut contra interpositas sponsones ineantur, non idcirco tamquam honesta habenda sunt; imo ea *procul dubio illicita facit etiam negligentia rituum* ab Innocentio Papa III. et in ipso capite „*Tametsi*“ Tridentinae Synodi praescriptorum.“ — Lásd a S. C. Inquis. határozatának egész szövegét: fentid. művemben 223—4. l.

ilyen titkos (*clandestinum matr.*) házasságban élő felek az esetleg később felfedezendő valamely akadály alól nem kapnak (vagy csak igen nehezen) felmentést; 2. az, hogy az ilyen házasság nem tekintetik „*putativum matrimonium*”-nak, bár talán megvolt a „*putativum*” jellegnek tényálladéka t. i. az, hogy egyik, vagy mindkét fél jóhiszeműleg nem tudott a fenforgó bontó akadályról.⁸⁾

II. Az tehát, aki az egyház tilalma daczára *felmentés* (*dispensatio*) *nélkül vegyes házasságot köt*, az (eltekintve a saját és gyermekei lelki üdvösségének veszélyeztetése által megsértett természeti törvénytől) *megszegi* egyrészről az *egyháznak tiltó törvényét*, a mely az eretnekekkel való házasságot eltiltja, megszegi másrészről az egyháznak *tevőleges törvényét* is, a mely a katolikus „*ritualis copulatio*” felhasználását kötelezően előírja.

És ezen szempontból nézve a dolgot mindegy az, érvényes-e az így tilosan megkötött frigy vagy nem, továbbá mindegy az is, akár az eretnek fél lelkésze előtt kötik meg a felek a házasságot, akár a polgári tisztviselő előtt, akár minden jogi és nyilvános alakiség nélkül. Mindezek csak alfajai az említett két egyházi törvény megszegésének, mert mindezek: egyházi forma nélkül kötött vegyes házasságok, a melyek közül az eretnek lelkész előtti kötés csak azért válik ki és azért tiltatik jobban az egyház által, mert az eretnek vallás nyilvános istenitisztelésében való részvétellel (*communicatio in sacris activa*) van mindig összekötve. Hogy miért és miképpen tiltja inkább ezt az egyház, arról alább még bőven lesz szó.

Külön, „*ipso facto*” *inkurrálandó büntetések* egyébiránt *nem lőnek* a vegyes házasságot kötő hivekre *kiszabva sem* a kánonjogi *középkorban*, (1151—1564) *sem* a kánonjogi *újkorban*; sőt még az őket közvetve sújtó „*ipso facto*” *büntetésnek*⁹⁾ is elvette életét V. Márton pápa, a mennyiben 1418-

⁸⁾ A „*putativum matr.*”-nak azt az előnyt adja meg az egyházjog (más érvénytelen házasságokkal ellentétben), hogy a „*putativum matr.*”-ból származó gyermekek törvényesek, akár bekövetkezik később a „*convalidatio matrimonii*” akár nem.

⁹⁾ V. Márton pápa előtti időben ugyanis a kiközösítésnek az az eredménye volt, hogy nem volt szabad sem egyházi („*communicatio in sacris*”) sem világi dologban („*comm. in profanis*”) a kiközösítettekkel

ban az „Ad evitanda constitutio“-jában kimondta, hogy a „*toleratus excommunicatus*“-sal (nem név szerint kiközösített) szabad polgárilag érintkezni; a velük való akár polgári, akár vallási érintkezés nincs kiközösítéssel sújtva, de tiltva van továbbra is „*excommunicatio minor*“ terhe alatt a „*vitandus excommunicatus*“-sal (név szerint elközösített) való érintkezés akár polgárilag, akár vallásilag.

V. Márton pápa ideje óta tehát a vegyes házasságot kötő kath. hívő „*ipso facto*“ büntetés alá vajmi ritkán került, mert igen ritka az, hogy valamely akatholikust névszerint kiközösít az egyház.

Ellenkezőleg a kath. egyház azzal igyekezett a tiltott vegyes házasságkötéseket megkevesbiteni és a vegyes házasságokból a kath. hivekre háramló hátrányokat eltávolítani, hogy tágitva a régi szigorúságtól, mely az eretnokség elhagyását („*abiurata prius haeresi*“) követelte meg a kötendő házasság egyetlen feltételéül, a 18. században (XIV. Benedek pápa)¹⁰⁾ életbe léptette az u. n. *cautio-rendszert* vagyis a hármas *cautio* mellett kilátásba helyezte a pápai felmentés elnyerését.¹¹⁾

A vegyes vallás akadályai alól való felmentés így módon való lehetővé tételének célja főképen az volt, hogy a felek

érintkezni, és ha valaki velük mégis érintkezett, az ilyen maga is kiközösítés alá esett. VII. Gergely pápa († 1085.) azon enyhítést tette a kiközösítettekkel való érintkezésre nézve, hogy a házastárs, gyermekek és a szolgák nem esnek kiközösítés alá az érintkezés dacára sem; III. Ince pápa († 1216.) pedig azon könnyítést tette, hogy a tiltott érintkezés folytán kontrahált kiközösítés csak „*excommunicatio minor*“ legyen, a mely a szentségek felvevésétől való eltiltásban áll, míg az „*excommunicatio maior*“ az igazi kiközösítés.

Ilyen kemény büntetések mellett felesleges volt még különös tiltó törvényeket hozni az eretnekekkel kötendő házasságokra nézve. Minden eretnek kiközösítve volt. A házasságkötést megelőző világi érintkezések mind kiközösítést hoztak a kath. jegyesre, ha a másik jegyes eretnek volt, sőt kiközösítés alá jutottak az eretnek jegyessel érintkező rokonai is a másik (katholikus) jegyesnek. Ha mégis megkötötték a házasságot, ez „*communicatio in sacris*“ volt, mely újból kiközösítést hozott a kath. félre és a közreműködőkre. Lásd bővebben jogtört. művemben 24—30. l.

¹⁰⁾ Lásd bővebben: Dr. Hanuy F. A vegyes házasságok jogtörténete, Pécs, 1904. 38—46. l.

¹¹⁾ A felmentés feltételeiről már az előző fejezetben részletesen volt szó.

elvonassanak az eretnek fél lelkésze előtt való kötéstől, a mit már mint a „communicatio in sacris“ flagrans módját leginkább perhorreskál az egyház, de perhorreskál azért is, mert épen ezen kötésmód nyomában kel a legnagyobb veszedelem a kath. félnek hitbeli állhatatosságára és a gyermekek vallási neveltetésére.

Ugyanezt, t. i. az akath. lelkész előtti kötés megakadályozását célozta az a rendkívüli engedménye az egyháznak, hogy megengedte egyes országokban¹²⁾ a „passiva assistentia“-t olyan vegyes házasságoknál¹³⁾ is, a melyekben a felek a „cautio“-kat megtagadták és azért a vegyes vallás akadályai alól felmentést nem is nyerhettek. Ez azért volt rendkívüli, mert mint fentebb láttuk, a kath. hívek kötelesek az egész „ritualis copulatio“-ra (benedictio, consensus declaratio et copulatio); ezen kötelezettség alól az egyház csak a dispenzált vegyes házasságoknál és a hasonló „cautio“-k mellett szabadkőművessel (vagy más hasonlóval) kötött házasság mellett menti fel a kath. hívőt, megengedve a „passiva assistentia“-t.

Ideiglenesen és átmenetileg a „passiva assistentia“-nak a kath. papság által való alkalmazására és a pápa által való megengedésére egyes országokban (pl. Magyarországon)¹⁴⁾ befolyással volt az is, hogy az állami törvény előírta, hogy az összes vegyes házasságok csakis a kath. plebános előtt köthetők érvényesen.

A 18. század előtti szigorú egyházfegyelem („abiurata prius haeresi) mellett az akatholikus lelkész előtti kötéssel történt rendszerint az egyház tilalmának (vegyes vallás tiltó akadályai) megszegése.

¹²⁾ Lásd ezen országok felsorolását az előző fejezet VII. pontjában 70. jegyzetben.

¹³⁾ Fentebb már kifejtettem, hogy a „passiva assistentia“ volt 1858. év előtt az egyház által elrendelt kötési mód a dispenzált vegyes házasságoknál is. Az egyház a vegyes házassági felmentések megadásával tehát egyidejűleg felmentette az ilyen házasságot kötni akaró felet a „ritualis copulatio“-ra való kötelezettsége alól és tőle annak csak egyik, de a házasság érvényességéhez egyedül szükséges részét követelte meg: a kath. illetékes plebános és 2 tanú előtti consensus-kijelentést.

¹⁴⁾ Lásd ennek beigazolását: Dr. Hanuy F., A vegyes házasságok jogtörténete 79—80. l.

Ezen házasságok *nagy csoportjából* kiválik először XIV. Benedek óta a *dispenzált* vegyes házasságok csoportja, majd a 18. században a *nem dispenzált*, de mégis „*passiva assistentia*“-ban részesített vegyes házasságok csoportja.

Ezen két csoport házasság között eleinte nem volt különbség a kötés módját illetőleg, mert a kath. plebánosnak (1858. évig) sem kihirdetni, sem megáldani, sem a „consensus“-t kérdésekkel előidézni nem volt szabad (ez a „passiva assistentia“) egyik csoporthoz tartozó házasságoknál sem; eleinte tehát csakis az *erkölcsi beszámítást* illetőleg volt különbség.

A *dispensatio* mellett vegyes házasságot kötő kath. fél ugyanis nem tekintetett bűnösnek¹⁵⁾ és azért a házasság megkötése előtt és után (ezen szempontból) a szentségektől visszautasítható nem volt, míg a *dispensatio* és „*cautio*“-k nélkül vegyes házasságot kötő kath. fél bűnösnek tekintetik és a házasságkötés előtt szentségi feloldozásban nem részesíthető, áldozáshoz nem bocsátható, bár „passiva assistentia“ végett meg is fog jelenni a kath. plebános előtt és nem is megy az akath. lelkész elé.

Ezen utóbbit, az *erkölcsi beszámítást* illetőleg, a „*cautio*“-k és *dispensatio* nélkül, de a kath. plebános „passiva assistentia“-ja mellett történt házasságkötés *egészen egy elbírálás alá esik* akár a *csupán polgári forum* előtt végbement kötéssel, akár a *mindenféle egyházi vagy világi (jogi) forma nélkül kötött* vegyes házassággal, sőt még az akath. lelkész előtti

¹⁵⁾ De azért még mindig tekintetett helytelenül cselekvőnek, dacára a *dispensatio*-nak. Ezért tagadta meg az egyház 1858. évig minden esetben az „*activa assistentia*“-t a *dispenzált* vegyes házasságoktól is. Ezt az *Antonelli*-instructio világosan kimondja: „*Insuper in tribuendis huiusmodi dispensationibus praeter enunciatas cautiones, quae praemitti semper debent et super quibus dispensari nullo modo umquam potest, adiectae quoque fuere conditiones, ut haec mixta coniugia extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione ulloque alio ecclesiastico ritu celebrari debeant. Quae quidem conditiones eo potissimum spectant, ut in Catholicorum animis nunquam obliteretur memoria constantissimi illius studii, quo Sancta Mater Ecclesia nunquam destitit filios suos avertere ac detertere ab iisdem mixtis coniugiis in eorum et futurae prolis perditionem contrahendis.*“ Lásd id. művem: 163. l.

kötéssel is, ha ez utóbbinál a „*communicatio in sacris*“ súlyosabb formájától eltekintünk.

A ki a „*cautio*“-kat megtagadván és így felmentést (in *impedimento mixtae religionis*) nem nyerhetvén, *vegyes házasságot akar kötni*, az kész megsérteni a természeti törvényt és az egyháznak fentemlitett két fontos törvényét, és azért, mint nyilvános bűnös, a szentségekhez nem bocsátható.

A ki a „*cautio*“-kat megtagadván és így felmentést nem nyervén *meg is köti tényleg* a vegyes házasságot (bár talán a kath. plebános „*passiva assistentia*“-jával), az *tényleg megszegte* a kath. egyháznak említett két törvényét és kiteszi magát és gyermekeit a lelki veszélynek és e miatt még inkább „*publicus peccator*“-nak tekintendő, és azért a házasságkötés után a szentségekhez csak úgy bocsátható, ha kész *elég-tételt nyújtani* a törvénysértésért, vagyis utólag pótolni, a mit még lehet, abból, a mit az egyház előzőleg, a természeti és a tételes egyházi törvényből folyólag, megkívánt volna tőle, vagyis megigérni azt, hogy mindent elkövet az akath. fél megtérítésére, de főleg az összes született és születendő gyermekeinek a kath. vallásban való felneveltetésére nézve.

Ezen két szabály ugyan olyan evidens, hogy bizonyításra sem látszik szorulni, mégis, tételes jogot tárgyalván, nem mellőzhetem a tételes jogforrást sem.

XVI. Gergely pápa az államtitkára: *Lambruschini* által Magyarországra (Horvátországgal és Erdélylyel) nézve kibocsátott, 1841. ápr. 30-án kelt *Instructio* végén így rendelkezik:

„*Ceterum quocunque demum modo mixta haec matrimonia citra Ecclesiae dispensationem et necessarias cautiones, sive per passivam Catholici Parochi praesentiam, sive coram Acatolico ministro contracta fuerint, illud Episcopis et Parochis Sanctitas Sua magnopere commendat, ut omni pastoralis sollicitudine, catholicum coniugem ad patratae culpa detestationem congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eumque solerter adducant ad obligationes implendas, quibus gravissime tenetur, illam praesertim, quae est de catholica universae prolis educatione impense curanda. Quae si ex voto contingant, adeoque constet, eum revera resipuisse paratumque esse ad opportunam, quoad valuerit, scandalum reparationem; tum sane poterit ipse Sacramentorum Ecclesiae par-*

ticeps fieri,¹⁶⁾ quemadmodum respondens die 13-a Julii 1782-o. Archiepiscopo *Mechliniensi* s. memortae Pius VI.-us in rem adnotavit¹⁷⁾

Hogyha az egyház tilalma dacára bármiféle módon (4 módot soroltam fent elő) megkötött vegyes házasság a trienti forma hiánya miatt *érvénytelen házasság* volt, akkor természetesen az *elégtételadásnak azt is magában kell foglalni, hogy az „impedimentum clandestinitatis“* miatt érvénytelenül kötött házasság *újból érvényesen megkötessék*, illetőleg (ha a convalidatio feltételei fenforognak) convalidatio útján érvényesíthessék. A convalidatio előfeltétele természetesen az, hogy a felek megadják a „cautio“-kat; ha a nem kath. fél erre nem hajlandó és így rendszerint a consensus megújítására sem, de viszont a kath. hívő félnél megvan a jó szándék, akkor az érvénytelenséget előidéző „impedimentum clandestinitatis“ eltávolítására a pápától „sanatio matrimonii in radice“ lesz kérendő.¹⁸⁾ Természetesen az is lehetséges, hogy a vegyes házasságot nem, vagy nem egyedül, az „impedimentum clan-

¹⁶⁾ Ezt *negative* kimondta a S. Congr. Inquisitionis-nak a magyar püsp. karhoz intézett 1880. júl. 21. határozata eképen: „studeant eum ad poenitentiam adducere, ut suae obligationi, quoad catholicam educationem prolis, quantum potest, satisfaciat: quod quamdiu non praestiterit, aut saltem sincere promiserit, *sacramentis suscipiendis utique imperatus censeri debet*; omnem denique dent operam, ne unquam accidat alicuique perire ex suorum ministrorum incuria et negligentia.“

¹⁷⁾ Lásd id. művemben 179—180. l. — Ugyanezen rendelkezést tartalmazza a „Congr. de Propaganda Fide“-nek a fogarasi érsektartomány püspökeihez 1858. évi júl. 28-án intézett „*Instructio*“ is. Az 1858. évi esztergomi érsektartományi zsinat ugyanerre vonatkozólag így intézkedik (de mixtis matrimoniis p. 3.): „3. Cum pars catholica in proposito casu non tantum in *canonicas sanctiones*, sed etiam in *legem naturalem et divinam gravissime peccet*: in *tribunali Poenitentiae sacramentaliter absolvi non potest*. Si tamen in *matrimonio iam constituta* in cor suum redeat, sincera reatus sui poenitudine ducatur, et quantum in se est, malum ab ea causatum reparare studeat, *absolvenda est*; cum S. Mater Ecclesia viscera misericordiae nunquam praecludat vere poenitentibus.“ — Más szavakkal, de ugyanígy intézkedett az 1863. évi fogarasi érsektartományi zsinat is. Lásd mindezen jogforrásokat id. művemben: 182—187. l. és 225. l.

¹⁸⁾ Scherer i. m. 425. l. 84. jegyzet, a ki fel is említ egy ilyen esetet, a mely a *Linzer Theol. prakt. Quartalschrift* 1887. évi folyamában (121—129. l.) olvasható részletesen.

destinitatis“ tette érvénytelenné, hanem valamely más bontó akadály; ez esetben lényegileg ugyanaz lesz az eljárás.

A vegyes házasságok „*convalidatio*“-jára, mint a „cautiok“-nak utólagos megadására nézve klasszikus feleletet adott a *S. Congr. Inquisitionis* 1877. aug. 23-án egy hozzáintézett kérdésre. A kérdés és felelet így szól:¹⁹⁾

„*Dubium*: Utrum in contractis matrimoniis (cum haereticis) pastores animarum partem poenitentem, dummodo seclusum sit scandalum, tuta conscientia ad receptionem Sacramentorum admittere valeant“.

„*Responsum*: Quoad matrimonia valida, ad Sacramenta percipienda posse admitti sine praevia renovatione consensus, sed ab iisdem percipiendis arcendos, *donec vera dederint resipiscentiae signa*, et promiserint, se curaturos totis viribus tam conversionem partis haereticae, quam educationem in religione catholica proles universae natae et forsitan nasciturae; et tandem donec obtinuerint absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus, casu quo contraxerint coram ministro haeretico“.

„*Quoad vero matrimonia invalida*, cum sit nullume orum matrimonium vitio clandestinitatis, *non esse admittendos* ad receptionem Sacramentorum, *nisi prius promiserint* post impetratam dispensationem super impedimento mixtae religionis, se fideliter *exequuturos eas omnes condiciones*, quae exiguntur in praefata dispensatione, et *dein nisi consensum renovaverint* coram catholico paroco et duobus testibus, et tandem nisi obtinuerint prius absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus, casu quo matrimonium attentaverint coram ministro acatholico“.

Mivel a vegyes házasságnak tiltott módon való megkötése nyilvános törvénysértés, azért az ilyen házások a házasság megkötése után, akár érvényes volt az általuk így megkötött vegyes házasság (főleg a kath. plébános „passiva assistentia“-ja esetén), akár érvénytelen, nemcsak *pro foro interno* kezelendők, mint nyilvános bűnösök, hanem *pro foro externo* is, vagyis kizárandók olyan *szentelményekből* (pl. a „mulier neonupta“ megáldása) és egyházi *tisztségekből*, (pl.

¹⁹⁾ *Acta S. Sedis* 1893—4. évf. (vol. XXVI.) 382—3. l.

keresztszülői, templomgondnoki stb.) is, a melyekből általában a nyilvános bűnösök, a botrányos életűek vagy talán a partikuláris törvényhozás útján expresse ép az ilyen vegyes házások kizáratnak.

A *szentelményeket* illetőleg a magyarországi tételes partikuláris jog előírja, hogy az egyház felmentése nélkül vegyes házasságot kötő kath. asszony az u. n. „*benedictio mulieris neonuptae*”-ból, sőt, ha gyermekét a nem kath. lelkész által keresztelteti meg, a „*benedictio puerperae*”-ból (introductio puerperae) is kizárandó. Ezt már kimondta a magyar püspöki kar az 1840. évben (nov. 16.) kibocsátott püspökkari „*Instructio*”-ban,²⁰⁾ majd felújították azt az 1858. évi *esztergomi*²¹⁾ és az 1863. évi *kalocsai* érsektartományi zsinatok.

A *tisztségeket* illetőleg az *esztergomi* érsektartományi zsinat a *keresztszülői* tisztségből expresse kizárandónak mondja azon kath. hívőt, a ki vegyes házasságot kötött oly módon, hogy a születendő gyermekek a nem kath. vallásban neveltessenek fel. Ezen *esztergomi* é. t. zsinati határozat megerősíti a fentebbi általános szabályt is t. i. hogy a vegyes házasságot tiltott módon kötők (míg eleget nem tesznek) nyilvános bűnösöknek tekintendők. A zsinat vonatkozó helyén²²⁾ így rendelkezik :

„*Arcendos itaquae praecipit haec synodus a munere patrinorum infideles, haereticos, schismaticos, excommunicatos et interdictos, manifestos et notorios concubinos, aliosque notorios peccatores, in specie etiam illos fideles, qui mixtum matrimonium illicite ineuntes, consensum suum dederunt, ut proles ex mixto hoc matrimonio progignendae in alia praeterquam in Catholica Religione educantur.*”

²⁰⁾ Lásd id. művemben ezen „*Instructio*” teljes szövegét 168—172. l.

²¹⁾ Az 1858. *esztergomi* érsektart. zsinat a „*De mixtis matrimoniis*” 9. pontjában intézkedik erről :

„9. *Introductio*, seu *benedictio* huiusmodi *mulieris post nuptias* tam parum adhibenda est, quam parum adhiberi potuit *benedictio* tempore initi *matrimonii*; haec enim utrobique adprobationem auctoritate Ecclesiae factam indicat. *Introductio* autem *puerperae* cum prole, quae apud Catholicos baptisata est et Ecclesiae Catholicae succrescit, fieri potest. In casu nihilominus, quo *proles apud A Catholicos baptisatur*, et ab Ecclesiae Catholica abstrahitur, *introductio* fieri non potest.”

²²⁾ *Decreta et Acta Concilii Prov. Strigoniensis, Pest, 1859. 33. l.*

A „*mens Synodi*“ mindenestre az volt, hogy a „*cautio*“-kat megtagadó vegyes házások rendszerint vagy az összes vagy legalább a nem kath. fél neméhez tartozó gyermekek akath. nevelését szándékolják. Így tehát a *keresztstülő*i tiszt-ségből a tiltott módon kötött vegyes házasságban élő kath. személy mindig kizárandó, hacsak nem igazoltatik be az, hogy ő gyermekeit kath. vallásban akarja neveltetni (dacára a „*cautio*“ hiányának) vagy talán már kath. szertartás szerint kereszteltette is eddig született gyermekeit.

De most már áttérek a vegyes házasság tiltott megkö-tésének alakjaira egyenkint.

III. A római *Szentszék feltünő engedékenységet* tanusított az ő tilalma dacára, a kath. vallás érdekeinek elhagyásával vagy talán teljes meghíúsításával megkötni szándékolt vegyes házasságok iránt, midőn egyes országokra nézve megengedte, hogy az ilyen, az egyház iránt *renitens felek eljöhetnek* az illetékes kath. *plébános elé* és az ő jelenlétében és két tanú előtt kijelenthetik házasságkötési szándékukat.

Ez az ugynevezett „*passiva assistentia*“, a melyet VIII. Pius pápa megengedett 1830. évben („*Litteris altero abhinc anno*“ 1830. márc. 25. constit. és az 1830. márc. 27. *Albani* instructio) *Poroszországnak*, XVI. Gergely pápa 1834. évben *Bajorországnak* (*Bernetti*-instructio 1834. szept. 12.), 1841. évben Magyarországnak („*Quas vestro*“ breve 1841. április 30. és *Lambruschini*-instructio 1841. ápr. 30.) valamint ugyan-csak 1841. évben *Ausztriának* is (*Lambruschini*-instructio 1841. május 22.)²³⁾

Scherer²⁴⁾ nyomatékkel vitatja *Bangen*-nel szemben, hogy bár csak kevés országra engedte meg expresse a Szentszék a „*passiva assistentia*“-t, mindazonáltal az mint a házasság-kötési forma lényegtelen módosítása rendkívüli esetekben más országokban is a *püspök által megengedhető* oly esetekben, midőn a „*cautio*“-k ugyan nem adatnak meg és ép azért felmentés sem nyerhető, de mégis, mikor az *egyház érdeké-ben* látszik lenni, hogy inkább a kath. plébános előtt köttes-sék meg a házasság, mintsem az akath. lelkész előtt, főleg,

²³⁾ Scherer i. m. II. köt. 424. l.

²⁴⁾ Scherer i. h. 424—5. l. 81—2. jegyz.

ha ezen utóbb említett kötés a „clandestinitas“ miatt érvénytelen házasság volna. Scherer ennek igazolása végett helyesen utal arra, hogy a magyar püspökök a „passiva assistentia“-t a „cautio“-k nélkül megkötött vegyes házasságoknál már 1841. előtt régen alkalmazták, bár expresse és egész Magyarországra csak az 1841. apr. 30. breve-vel engedte meg a pápa a magyar püspököknek ily esetben a „passiva assistentia“-t; és mikor ezt tette, egy szóval sem helytelenítette az általuk megkezdett és 1840. évben az egész országra kötelezőleg előírt gyakorlatot, sőt azt expresse helyeselte.

Ezt XVI. Gergely pápa így fejezi ki az 1841. évi apr. 30. breve-ben²⁶⁾ (utolsó előtti 4-ik bekezdés):

„Interim vero non potuimus non attente respicere ad ea omnia, quae in memoratis vestris litteris addebatis, exponentes nimirum gravissimas circumstantiarum difficultates, unde permoti ac propemodum coacti *tolerandum censuistis*, ut si quando Catholicus vir aut mulier, conantibus licet contra per debitas suasiones hortationesque sacris pastoribus, in contrahendi mixti matrimonii citra cautiones necessarias sententia persistat, *nec aliunde res absque maiori Catholicae Religionis discrimine valeat impediri; tum Parochi matrimonio ipsi passive intersint absque omni religioso ritu et a quovis adprobationis indicio prorsus abstinendo*. Qua quidem providentiae forma dum propositum nobis erat praesenti necessitati prudenter occurrere, arduum huiusmodi negotium ad Nos quamprimum deferendum statuistis, *assensum* in id *Nostrum* impetraturi, quem ex urgenti causarum concursu *praesumi tunc quodammodo arbitrabamini*. Et reapse nos, qui ceteroquin sanctissimis Catholicae doctrinae institutis integre retinendis iugiter intenti nequaquam omittimus calamitosis istarum regionum circumstantiis, ortisque inde vestris angustiis, pro tradita Nobis potestate subvenire; *quin susceptam per vos consilii rationem improbemus, petitioni vestrae ducimus indulgendum*.“

Tehát, mint „*tolelari posse*“ alkalmaztatik a passiva assistentia és már ezért is más országban is rendkívüli esetekben

²⁶⁾ A breve egész szövegét lásd: Dr. Hanuy F., A vegyes házasságok jogtörténete, 173—7. l.

megengedhető volna a püspök által, ha van rá fontos ok („Catholicae Religionis discrimen“), és ha feltételezhető, vélelmezhető a Szentszék beleegyezése. Kétségtelenné teszi azonban ezt a *S. Congr. Inquis.*-nak 1837. évi dec. 20. határozata, (Acta S. S. vol. XXVI. p. 512.) amely a „passiva assistentia“-t rendkívüli esetekben még tisztán akatholikus jegyesek összeadásánál (minkét fél akatholikus) is megengedhetőnek mondja ezen szavakkal:

„Si agatur de matrimonio inter duas partes haereticas, licet huiusmodi interventus non ita reprobetur, ut numquam licitus esse possit, communiter tamen esse dissuadendum.“²⁶⁾

De ott is, a hol a római Szentszék expresse megengedte a „passiva assistentia“ alkalmazását (nem dispenzált vegyes házasságoknál), ott is a „passiva assistentia“ a plébános által nem kínálandó fel különbség nélkül, vegyes házasságot, az egyház tilalmának megsértésével, kötni akaró feleknek, sőt még ha kérnék is, nem adandó meg okvetlenül a „passiva assistentia“, hanem a püspök (nem pedig a plébános) jogsult elbírálni minden egyes esetben, vajjon a kath. egyház javára, vagy a felek lelki üdvösségére hasznosabb-e, ha az illető vegyes házasság a kath. plébános előtt köttetik, mintsem az eretnek lelkész előtt vagy talán azelőtt sem? Főleg nem sürgetendő a „passiva assistentia“ olyan országokban, a hol a trienti forma vagy egyáltalán nem, vagy legalább vegyes házasságokra (igy van Magyarországon is) nem kötelező.

Az 1841. ápr. 30. „Quas vestro“ breve, három utolsó bekezdésében, a „passiva assistentia“ megengedhetőségére és egész jelentőségére nézve ezeket mondja:

„Siquidem igitur Venerabiles Fratres in Regni istius diocesibus ex temporum, locorum ac personarum conditione quandoque contingat, ut matrimonium A catholici viri cum catholica muliere et vicissim, deficientibus licet cautionibus ab Ecclesia praescriptis, absque maioris mali, scandalique periculo in Religionis perniciem interverti omnino non possit, simulque (verbis utimur gl. me. Pii 7. in supranunciata epistola ad Archiepiscopum Moguntinum) in Ecclesiae utilitatem

²⁶⁾ Dr. M. Leitner, Lehrbuch des kath. Eherechts, Paderborn 1902, 373. l.

et commune bonum vergi posse dignoscatur, si huiusmodi nuptiae quantumlibet vetitae et illicitae coram Catholico Parocho potius, quam coram ministro haeretico, ad quem partes facile confugerent, celebrentur; tunc Parochus Catholicus aliusve Sacerdos eius vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde acsi partes unice ageret meri testis, ut aiunt, qualificati seu auctorisabilis: ita scilicet, ut utriusque coniugis, audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat.“

„His tamen in circumstantiis, uti idem Decessor noster apposite commendabat, haud impari imo maiori etiam conatu et studio per episcopos et parochos elaborandum est, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut prolis utriusque sexus educationi in Religione Catholica, quo meliori modo fas erit, cautum sit, atque ut Coniux catholicae fidei adhaerens serio admoneatur de obligatione, qua tenetur, curandi pro viribus Acatolici Coniugis conversionem, quod ad veniam patratorum criminum facilius a Deo obtinendam erit opportunissimum.“

„*Ceterum intime dolentes; quod haec tolerantiae ratio erga Regnum professione Religionis Catholicae insigne fuerit ineunda, sincerissime coram Deo profitemur Nos ad ipsam unica de causa adduci, seu verius pertrahi, ne graviora Ecclesiae Catholicae incommoda obveniant. Idcirco Vos Venerabiles Fratres cunctosque Collegas Vestros per viscera Jesu Christi, cuius personam, immerentes utique, gerimus in terris, tota animi contentione obtestamur, ut id demum in tam gravi negotio agere studeatis, quod implorato Spiritus Sancti lumine istiusmodi fini revera censueritis respondere. Atque illud una simul satagite, ne tali tolerantiae ratione erga homines mixta connubia illicite contracturos fiat, ut in Catholico populo extenuetur memoria Canonum ea matrimonia detestantium, et constantissimae curae, qua Sancta Mater Ecclesia filios avertere studet ab illis in suarum animarum iacturam contrahendis. Hinc vestrum aliorumque Sodalium Antistitum et Parochorum erit in erudiendis sive privatim sive publice fidelibus flagrantiori in posterum zelo doctrinam ac leges ad connubia eadem*

pertinentes commemorare accuratamque earum custodiam iniungere“.

Ezen szöveg első bekezdésében az „*Ecclesiae utilitas et commune bonum*“ vannak megjelölve, mint olyan okok, a melyek miatt a „*passiva assistentia*“ megadható az egyház felmentése nélkül egybekelő vegyes házassoknak. Az összehasonlitandó két dolog egyik oldalán a „*passiva assistentia*“ melletti kötés, másik oldalon pedig a *trienti forma nélküli*, főleg az akath. lelkész előtti kötés. Természetesen Magyarországon nem lévén kötelező (1841. ápr. 30. Lambruschini-instructio) a vegyes házasságokra nézve a *trienti* forma, érvényesek az ezen forma nélkül megkötött vegyes házasságok is; ép azért az „*Ecclesiae utilitas et commune bonum*“ alatt itt és más hasonló országokban *semmiképen sem érthető* a kötendő házasság érvénytelenségének elhárítása.

Magyarországon tehát (és más országokban, a hol a *trienti* forma a vegyes házasságokra nézve nem kötelező) a „*passiva assistentia*“ megengedésére a következő okok indíthatják a püspököket:

1. Ha a „*cautio*“-k ugyan meg nem adattak és így felmentés sem volt nyerhető, de tekintettel a kath. félnek hit-hűségére, vagy a nem kath. fél lelkiületére, vagy a család körülményeire, *van remény* (bár nem is erkölcsi bizonyosság) arra, *hogy a gyermekek a kath. vallásban fognak neveltetni*. Ilyen esetben a „*passiva assistentia*“ megadása, mint a kath. egyházzal való gyenge összefüggésnek szála jelentkezik, melyet eltépni, tekintettel a következményekre, nem tanácsos. Gyakran előfordulhat ezen ok akkor, ha a „*cautio*“-k csak a jegyesek másvallású szülei és a remélhető örökség miatt nem adattak meg.

2. Ha a kath. fél (főleg menyasszony) ugyan olyan erővel és befolyással nem bír, hogy a házasságtól elálljon vagy a „*cautio*“-kat kieszközölje vagy akár a jövőre nézve csak reményt is nyújtson, de *mindenképen ragaszkodik ahhoz*, hogy *kath. pap előtt* és csakis ez előtt menjen végbe az esketés. Erre sok példa van kath. menyasszonyoknál, a kik ugyan vakon rohannak a vegyes házasságba, de semmi áron sem akarnak az eretnek vallás istenítiszteletében résztvenni. Az ilyen ellenkezés nem más, mint irtózás „*communicatio in*

sacris“ azon flagrans módjától, a melyet, mint alább látni fogjuk, kiközösítés alatt tilt az egyház.

3. Ha a „passiva assistentia“ megadása által megakadályozható az akath. lelkész előtti kötés. Ezen körülmény egymagában is elégséges ok lesz a legtöbb esetben.

Csak az lehet a kétséges, vajjon e nélkül megadható a „passiva assistentia“? Hogy nem adható meg, arra látszik utalni az 1841. április 30. *breve*-nek fentid. helye: „in Ecclesiae utilitatem et commune bonum vergi posse dignoscatur, si huiusmodi nuptiae quantumlibet vetitae et illicitae coram Catholico Parocho potius, quam coram ministro haeretico, ad quem partes facile confugerent, celebrentur etc.“ (ugyanezen szavak bennefoglaltatnak az Ausztriának 1841. május 22-én megadott *Lambruschini*-instructio-ban is.)

Mindazonáltal azon esetben, ha az 1. vagy 2. alatti okból a „passiva assistentia“ megengedése indokoltnak látszik, nem kell az akath. lelkész előtti kötés elhagyására nézve ellenigéretet vagy biztosítékot követelni, hanem csakis akkor kell megtagadni a „passiva assistentia“-t, ha a plébános biztosan és positive megtudja, hogy el fognak menni az akath. lelkész elé. Vagyis más szóval: ugyanazon szabályok állanak a „passiva assistentia“-t esetleg követő akath. kötésre nézve, mint amelyeket az „activa assistentia“ utáni akath. kötés tekintetében már fentebb (II. fej. V. pont) előadtam.

De nem a kath. plébános, hanem a püspököknek joga és kötelessége ezen okoknak fenforgását elbírálni és aszerint a „passiva assistentia“-t megengedni vagy megtagadni.

Ez kitűnik a *S. Congregatio de Propaganda Fide* által 1858. júl. 28-án a fogarasi gör. kath. érsektartomány püspökeihez intézett „Instructio“ egyik helyéből, mely a fentidézett *breve* szavainak (utalva is reá) hiteles magyarázatát adja eképen:²⁷⁾

„Si vero catholici nullomodo adduci potuerint, ut vel a celebrandis perversis hisce nuptiis desistant, vel legis naturalis et divinae praeceptis obtemperent, tunc Vestrae erit

²⁷⁾ A. Roskoványi, De matr. mixtis VIII. köt. (Supplem. II.) Nyitra 1887., 288—9. l. — A rendkívül terjedelmes „Instructio“-t egész terjedelmében közli: Roskoványi i. h. 272—291. l.

prudentialie iudicare, utrum omni habita rerum, locorum et personarum ratione exigere aut admitti possit ac debeat illa passiva Parochi assistentia, quam Gregorius XVI. fel. rec. ad maiora mala vitanda et ob maiorem tantum Ecclesiae utilitatem tolerari posse declaravit. *Sane si sapientissimi illius Pontificis indulgentiam nec malis remedium afferre, nec in Ecclesiae bonum cedere posse iudicaveritis, illam passivam assistentiam minime urgere debetis*; sed ea prudenti consilio praetermissa, nec ulla de causa, nec ullo modo permittere vel tolerare poteritis, ut catholicus parochus aut alius sacerdos illicitis et damnandis eiusmodi nuptiis benedicat.²⁸⁾

Ha a jegyesek közt a „mixta religio“-n kívül más, a pápának fentartott házassági akadály forog fenn, akkor a „passiva assistentia“ föltétlenül megtagadandó, mert a pápa ilyen renitens vegyes házasságoknak dispensatio-t úgysem ad.

IV. A „passiva assistentia“ maga lelkipásztori és (néhány országban) jogászai szempontból ugyan igen értékes előnyt nyújt a vegyes házasságra lépni akaró renitens kath. hívőnek, de manapság mindamellett egész mivoltában kifejezésre juttatja a kath. egyháznak az ilyen tiltott vegyes házasság feletti rosszalását is.

Vagyis a „passiva assistentia“ módja összehasonlítva a dispensált vegyes házasságoknak most már általán megadatni szokott „activa assistentia“-val, a megtorló intézkedés jellegével bír, dacára a vele nyújtott előnynek.

A „passiva assistentia“ ugyanis épen onnét nyeri nevét, hogy a kath. plebános csakis szenvedőlegesen viselkedik.

A „passiva assistentia“-nál tehát tilos:

1. Tilos mindenféle szentségi és egyházi szertartás. Ezt kimondja már az 1841. breve-nek szövege.²⁹⁾

²⁸⁾ A fogarasi gör. kath. érsektartomány püspökei ugyanis abbéli (a pápa által természetesen nem teljesített) kérelmüket, hogy a nem dispensált vegyes házasságok is megáldhatók legyenek (activa assistentia) azzal indokolták, hogy ebbéli kérelmük megtagadása esetében a vegyes vallású (főleg gör. kath. és gör. keleti) jegyesek a görög-keleti lelkész elé fognak menni, mert a „passiva assistentia“-t a görög-keletiek, sőt a görög-katolikusok sem tekintik igazi egyházi házasságkötésnek.

²⁹⁾ Az 1841. ápr. 30. breve ezt egyik helyén így fejezi ki: „tum Parochi matrimonio ipsi passive intersint, absque omni religioso ritu et

A S. Congr. Inquisitionis 1835. nov. 26-án adott határozatában³⁰⁾ ezen kérdésre: „An parochus in matrimoniis mixtis abstinere debeat a prolatione verborum: Ego vos coniungo in matrimonium?“ — így felelt: „Parochus assistens matrimonio mixtae religionis se absteineat.“ Vagyis a házaselek consensus-át meghallgatván, nem végezheti a stórával való összeadást és nem mondhatja az „Ego vos coniungo etc.“ szavakat sem.

2. Tilos a „consensus matrimonialis“-t a szokásos (Rituale) kérdésekkel előidézni, illetőleg ezen kérdésekkel annak fennállásáról meggyőződni. Ez világos az 1841. breve-nek „meri testis qualificati“, majd: „utriusque coniugis audito consensu“ szavaiból.

3. Tilos a „passiva assistentia“-t a templomban megtartani, valamint nem szabad a kath. plébánosnak a „pass. assist.“ közben az egyházi szertartási ruhákat viselni, szertartáskönyvet (Rituale) használni. Az 1858. évi Antonelli-instructio a dispenzált vegyes házasságoknál alkalmazandó „passiva assistentia“-ról ezt mondja: „adiectae quoque fuere conditiones, ut haec mixta coniugia extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione, ulloque alio ecclesiastico ritu celebrari debeant“. Tudvalevő, hogy a nem dispenzált vegyes házasságoknál megengedett „passiva assistentia“ eredetileg teljesen egyenlő volt azzal, a melyet a dispenzáltaknál is kellene alkalmazni.

Ez azonban ma már csak úgy értendő, hogy amit a dispenzált vegyes házasságoknál alkalmazásra kerülő „passiva assistentia“-nál, a régi szigorú fegyelem idejében, tiltott az egyház és tilt még ma is az ezen fegyelmet még fentartó országokban (Olaszország, Spanyolország, Franciaország [nagy része], Belgium, Hollandia, Írland, Amerika, Propaganda alatt álló missio-területek), azt tiltja a nem dispenzált vegyes házasságoknál megadott „passiva assistentia“-nál is.

a quovis approbationis indicio porsus abstinendo.“ Másik (fentidézett) helyen pedig így: „poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse perinde, acsi partes unice ageret meri testis, ut aiunt, qualificati seu auctorisabilis ita scilicet, ut utriusque coniugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat.“

³⁰⁾ Acta S. Sedis 1893—4. évf. (vol. XXVI.) 382. 1.

De viszont azon kivételes engedmények, melyeket az egyház a dispenzált vegyes házasságokra nézve a „passiva assistentia“ körül tett, főleg annak *helyét* és a pap ruházatát illetőleg, természetesen nem terjeszthetők ki a nem dispenzált vegyes házasságokra is, mert hiszen ezen engedmények előfeltétele éppen a „dispensatio in impedimento mixtae religionis.“ Ilyen engedményt tett a S. C. Inquis. 1877. jan. 17-én a *nancy*-i püspöknek,³¹⁾ megengedvén (ad 1. 2. 3.) t. i. hogy a dispenzált vegyes házasságok a *sekrestyében* vagy pedig egy félreeső *kápolnában* köthetessenek és a plébános superpelliceum és stola-ban lehessen jelen, sőt (ad 3. 4.) az egész „ritualis copulatio“-nak megengedését is a püspök belátására bizza, ha az 1858. évi Antonelli-instructio-ban megjelölt feltételek megvannak.

Világos ebből, hogy ezen engedmények csak a teljes „ritualis cupulatio“ némi helyettesítői olyan egyházmegyében, ahol a dispenzált vegyes házasságokat még manapság sem részesítik a „ritualis copulatio“-ban („activa assistentia“). Ezen pápai határozatok igen kuszálttá tették a „passiva assistentia“ helyének (locus, situs) kérdését, bár az világos, hogy egyházi jogi szempontból lényeges különbség van egy mellék-kápolna és a sekrestye között: az előbbeni valóságos „locus sacer“, az utóbbi pedig nem az. Ép azért nem mondható irrationabilis-nak az olyan szokás, mely szerint a nem dispenzált vegyes házasságoknál alkalmazásra jutó „passiva assistentia“ a sekrestyében tartatik meg;³²⁾ de expresse ez meg-

³¹⁾ *Gasparri* i. m. I. köt. 307—8. l.

³²⁾ A „passiva assistentia“ helyét illetőleg az Antonelli-instructio csak „*extra Ecclesiam*“ szóval él; a *sekrestye* pedig szorosan véve szintén a templomtól külön álló helyiség és egyházi jogi értelemben (a sacri-legium és asylum szempontjából) „locus sacer“-nek nem mondható, azért nem kárhoztatható azon gyakorlat sem (Magyarországon is így van), ha „passiva assistentia“ a sekrestyében tartatik. Ez esetben azonban kikötendő, hogy a násznép ne a templomon át vonuljon a sekrestyébe, mert a „passiva assistentia“ ősi alakja éppen az volt, hogy a násznép a templom kapujához jött és a pap a templomból kijöven „*extra Ecclesiam*“ hallgatta meg a „consensus“-t. Így történt I. *Károly* angol király (akkor még csak trónörökös) házasságkötése *Marie Henriette* francia hercegnővel 1624-ben („per procuratorem catholicum.“) Leirja ezen esetet: XIV. *Benedek* pápa, *De Synodo Dioec. 1760. é. ferrarai kiad. I. köt. 247. l.*

engedve sincs sem általános egyházi törvényben, sem partikuláris magyarországi egyházi törvényben.

Magyarországra nézve részletes utasításokat adott a „passiva assistentia“ módjára nézve a magyarországi püspöki kar 1840. júl. 2-án kibocsátott „*Instructio*“-ban, a melynek intézkedéseit szóról-szóra átvette az 1858. évi *esztergomi érsektartományi* zsinat, melynek erre vonatkozó három pontja így hangzik.³³⁾

4. „*Matrimonium huiusmodi non quidem in loco sacro, loco tamen decente, in aedibus v. g. parochialibus ineatur, et parochus, vel cum eius licentia alius sacerdos nullis quidem sacris vestibus, adeoque non stola, non rochetto, habitu tamen ecclesiastico indutus, et ad modestam gravitatem compositus citra faciendum libri Ritualis, vel precum sacrarum, aut ritus sacri usum, coram duobus aut tribus testibus declarationem mutui in matrimonium consensus excipiat*“.

5. „*Ut haec mutui consensus declaratio nulli exceptioni obnoxia sit,*³⁴⁾ eam vir his aut similibus verbis exprimat: „Ego N. N. in coniugem accipio N. N. honestam personam, non ipsam deseram usque meam et illius mortem in quacumque vicissitudine. *Sic me Deus adiuvet*“. Deinde consensum suum *sponsa catholica* sic enunciabit: „Ego N. N. in maritum accipio honestum iuvenem vel virum, non ipsum deseram usque meam et illius mortem in quacumque vicissitudine. *Sic me Deus adiuvet*, et Beata Virgo et omnes Sancti“.³⁵⁾

³³⁾ Decreta et acta Conc. Prov. Strigon. Pest, 1849. 44—45. l. — Olvasható az egész zsinati törvény fentid. művemben (A vegyes ház. jogtört.) 181.—5. l.

³⁴⁾ A magyarországi püspöki kar által 1840. nov. 16-án kibocsátott *pót-instructio* 6. pontjában kivételesen mégis megengedi, hogy a plébános a *gyengeelméjű* vagy *félénk jegyeseket* segítheti a „consensus“-t és az *esküt* kifejező szavak előmondásával, mert másképen maga a „consensus“ ténye is kétségesse lehet. Lásd id. művem 172. l.

³⁵⁾ Ezen „consensus“-formulában mindjárt befoglaltatik az *eskü forma is*, még pedig (feltételezve azt, hogy a nő a katolikus) a nem kath. félnél a B. Szűz és a Szentek neveinek elhagyásával, a mire a magyarországi protestánsoknak joguk is van az 1790/1.: XXVI. tc. 9. §-ából folyólag, mely így szól: „Az evangélikusok a törvényben előírt eskü letételéről, a mi annak záradékát (a boldogságos Szűz Máriát, Isten szenteit és választottait) illeti, menteknek nyilvánítatnak.“ Márkus D., Corpus J., Hung., 1740—1835. törvények, Budapest, 1901. 175. l.

6. „Postquam haec peracta sunt, Parochus Matrimonium hoc eadem, qua in aliis matrimoniis inserendis oportet, solertia libro Copulatorum inserat. *Forma immatriculationis* aliis praescriptis rubricis plene conformis tenenda est; unice in rubricam „Copulans“ inserenda erunt haec verba: „Mutuum in matrimonium consensum declararunt coram Parocho proprio N. N. vel delegato Sacerdote N. N. in aedibus Parochialibus N. N.“

Ezen forrásszöveg világosságánál könnyű megállapítani azt is, *mit szabad a kath. plébánosnak tennie a „passiva assistentia“-nál:*

1. Szabad, sőt a plébánosnak kötelessége is előzőleg elvégezni az „examen sponsorum“-ot, úgy a jegyesek oktatását, mint a házassági akadályok iránt való kihallgatását illetőleg. Ha a vegyes vallás akadályán kívül valamely más, a pápának fentartott házassági akadály fedeztetik fel, akkor a további eljárás beszüntetendő, mert, mint fentebb láttuk, a pápa megtagadja a felmentést az akatholikusoktól és a „cautio“-kat nem adó vegyes házasoktól.

2. Szabad papi hivatalos ruhában (taláris) mejelelni.

3. Szabad a házassági „consensus“-t és a jegyesek esküjét meghallgatni. (Az eskü-tétel magyarországi partikulár-szokás a házasságkötésnél.)

4. Szabad a házasságot a plebániái házassági anyakönyvbe bevezetni. Az anyakönyvelés módját előírja az esztergomi érsektart. zsinat fentid. 6. pontjában.

Ebből világos, hogy „passiva assistentia“-nál a kath. plébános nem mint „liturgus“ (szertartást teljesítő személy), hanem csak, mint az egyháznak hivatalos tanuja, mint egyházi „törvényes közbizonyosság“ szerepel. A pápai levelek ebbeli minőségét „testis qualificatus seu auctorisabilis“-nek nevezik.³⁶⁾

Épen ez az oka annak, hogy a szertartási (liturgiai) cselekvények után, nevezetesen a házasságkötés után is fizetni

³⁶⁾ Scherer i. m. II. köt. 201. l. *nem* találja egészen helyesnek a régebbi decretalisták azon felfogását, hogy a plébános jelenléte a házasságkötésnél analog a kir. jegyző jelenlétével.

szokott „stóla-illeték“ *nem jár a plebánosnak „passiva assistentia“* esetében.³⁷⁾

A Magyarországnak adott *Lambruschini-instructio* (1841. apr. 30.) ezenkívül megadta azt a rendkívüli kedvezményt is, hogy az ilyen „*passiva assistentia*“-ban részesítendő *vegyes házasságok* a kath. plebános által *ki is hirdettessenek*, sőt hogy azoknak kihirdetéséről bizonyítványt (*litterae mere testimoniales*) állíttathassanak ki. Ezen rendkívüli kedvezménynek oka abban állott, hogy hazánkban (és egyebütt, a hol az még megadatott) a kihirdetést az állam is követelte. Az 1868. LIII. t.-c. (9—10. §§.) már nem abszolute kötelezte mindkét fél lelkészét a kihirdetésre és annak bizonyítására, hanem az egyik fél lelkészének kihirdetését is elégségesnek mondja, mégis csak úgy, ha két tanu által igazoltatik, hogy az is felszólított a kihirdetésre, de azt megtagadta. Hasonlóképen az esetben, ha a kihirdetést ugyan nem tagadta meg a lelkész, de megtagadta a hirdetések teljesítéséről a bizonyítvány kiadását (a magyar törvény „elbocsátó levelet“ említ!) akkor is a lelkészt erre felszólító két tanú által kiállított bizonyítvány elégséges. Az 1894:XXXI. t.-c. életbeléptével az egyházi kötés és így a kath. házasságkötés is, valamint annak templomi kihirdetése, az államra nézve elvesztették jelentőségüket; a *vegyes házasságok* ezóta a házasságkötés és kihirdetés szempontjából, az állami részéről nem létezőknek tekintetnek és így eo ipso megszűnt az 1868. LIII. t.-c. 9—10. §§-ainak is kötelező volta.

Manapság tehát (1895. okt. 1. óta) nincs rá ok, hogy ezen kedvezménynyel éljen a kath. plebános. Az ilyen *vegyes házasságok tehát*, vagyis a *nem dispenzált vegyes házasságok nem hirdetendők ki*. Ezt a magyar püspöki kar 1895. aug. 31. szept. 1-én kibocsátott közös instructioban (I. 11. pont) *közvetve* fejezi ki így:

³⁷⁾ Ezt a magyarországi püspöki kar az 1840. évi nov. 16-án kibocsátott pót-instructióban egy feltett kérdésre így fejezte ki:

„Quaeritur 4. An in casu illo, cum Parochus passive tantum assistit mixto matrimonio, *stolaris praestatio locum habeat?*“

Ad 4. In propositio casu a *praetendenda stolari obventione abstinendum est ea etiam ex causa, quod Parochus tunc testem potius autorisabilem sive pro excipiendi matrimoniali contrahentium consensu legaliter qualificatum agat.*“

„Matrimonia haec mixta cum dispensatione ineunda per parochos proclamabuntur, quin necessarium sit eadem et in oratorio acatholicorum publicare vel literas dimissoriales de peractis ibidem proclamationibus exigere. Si autem mixta matrimonia coram acatholico ministro celebrabuntur, parochus ea nec promulgabit, nec literas testimoniales acatholico ministro exhibebit.“

Ebből következik, hogy csakis egy esetben kívánja 1895. okt. 1. óta a püspöki kar okvetlenül a vegyes házasságok kihirdetését t. i. ha azok pápai dispensatio mellett köttenek, mert ekkor ugyanis „activa assistentia“ adatik, a melynek megfelel a teljes liturgiai apparatus, a kihirdetés is.

A „passiva assistentia“-nál azonban kizáratik minden liturgiai apparatus, elhagyandó volna tehát a *kihirdetés is*. De hogy okvetlenül elhagyandó, azt *nem irta elő a püspöki kar*; azért arra nézve a püspök utasítása kérendő ki. Erről egyébként már fentebb is (II. fej. VII. p.) volt szó; alább (VI. fej. IV. p.) pedig gyakorlati szempontból lesz szó.

V. A dispensatio nélkül, de mégis a kath. plébános jelenlétében, megkötött vegyes házasságok, tiltott házasságkötések, de a trienti forma lényegének betartásával³⁸⁾ megtörtént kötések.

Ha a vegyes házasságok nemcsak az egyház kettős tilalmát megszegni képesek, de a trienti formát sem (passiva assistentia) a házasságkötésnél vagy igénybe venni nem akarják, vagy pedig arra nem érdemesek, akkor az általuk mégis megkötött vegyes házasság már teljesen nélkülözi a törvényes egyházi formát, az egyházi törvényesség külső kifejezését, mert vagy teljesen titkon köttenek vagy magánkörben jogi forma nélkül vagy a polgári hatóság előtt államjogi formában vagy az eretnek fél lelkésze előtt, az eretnek vallás szertartása szerinti egyházi formában.

³⁸⁾ A „*Tametsi*“ decretum persze a plébános és két tanú előtt való házasságkötésen kívül (ezt a házasság érvényességére kívánja meg) *előírja azt is* (de nem „sub valore“), hogy e házasság előzőleg 3-szor *hirdetessék ki*, továbbá, hogy a kötés abban álljon, hogy a plébános a helyi szokás szerinti cselekvények és szavak kíséretében *adja őket össze és áldja is meg a feleket*, mely áldás elnyerése előtt a házastesteknek nem szabad egy házban együttlakniok.

Amit a törvényes egyházi forma nélkül kötött vegyes házasságok ezen egyes fajairól külön-külön tudni kell, azt a következőkben fogom előadni; ami mindegyikre egyformán áll, azt már fentebb (I. II. pont) elősoroltam.

A) A törvényes egyházi forma nélküli házasságkötések közül a kath. egyház legjobban ellenzi az *eretnek lelkész előtti kötést*, mert azáltal az egyháznak egy harmadik törvénye sértetik meg, t. i. az, mely a „communicatio in sacris acatholicorum” büntényét tiltja.

Az *eretnek lelkész* előtti kötést a kath. egyház csak akkor tiltja, ha ő, *mint ilyen* jár el a házasságkötésnél, de nem tiltja, ha ő előtte csak mint az államhatalom képviselője előtt kell megkötni a házasságot.

Ezt kimondta a S. *Congregatio Inquisitionis* 1672. nov. 29-iki határozatában, melyet a római Szentszék hivatalos folyóirata: az „*Acta S. Sedis*” 1893—4. évfolyamban (vol. XXVI. 511. l.) a következő alakban közölte:

„S. C. S. Officii 29. Novembris 1672. Hiberniae. De consuetudine adeundi ministrum haereticum, post contractum matrimonium catholicum”.

„Catholici qui matrimonio iuncti sunt coram parcho ac testibus catholicis, in pluribus locis (ita invaluit consuetudo) solent coram ministro haeretico seu protestante rursus coniungi ad evitanda gravia damna, neque potest consuetudo haec a clero corrigi. Peccantne et quo peccato Catholici sic denuo coniuncti coram ministro haeretico, et quomodo se gerere debeat erga illos Ordinarius loci?”

„*Resp. Quatenus minister assistat matrimoniis catholicorum uti minister politicus, non peccare contrahentes; si vero assistat uti minister addictus sacris, non licere, et tunc contrahentes peccare mortaliter et esse monendos.*”

Még részletesebben fejezi az *eretnek lelkész* előtti kötést tiltott voltát a S. *Congr. Inquis.*-nak 1864. évi febr. 17. határozata,³⁹⁾ nevezetesen annak következő pontjaiban:

³⁹⁾ Ezen 1864. évi „*Instructio*” (a hannoveri püspökökhöz) azon feltételből indul ki, hogy a vegyes házasságot, dispensatio mellett, a kath. plébános előtt köthetnek utólag vagy előzőleg elmennek az akath. lelkész elé is. Ezen szokás Németországban 1864. körül igen elterjedt volt, a mint a fenti szövegrészben is említve van („perniciosa haec consuetudo

„Verum enim quotiescunque *minister haereticus censeatur veluti sacris addictus*, et quasi parochi munere fungens, non licet catholicae parti una cum haeretica matrimonialem consensum coram tali ministello praestare, eo, quia adhiberetur ad quamdam religiosam caeremoniam complendam, et pars catholica ritui haeretico se consociaret; unde oriretur quaedam *implicita haeresi adhaesio, ac proinde illicita omnino haberetur cum haeticis in divinis communicatio*. Eapropter etsi pernicioza haec consuetudo inoleverit, ita ut a clero de facili corrigi non possit; nihilo tamen secius omni adhibito studio ac zelo evellenda erit. Et sane Benedictus XIV. aperte docet non licere contrahentibus se sistere coram ministro haeretico, quatenus assistat ut minister addictus sacris, et contrahentes peccare mortaliter, et esse monendos“.

„Opportune itaque a Te instructi et commoniti parochi ac missionarii edoceant fideles, qua publicis in ecclesiis catechesibus, qua privatis instructionibus circa constantem Ecclesiae doctrinam et praxim ita, ut a mixtis contrahendis nuptiis, quoad fieri possit, salubriter avertantur; sin autem, abhorreant prorsus a celebrando matrimonio coram haeretico ministro sacris addicto, id quod omnimode illicitum et sacrilegum est“. Ita responsum fuit Ordinario Treviriensi sub fer. IV. 21. Aprilis 1847“.

„*Sciant insuper parochi*, si interrogentur a contrahentibus, vel si certe noverint eos adituros ministrum haeticum sacris addictum ad consensum matrimonialem praestandum, se silere non posse, sed *monere eosdem debere sponsoz de gravissimo peccato, quod patrant et de censuris, in quas incurrunt*.“

Az eretnek lelkész előtti házasságkötésre kiszabott *censura*-ra a következő egész fejezetben részletesen fogok kiterjeszkedni. Itt most épen csak felemlítem a „*censurá*“-t. Majd látni fogjuk, hogy a *censura* (és pedig: *excommunicatio latae sent. Rom. Pontifici spec. modo reservata*) nemcsak az akath. lelkész előtt való kötést, hanem az összes tiltott módjait a

inoleverit“). De azért a kath. plébános teljes mellőzésével való felkérését az akatholikus lelkésznek épen úgy tiltja az egyház, tehát *alkalmazható az „Instructio“ ezen esetre is*. Az „*Instructio*“ egész szövegét lásd fentid. művemben 165—6. l.

vegyes házasság megkötésének sújtja, mégis azzal a különbséggel, hogy az akath. lelkész előtt való kötés esetére az egyház jogvédelmet állít fel a kiközösítést okozó büntény (favor haereticis praestitus) fenforgása iránt, míg a többi módoknál ezen büntény fenforgása esetről-esetre bizonyítandó.

Mindenesetre feltűnő az, hogy bár az egyház ilyen szigorúan kárhoztatja a vegyes házasságnak az akath. lelkész előtti megkötését, mégis egyes országokban épen az akatholikus lelkészek előtt kötendő vegyes házasságokra való tekintettel ⁴⁰⁾ azt a kedvezményt adta meg, hogy a trienti formát a vegyes házasságokra nézve felfüggesztette és így az akath. lelkészek előtti vegyes házasságoknak érvényes kötését lehetővé tette.

E felett való csodálkozásra különben kevesebb ok van, mint a „passiva assistentia“ megengedése felett.

Azon tiltott vegyes házasságok ugyanis, a melyek később a kath. plebános „passiva assistentia“-ja mellett kötöttek, „per se“ és „in fieri“ nem jobbak a vegyes házasság tiltottságát illetőleg, mint azok, melyek nem részesülnek ilyen „passiva assistentia“-ban. Az előbbieknek mégis az egyház pozitív intézkedéssel a kath. plebános hivatalos (de nem liturgiai) részvételét engedi meg, míg az utóbbiaktól azt megvonja, vagy legalább nem adja meg és így (rendszerint) érvénytelenséggel sújtja.

A kath. egyház tehát csak következetes volt, hogy egyes országokban, a hol gyakran fordulnak elő vegyes házasságok, a trienti formát felfüggesztette ⁴¹⁾ és így a „passiva assistentia“

⁴⁰⁾ Ezt Magyarországra nézve beigazoltam fentid. művemben (A vegyes házasságok jogtörténete) 115. l. és 117. l. 49. jegyzet.

⁴¹⁾ Először Németalföld („Foederati Ordines Belgii“ — vagyis a mai Hollandia) kapta meg XIV. Benedek pápától az 1741. nov. 4-én kibocsátott „Matrimonia“ kezdetű declaratio-ban („Benedictina“) azon kedvezményt, hogy a trienti forma nélkül megkötött tisztán akatholikus vagy pedig vegyes házasságok egyházjogilag érvényes házasságoknak ismeretnek el a pápa által. Később ugyanezen kedvezmény (a „Benedictina“ kedvezménye) még kiterjesztetett Porosz-Lengyelországra (1765-től kezdve) és Konstantinápolyra (1769-től). A vegyes házasságokra magukra (és ezzel közvetve a tisztán akatholikus házasságokra is) ugyanezen kedvezményt megadta még a római Szentszék ezen országoknak: Bajorországnak (1834-től), Irlandnak (1785-től), Porosz-Rajnai-Tartományak

helyett egyes országokban radikálisabb intézkedéssel akadályozta meg az „érvénytelen“ vegyes házasságoknak megkötését és tette lehetővé az akath. lelkész előtt kötött házasságok érvényességét. Főleg ilyen országokban kell tehát a „*passiva assistentia*“ alkalmazását, *mint rendkívüli kegyet* kezelni és mint becses ellensúlyozóját az akath. lelkész előtti kötésnek, vagyis lehetőleg odahatni, hogy az akath. lelkész előtt való kötés mellőztessék azért az előnyért, a melyet a kath. egyház nyújt a „*passiva assistentia*“ megadásával. (Lásd e tekintetben a „*passiva assistentia*“-nál mondottakat a III. pontban.)

Természetesen az akath. lelkész előtt végbement házasságkötések, eltekintve is a trienti formától, még mindig lehetnek érvénytelen házasságok akár valamely más (a „*clandestinitas*“-on kívül) bontó akadály miatt is, akár a házasságkötési szándék hiánya miatt.

Mégis, a mi a *házasságkötési szándékot* illeti, annak meglétét *nem kell bizonyítani*, ellenkezőleg a római Szentszék többszöri döntéseiben ⁴²⁾ kifejezte azt, hogy az akath. lelkész előtti kötésnél mindaddig *fel kell tételezni* a szentségi házasságkötésre irányuló szándékot, mignem annak *ellenkezője be nem bizonyíttatik*.

A római Szentszék ezen határozatai tehát *jogvélelmet* állítanak fel amellet, hogy az akath. lelkész előtti kötésnél a felekben megvan a szentségi házasságra irányuló intentio. Ezen jogvélelem csak akkor dől meg (mint egyáltalában minden más „*praesumptio iuris*“), ha az ellenkezője bebizonyíttatik az azt állító személy által. „*Praesumptio cedit veritati*.“

Hogy az egyház az akath. lelkész előtti kötetést az „*extra-tridentinus*“ területen valamint a „*Benedictina*“ hatálykörében *szentségi házasságkötésnek vélelmezi*, annak oka *nem az akath. lelkész jelenlétében fekszik*, hanem abban, hogy az akath. lelkész előtt mindig ki kell jelenteni a házasságkötési szán-

(1830-tól), Magyarországnak (1841-től), Oroszországnak és Orosz-Lengyelországnak (1844-től), Georgiának (1845-től). Mindezen most elősorolt országokban tehát a nem az illetékes plébános előtt kötött vegyes házasságok is érvényesek, bár tilosak. Ezen országok teszik ki a „*Benedictia*“-nak hatálykörét.

⁴²⁾ VI. Pius pápának 1789. júl. 11-én hozott határozatát alább (V. fejezet II. alatt) szószerint is közlöm.

dékok és így az minden esetre felkeltetett és kijelentetett. A szándék létezése tehát biztos, annak a szentségi házasságra irányuló minősége pedig az egyház tanítása szerint (lásd alább VI. Pius határozatát) szintén mindig megvan, ha keresztény felek igazi házasságot akartak, és expresse annak „szentségi“ (felbonthatatlan) jellegét ki nem zárták. Erről különben alább lesz még szó.

B) A mi a *csupán polgárilag megkötött* vegyes házasságot illeti, arra ugyanaz áll, a mi az akath. lelkész előtti házasságkötésre, mégis azzal a különbséggel, hogy az egyház a csupán polgárilag megkötött vegyes házasság esetére nem vélelmezi (*praesumptio iuris*) a „*favor haereticis praestitus*“-t és a vele járó „*excommunicatio*“-t, vagyis az ilyen házasságkötésnél a kiközösítés csak akkor inkurráltatik „*pro foro interno*“, ha a „*favor*“ tényleg fenforog, illetőleg akkor mondható ki „*pro foro externo*“, ha a felek ellenében jogilag beigazoltatik a „*favor*“.

A *csupán polgárilag megkötött* vegyes házasságok *érvényességéről* alább külön fejezetben (V. fej.) fogok tárgyalni.

A csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokra nézve *felmerülhet* végre az a kérdés is, vajjon a merően polgárilag egybekötött vegyes vallású felekkel, mint nyilvános bűnösökkel kell-e bánni?

Erre csak az lehet a felelet, hogy *igen*; mert mindenki, a ki tiltott módon köt vegyes házasságot, nyilvános bűnös. És, hogy mint ilyen mitől van megfosztva és meddig, arról már fentebb (III. fejezet, II. pont) volt szó.

Ha a *partikuláris törvények* csupán a merőben polgári házasságtól való megfélemlítés végett rendelnek el *egyházi büntetéseket*, ezek természetesen csakis a *következő esetekben alkalmazhatók* a polgárilag megkötött vegyes házasságokra:

1. Ha azon helyen a *trienti forma* kötelező volt és pedig a *vegyes házasságokra* nézve is. Ez esetben ugyanis fennáll a partikuláris törvény tényálladéka: az egyházjogilag érvénytelen polgári házasság.

2. Ha ugyanezen polgári kötés helyén ugyan *nem kötelező* (vagy legalább is a *vegyes házasságokra* nem) a *trienti forma*, de a partikuláris törvény olyan büntetéseket szab, a melyek általában, *minden nyilvános bűnöst* *úgyis sújtanak*,

ha az a partikuláris és specialiter a polgári kötést büntető törvény nem is léteznék.

Ebből világos, hogy mit kell tartani a *magyar püspöki kar által* 1895. aug. 31., szept. 1-én kibocsátott „*Instructio*“-jának 12. pontjáról, mely így szól:

„12. Si quos parochus noverit *fideles, civili tantum formalitate peracta, coniugum adinstar convivere*, omni, qua par est, sollicitudine hortari eosdem debet, ut validum in facie Ecclesiae contrahant matrimonium, eundemque in finem omni zelo pastoralis sua eis servitia ad tollenda obversantia nefors impedimenta ecclesiastica, paratissimus offeret. Si hortatus et preces eiusdem repulsam passae fuerint, peccatores non deserat, sed instet apud illos omni, quem zelus et prudentia pastoris suggererit, modo. Quodsi vero omnes suos conatus anhelato cerneret carere successu, illique in peccaminoso convictu perseveraverint, ea, quae animarum pastoris est, caritate simul et gravitate eis moestus declarabit, illos, ni resipuerint, *tamquam publicos peccatores nec absolvi in S. Confessione posse, nec admitti ad SS. Eucharistiae Sacramentum suscipiendum*; sed *arceri eos debere a muneribus honorificis patrinorum, testium matrimonio assistantium*, et quae similia sunt; *mulieri post partum consuetam benedictionem impertiri non posse, imo debere ecclesiasticam quoque illis denegari sepulturam*, si impenitentes decesserint, quin unquam vel intentionem Ecclesiae praeceptis satisfaciendi manifestaverint“.

„Si vero pars altera ad ineundum in facie Ecclesiae matrimonium prona foret, illudque celebrare desideraret, altera parte pertinaciter resistente, casus hic cum omnibus suis adiunctis Ordinario erit referendus, eiusque inviatio expectanda“.⁴³⁾

Világos, hogy a *magyar püspöki kar* ezen büntetésekkel azon házasságokat kívánta sújtani, akik csupán polgárilag kötve házasságot, egyháziilag érvénytelen házasságban élnek; tehát ezen büntetések bizonyára nem vonatkoznak azon vegyes vallású házasságokra, akiknek csupán polgárilag megkötött házassága érvényes egyházi házasság. De mivel az ilyen érvényes

⁴³⁾ Havi Közlöny, 1895. évf. 962. hasáb.

házasság is tiltott vegyes házasság, azért az *ilyen házasfelek is nyilvános bűnösök* és a fentebb (III. fej. II. pont) elősorolt *büntetésekkel sújtandók*, amelyek részben azonosak a magyar püspöki kar által 1895. évben kiszabottakkal.

C) A *minden egyházi és állami forma nélkül*, tehát teljesen titkosan vagy pedig épen csak magán tanuk előtt *kötött vegyes házasság* tiltottságáról és érvényességéről ugyanaz áll, a mi a csupán polgárilag megkötött házasságra nézve, mégis azzal a különbséggel, hogy míg az *intratridentinus* területen merőben polgárilag megkötött házasságkötésnél az egyház jogvédelmet állít fel a „*maritalis intentio*“ fenforgása ellen, addig a mindenféle egyházi vagy állami forma nélkül megkötött *vegyes házasság ellen ilyen jogvédelem nincsen feldlilitva*, de *nincsen mellette* sem jogvédelem: *vagyis intratridentinus* területen minden egyes ilyen esetben *beigazolandó* a házasság tényleges megkötésén kívül a „*maritalis intentio*“. Bizonyítékot a magán tanúk, végső esetben azonban csupán a felek vallomása egymaga is szolgáltatathat. De „*extratridentinus*“ területen, továbbá a „*Benedictina*“ *hatálykörében* az ilyen titkos házasságok *érvényessége mellett is jogvédelem harcol*.⁴⁴⁾

IV. FEJEZET.

A vegyes házasság tiltott megkötését sújtó kiközösítés büntetése.

I. Az „eretnek“ egyénnel egyházi engedély nélkül kötött házasság már magában is, tekintet nélkül arra, vajjon az „eretnek“ felekezet lelkésze előtt, esetleg annak templomában is, történt a házasságkötés, külsőleg az egyház kettős tilalmának megsértését involválja — mint már fentebb láttuk, — belsőleg pedig a „*communicatio in sacris*“-nak tényálladékát mutatja; ez utóbbit azért, mert a házasság szentségének kiszolgáltatói maguk a házasság felek, és így a vegyes házasság megkötése egyrészt „*communicatio activa in sacris*“, mert a

⁴⁴⁾ A jogvédelmet a *S. Congr. Inquis.* 1835. nov. 17. határozatának 4. pontja tartalmazza. (A. S. S. XXVI. évf. 383. l.)

kath. fél részesül az „eretnek“ fél által kiszolgáltatott szentségben, másrészt pedig „communicatio passiva in sacris“, a mennyiben az „eretnek“ felet a kath. fél által kiszolgáltatott szentséghez bocsátja.¹⁾ Hogyha tehát a vegyes házasság megkötése egészen magánosan, lelkész és tanúk nélkül is köttetnék, akkor is megvan a „comm. in sacris“, feltéve, hogy a házasságkötés valóban, vagyis külső jelekkel, szavakkal megtörtént. Még súlyosabb és már az egyházi büntett mérvét is eléri a „communicatio activa in sacris“ akkor, ha a vegyes házasság megkötése az eretnek lelkész előtt, annak templomában és szertartása szerint történt. Természetesen csak a bebizonyított házasságkötések büntethetők; de jól megjegyzendő, hogy az önbeismerés maga is teljes bizonyítás volna ez esetben.

A vegyes házasság megkötésével járó ezen „communicatio in sacris“ iránt való közömbösség és az egész házaselet tartamára kilátásban levő hasonló „communicatio“-k előrelátása és az ezekből, valamint az „eretnek“ házassággal és rokonai-val való folytonos polgári érintkezésből (communicatio in profanis) folyó elközömbösödés a kath. vallás iránt (esetleg az attól való elpártolás) ép azon ok, mely miatt az egyház a vegyes vallást házassági tiltó akadálylá tette, mégis anélkül, hogy az ezen tiltó akadály dacára megkötött vegyes házasságot valamely külön törvényben „latae sententiae“ büntetéssel sújtotta volna.

Az eretnekekkel való „communicatio activa in sacris“, sőt „in profanis“ is, 1418-ig (constitutio Martini V. Pp. „ad evitanda“) kiközösítés (excomm. latae sent.) terhe alatt volt ugyan tiltva és így a vegyes házasság megkötése 1418 előtt minden esetben kiközösítést vont maga után. De 1418. év óta csakis a névszerint kiközösítettekkel („vitandi“) való érintkezés járt kiközösítés büntetésével és annak is enyhébb alakjával, az „excommunicatio minor“-ral; IX. Pius pápának 1869-ik évi „Apostolicae Sedis“ constitutiója azonban eltörölte az „excommunicatio minor“-t és így 1869. év óta csakis a

¹⁾ XIV. Benedek pápa: „De synodo dioecessana“ c. munkájában (1760. é. kiadás, I. köt. 245. l.) már így fogja fel a vegyes házasság megkötésével járó „communicatio in sacris“-t.

névszerint kiközösítettekkel való „communicatio in sacris“-nak egyes, a nevezett constitutio-ban felsorolt fajaira²⁾ van közvetlenül és expresse kiközösítés (excommunicatio maior, latae sententiae) kiszabva;³⁾ *fennáll azonban* még mindig a többi esetekre annak *lehetősége*, sőt *valószínűsége*, hogy a vegyes házasság kötése valamely más, valóban *kiközösítéssel sújtott más büntetettel* van kapcsolatban és így mégis kiközösítést von maga után.

Annyi bizonyos, hogy a nem kath. keresztények a legtöbb esetben nincsenek névszerint kiközösítve és így a legtöbb esetben a velők való „in sacris“ érintkezés, mint ilyen 1869. év óta a directe és expresse nincs már kiközösítéssel sújtva.

Röviden összefoglalva az előadottakat, eredményképen kimondható, hogy a vegyes házasságnak egyházi engedély nélkül való megkötésével ugyan az egyház fontos dologban, külsőleg és teljesen sértetik meg (actio graviter culpabilis, externa et consummata), tehát fennáll egy a birói büntetéssel a jövőben sújtható egyházi büntettnék tényálladéka, de nincsen tényleges törvényben a „communicatio in sacris“ ezen fajtájára „latae sententiae“ kiközösítés kiszabva.

II. A római Szentszék 1864. évben (febr. 17.) a *hannoverai* püspökökhöz irt „Instructio“-ban kimondta, hogy a vegyes házasságnak az *eretnek lelkesz* előtt való megkötése „latae sententia“ censurá-kkal van sújtva.⁴⁾

²⁾ Lásd fent II. fej. 2. jegyzet alatt.

³⁾ Franz Heiner: Die kirchlichen Censuren, Paderborn 1884. 220. l.

⁴⁾ „Sciant igitur Parochi si interrogentur a contrahentibus vel si certe noverint eos adituros ministrum haeticum sacris addictum ad consensum matrimoniale praestandum, se silere non posse, sed monere eosdem debere sponso de gravissimo peccato, quod patrant et de censuris, in quas incurrunt.“ Egész terjedelmében közöltem ezen instructiot fentid. jogtört. művemben 165—6. l. Közli ezen decretumot Gasparri is: Tractatus canonicus de matrimonio, II. kiad. Paris. 1900. I. köt. 311. l. — Az 1864. évi „Instructio“-ban (S. Congr. Inquisit.) kifejezett censura fennállását felújították a S. Congr. Inquisit.-nak 1879. évi márc. 22-én; 1888 évi aug. 29., 1892. évi május 12., 1897. aug. 18. és 1902. dec. 10-én egyes felmerült esetekben adott decretumai, melyek közül csak az 1879. évi tartalmaz „qualificatio censurae“-t, a többi csak általánosságban szól „censura“-ról.

Mivel azonban ilyen „censurá“-kat sem a trienti zsinat, sem az „Apostolicae Sedis“ bulla, sem az azóta kibocsátott római decretumok expresse és directe nem szabtak ki, felmerül azon kérdés, milyen más, esetleg az „Apostolicae Sedis“ bullában foglalt egyházi büntett lehet az, a mely mint a vegyes házasságnak az akath. lelkész előtti megkötésével járó, azt kísérő büntett maga után vonja a „latae sententiae“-nek kiközösítés büntetését.

Itt különösen a *haeresis* és a *haeresis-pártolás* büntetnei jöhetnek számba, melynek mindegyike az „Apostolicae Sedis“ bulla I. 1. pontjába ütközik. Ezen pont így szól: („Itaque excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subiacere declaramus:”) 1. Omnes a christiana fide apostatas et omnes ac singulos *haereticos*, quocunque nomine censeantur et cuiuscunque sectae existant, *eisque credentes* eorumque *receptores*, *fautores* et generaliter quoslibet eorum *defensores*.“

Hogy a vegyes házasságnak megkötése valóban ezen bullapontnak megsértése folytán hoz „censurá“-t a kath. félre, azt világosan kimondta 1879. évben a *S. Congr. Inquisitionis* (Decr. 22. Martii 1879.) ezen szavakkal: „Eos, qui matrimonium *coram ministro haeretico* ineunt, incurrere *excommunicationem* R. Pontifici speciali modo reservatam in constitutione: „Apostolicae Sedis“ nr. 1.“⁵⁾

De ezen római határozat még mindig kétségben hagyja a kutatót az iránt, melyik módját a *haeresis-pártolásnak* látja a *Congregatio* a vegyes házasságoknak az eretnek lelkész előtt való megkötésénél fenforogni. Magáról a „haeresis“ büntetéről szó sem lehet, mert az elég világos, hogy vegyes házasságot kötni akár az eretnek lelkész előtt is, még nem annyi, mint „haeresis“-be esni, a hitet megtagadni.

A *haeresis-pártolás* büntettének négy fajtát különbözteti meg és sújtja a pápának „speciali modo“ fentartott „latae sententiae“ kiközösítéssel az „Apostolicae Sedis“ bullának 1. pontja és pedig:

⁵⁾ Dr. Mart. Leitner, Lehrbuch des kath. Eherechts, Paderborn, 1902. 367. 1.

1. haereticis *credentes*,
2. haereticorum *receptores*,
3. „ *fautores*,
4. „ *defensores*.

Ezen négy közül a 2. és a 4. nem jöhetnek számításba, de igenis szó lehet az 1. és 3-ról.

Maga az 1864. évi *hannoveri instructio* a vegyes házasságnak az eretnek lelkész előtt való megkötésében az 1. („*credentes*“) alatti büntényt látszik feltételezni, mikor így ír:

„Verum enimvero quotiescunque *minister haereticus* censetur *veluti sacris addictus* et quasi parochi munere fungens, non licet catholicae parti una cum haeretica matrimonialem consensum coram tali ministello praestare, eo quod hic adhiberetur ad cerimoniam aliquam religiosam complendam et pars catholica ritui haeretico se consociaret: unde oriretur *quaedam implicita haeresi adhaesio* ac proinde *illicita* omnino haberetur *cum haereticis in divinis communicatio*.“

Mint látszik, a *S. Congregatio Inquis.* a vegyes házasságnak az eretnek lelkész, mint ilyen előtt való (nem mint csupán polgári közeg előtt) megkötésében az „*implicita haeresi adhaesio*“-t látja, a mely a „*credentes*“ fogalmához igen közel áll.

Heiner az ő fenti idézett jeles monografiájában („Die kirchlichen Censuren“) részletes magyarázatát adja az „Apostolicae Sedis“ bulla összes pontjainak és az I. 1. „*credentes*“ kifejezését így értelmezi:⁶⁾

„Die „*credentes*“, das sind jene, welche den Irrlehren eines Häretikers auf irgend eine *äussere Weise zustimmen und ihnen anhängen*. Der Unterschied zwischen Apostaten resp. Häretikern und den „*eisdem credentes*“ besteht darin, dass jene *Formell* zu einer häretischen Lehre sich bekennen, während diese nur ohne *Pertinacia* oder hinreichende Kenntniss als *Anhänger* solcher Häretiker auftreten. Demnach versteht man unter „*credentes*“ nicht diejenigen, welche wissenschaftlich und hartnäckig zu einer häretischen Lehre sich bekennen, solche wären, wenn sie auch nicht als Mitglieder einer Secte gelten würden, *wirkliche* Häretiker, sondern unter den Begriff

⁶⁾ Fr. Heiner, i. m. 57. l.

der „*credentes*“ kommen alle diejenigen, welche durch *Worte, Zeichen oder Handlungen, sei es explicite oder implicate, im besonderen oder nur in allgemeinen, einer häretischen Lehre zustimmen, zum Beispiel dadurch, dass sie jene Lehre als eine gute und vernünftige ausgeben oder geradezu gestehen, dass sie im allgemeinen derselben Meinung seien, oder dass sie ebenfalls das annehmen, was jene Häretiker glauben resp. geglaubt haben, ohne die Irrtümer genau zu kennen oder hinlänglich zu verstehen.*“

A vegyes házasságnak az eretnek lelkesz előtt való megkötésében Dr. M. Leitner az ő jeles házasságjogi könyvében ép ezen „*credentes*“ tényálladékot állapítja meg, midőn így ír:⁷⁾

„Wir glauben, dass Katholiken, welche vor dem akatholischen Religionsdiener die Ehe abschliessen, zu den „*credentes haereticis*“ gehören; denn sie geben durch ein äusseres Zeichen (Sacramentsempfang) ihren Glauben an die Häresie kund. Es gibt nämlich gewisse Zeichen, sei es *Worte*, sei es *Handlungen*, welche den Glauben an die Häresie, die Anerkennung derselben bedeuten. Vollbringt nun ein Katholik solche Handlungen, empfängt er z. B. das protestantische Abendmahl, lässt er sich von dem *akatholischen Religionsdiener trauen*, so bekundet er durch *die That* diesen Glauben, diese Anerkennung — er wird „*credens haereticis*“, ein Anhänger der Häretiker.“

Leitner-nek utolsó szavai („Anhänger der Häretiker“) az 1864. évi hannoverai instructio-nak szavaira („*implicita haeresi adhaesio*“) látszanak utalni.

Ez az egyik felfogás.

III. Vannak azonban kánonjogászok,⁸⁾ a kik a vegyes

⁷⁾ Dr. M. Leitner i. m. 368—9. l.

⁸⁾ Ilyen: Dr. M. Höhler limburgi kanonok a *Linzer-Quartalschrift* 1893. évf. I. és II. füzetében megjelent („Die seelsorgliche Behandlung von Katholiken, welche vor dem Religionsdiener einer anderen Konfession etc.“) tanulmányában. Továbbá P. Gasparri a házasságjoga („*Tractatus canonicus de Matrimonio*“) első kiadásában (Paris, 1891. 313. l.); a második kiadásában (1900. év) már kitér Gasparri a censura okának minősítése elől. R. Scherer, *Lehrbuch des Kirchenrechtes* II. köt. Graz u. Leipz. 415—6. l. szintén nem foglal határozott állást.

házasságnak az eretnek lelkész előtt megkötésében *nem* a „*haereticis credentes*“, hanem a „*haereticorum fautores*“ tényálladékát állapítják meg. Ezen kánonjogászok közül Höhlerrel fogok különösen foglalkozni.

Höhler⁹⁾ az „*In coena Domini*“ bullában (helyesebben X. Kelemen pápa: „*Pastoralis Romani Pontificis vigilantia*“ kezdetű 1671. április 26-án kelt bullája) és az „*Apostolicae Sedis*“ bullában előforduló „*haereticorum fautores*“ szavak jelentését meghatározza az ezen bullákat magyarázó legnevesebb kánonjogászok (*Pennachi, Pirhing, Reiffenstuel, Ferraris, Engel, Laymann, De Angelis*) értelmezései után, azokat szószerint idézve; melyekből kétségen kívül kitűnik az, hogy a „*fautores haereticorum*“ alatt már századok óta azokat értették, a kik az eretnekeket, mint ilyeneket akár tevőlegesen (valamely cselekedet által) vagy nemlegesen (valamely mulasztás által) előnyben (*favor haereticis praestitus*) részesítették.

Ezek alapján Höhler azon következtetésre jut, hogy a vegyes házasságok megkötése „*favor haereticis praestitus*“nak tekintendő:

1. Ha a *kath. fél* már házasságkötés előtt *beleegyezik*, összes vagy akár csak egy nembeli *gyermekének akatholikus neveltetésébe* és azokat így az eretnekeknek engedi át, feltételezve, hogy az így adott „*favor*“ valóban be is állott vagyis a gyermekeknek az akath. vallásban való felnevelése be is következett. (Ezen eset akkor fog rendszerint előfordulni, ha a vegyes házasság vagy a *kath. lelkész* előtt *passive* vagy az eretnek lelkész előtt, vagy csupán polgárilag kötötték.)

2. Ha a *kath. fél* a házasságkötés előtt ugyan még a gyermekeknek akath. neveltetésébe bele nem egyezett, sőt talán a *kath. pap* előtt, *reverzális* mellett kötött házasságot, de a házasságkötés után *elmulasztotta a gyermekek kath. neveltetését* és így azok vagy akár csak egyik részük az ő hibája folytán tényleg az eretnek vallásban neveltettek.

3. Ha a *kath. fél* a megtérésre hajlandósággal bíró házaselet vagy tevőlegesen (*lebeszélés*) vagy nemlegesen (*a buzdítás elmulasztása* vagy a *kath. vallás gyakorlásának elmu-*

⁹⁾ Dr. M. Höhler, L. Quartalschrift 1893. II. füzet 300—310. l.

lasztása által) a megtérésben akadályozza vagy legalább a megtérésnek meg nem történését ténylegesen előidézte.

Höhler magában az eretnek lelkész elé való járulásban nem látja a „favor haereticis praestitus“ fenforgását, ha t. i. nincs összekötve az említett 1—3. alatti „favor“-ok egyikével.

Höhler ezen utóbbi felfogásának nem mindenben kedvez a S. Congr. Inquisitionis által az esztergomi érseki helynök kérdéseire 1897. aug. 18-án hozott decretum indokolásának 1. pontja:

„Nihil momenti habet in matrimonii celebratione haeretici ministri assistentia, quem Catholica Ecclesia prorsus excludit, quippe, quum hi, qui eius operam exquirunt et admittunt, eo ipso haeresim istiusque ministros, qua tales, favore et honore prosequantur, aliud exinde patrent peccatum cum ipsis communicando in divinis et excommunicationem incurrant, prout S. eadem Congregatio declaravit decreto dato feria IV. die 11. Maji 1892.“

Ezen szövegből világos, hogy a Congr. Inquisitionis a vegyes házasságoknak épen az eretnek lelkész előtt való megkötésében látja a „favor haeresi praestitus“-t; és így ezen 1897. decretum úgy tekinthető, mint hiteles törvénytárgy (Interpretatio authentica comprehensiva) az „Apostolicae Sedis“ bulla 1. pontjának „fautores“ szavához, a vegyes házasságok tekintetében.

A S. Congregatio Inquisitionis 1897. évi határozata a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokkal állítja szembe az eretnek lelkész előtt megkötött vegyes házasságokat. Az előbbiek nem birnak külsőleg a „communicatio in divinis“ (scilicet: acatholicorum) jellegével (belsőleg igen, mint fentebb láttuk), mert minden egyházi szertartás nélkül kötöttek; míg az utóbbiak, az eretnek lelkész előtt megkötött vegyes házasságok, már külső formájukkal kifejezik a „communicatio activa in divinis“ tényálladékát, vagyis az utóbbiaknál a „communicatio in sacris“ már büntettnek mérvével birhat.

A S. Congregatio tehát azt mondja, hogy a csupán polgárilag megkötött vegyes házasság is tilos, de az akath. lelkész előtt megkötött vegyes házasság ezenkívül („aliud exinde patrent peccatum“) még a „communicatio in divinis“ büntetetté

is magában foglalja, a mely (a decretum felfogása szerint) legalább, mint büntett (külső cselekedet) nincs meg a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságoknál.

A S. *Congregatio* idézett szavaiból világos, hogy épen a „communicatio in divinis“-nek ezen flagrantsabb módjában (az eretnek lelkész előtti házasságkötés) a S. *Congregatio* az eretnekség és az eretnek lelkészek pártolását látja („haeresim istiusque ministros favore prosequantur“).

Ez persze nem zárja ki azt, hogy egyes esetekben a „credentes haeticis“ büntette is fenforog vagy talán csakis ez forog fenn; de a S. C. O.-nak az 1897. decretumban kifejezett felfogása szerint első sorban a „favor“ büntettéről van szó.

A S. *Congregatio Inquisitionis*-nak ezen 1897. évi decretuma tehát jogvélelmet állít fel a „favor haeticus praestitus“ mellett mindazon esetekben, mikor az eretnek lelkész előtt történt a házasságkötés, de nem mondja azt, hogy nincs soha ilyen „favor“-ról vagy pedig az „adhaesio“ (credentes) büntettéről szó akkor, a mikor a házasságkötés nem az eretnek lelkész előtt történt. Ilyen „favor“ vagy „adhaesio“ sohasem mondható „a priori“ kizártnak; hogy valóban fenforog-e ilyen „favor“ vagy „adhaesio“, az minden egyes esetben külön bírálendő el. A gyermekeknek az eretnek vallás részére való átengedése, valamint a nem kath. félnek a megtéréstől való visszatartása, rendszerint elégséges anyagot adnak a „favor“ fenforgására; ha tehát a kath. félben megvolt a „gravis culpa theologica“ és a „scientia censurae“, akkor mindenesetre áll a censura. Ha csupán az eretnek lelkész előtti kötés volt az egyházjogot sértő, de a gyermek nevelése és az eretnek fél megtérése körül nem követett el a kath. fél súlyos hibát, akkor az akath. lelkész előtti kötés megállapítása után az említett jogvélelem miatt a kiközösítés „pro foro externo“ deklarálható volna ugyan az egyházi bíró által, de ha az érdekelt fél nem igazolja, hogy a jelzett esetben vagy nem forgott fenn semmiféle „favor“ vagy nem volt meg a „gravis culpa theologica“ vagy nem volt meg a „scientia censurae“, akkor a kiközösítés „declaratio“-ja elhagyandó, mert: „praesumptio cedit veritati“.

Höhler-nek az általa idézett kánonjogászokra támaszkodó azon felfogása, hogy a vegyes házasságot tilos módon kötő kath. fél csakis akkor inkurrálja a kiközösítést, ha a „favor haeresi praestitus“ tényleg bekövetkezett, *nem fogadható el*, mert tudvalevő, hogy a „latae sententiae“ kiközösítést a büntetett abban a pillanatban inkurrálja (pro foro interno), a mikor a kiközösítéssel sújtott büntetett szándékosan és a kiközösítést is tudva, elkövette; jelen esetben tehát akkor, a mikor az eretnekségnek, a vegyes házasságnak tiltott módon való megkötésével, valóságos „favor“-t nyújtott. Ha a házasságkötés pillanatában ilyen „favor“ fenn nem forogott, akkor nem is inkurrálja a kath. fél a kiközösítést, bár talán később ezen vegyes házasságból az eretnokség (egy annak idején előre nem látott) előnyben részesült is. De ha ilyen előny később valóban a kath. fél későbbi hibájából bekövetkeznék, akkor mint „fautor“ később is inkurrálhatja a kiközösítést, nem a házasságkötés folytán, hanem a később a házassági életben elkövetett „favor“ folytán; és pedig akkor is, ha annak idején reverzális mellett (pápai dispensatio) kötötték is meg a házasságot.

IV. A közkézen forgó kánonjogi kézikönyvek, sőt házasságjogi monografiák legtöbbje is, a kiközösítést mint egyedül az akath. lelkész előtti kötésnek büntetését tekintik és e célból hivatkoznak az 1864. évi hannoverai instructiora, valamint az 1879. évi és 1888. évi S. C. I. határozatokra.

Ezen kánonjogászokkal szemben szükségesnek vélem fent már értekező alakban előadott álláspontomat élesebben körülvonalozni.

Az, hogy az eretnek lelkész előtti házasságkötés kiközösítés alatt van eltiltva, a S. Congr. Inquisitionis-nak csupán partikuláris jellegű decretumaival (1864. febr. 13., 1879. márc. 22., 1888. máj. 12., 1892. máj. 11., 1897. aug. 18. és 1902. dec. 10.) van beigazolva.

Ezen decretumokban nem mondatik ki egy új censura, hanem csak egy, az „Apost. Sedis“ bullában foglalt censurának inkurrálása mondatik ki arra az esetre, ha az akath. lelkész előtt történik a házasságkötés.

Az „Apost. Sedis“ bullában az akath. lelkész előtti kötés, mint ilyen, sehol említve nincs, és így csak az eretnek-

pártolásra (*credentes*, *fautores*) kiszabott kiközösítés büntetése (*excommunicatio l. s. spec. m. R. Pontifici res.*) érthető, sőt hogy valóban ez is értendő, azt az 1879. márc. 22. decretum világosan is kimondja, bár ezen decretum eddig még nem is látott napvilágot a római Szentszék hivatalos közléseiben (*Acta S. Sedis.*); közismertté ezen decretum az 1886. évi albanó-i zsinat aktáiból és *Gasparri*-nak¹⁰⁾ idézetéből lett.

Az idézett decretumok, in specie az 1879. évi decretum, csupán hiteles magyarázatai (*interpretatio authentica*) az „*Apostolicae Sedis*“ bulla I. 1. pontjának, nevezetesen a „*fautores*“ szóban kifejezett büntetettnek.

Ezen „*fautores*“ (esetleg: „*credentes*“) szó szempontjából közömbös az, vajjon a vegyes házasság megkötése az akath. lelkész előtt történt-e, vagy pedig másképen, esetleg polgárilag, kötött-e a vegyes házasság. Az a fő, vajjon megvan-e a „*favor haereticis praestitus*“? Ha igen, akkor áll a censura is (feltéve a „*culpa gravis theologica*“-t és a „*scientia censurae*“-t); ha pedig nem, akkor nincs is censura. Az akath. lelkész előtti kötés is csak jogvélelmet hord magában „*pro foro externo*“ a „*favor*“ fenforgása és a censura inkurrálása iránt, mely jogvélelem azonban ellenbizonyítékokkal megdönthető.

Igaz, hogy erre az az *ellenvetés* tehető, hogy az idézett decretum-ok az „*Apostolicae Sedis*“ bulla I. 1. pontjának ugyan valóban hiteles magyarázatai, de nem „*interpretatio comprehensiva*“, hanem „*interpretatio extensiva*“ alakjában. Vagyis az idézett decretum-ok előtt a „*fautores haereticorum*“ szó alatt csakis azon vegyes házasságot kötő kath. felek voltak érthetők, kik bármiféle módon előnyt (*favor*) nyújtanak az eretnekeknek, de a decretumok, főleg az 1879. évi decretum után, a hiteles törvényt magyarázat a „*fautores haereticorum*“ büntetését kiterjesztette magára az akath. lelkész előtti házasságkötésre, azaz az így megnyilatkozó „*communicatio in sacris*“-ra.

Ezen felfogás azonban véleményem szerint téves uton jár mindaddig, míg be nem igazoltatik az, hogy a nevezett decretum-ok (1864., 1879., 1888., 1892., 1897. és 1902. évek-

¹⁰⁾ *Gasparri* i. m. I. kiadás (1891) és II. kiadás (1900) I. k. 313. l.

ből), mint az *egész egyházat kötelező törvények*, kiterjesztő törvénytárgyak, szabályszerűen kihirdetve lettek.

Ilyen kihirdetésről egy kánonjogász sem tud semmit, sőt Höhler (Linzer Quartalschrift 1893. II. füzet 311. lap) ezen kihirdetés hiányát már 1893-ban szóvá is tette. Ép azért a jelzett decretum-ok, ha valóban „*extensiva interpretatio*“-k volnának, manapság még nem általánosan kötelezők.

Ha azonban valaki az idézett decretum-okat csak „*interpretatio comprehensiva*“ jellegével bírónak mondja, — (én is ezt mondom) — akkor persze *nincs szükség külön kihirdetésre*, de eo ipso *le kell arról mondani, hogy az akath. lelkész előtti kötést, mint ilyent*, minden esetben az „*Apostolicae Sedis*“ bulla I. 1. pontja alapján, „*sub censura latae sententiae*“ alapján *eltiltottnak mondhasa valaki*. Mert akkor ugyanis csak arról lehet szó, hogy a törvénytárgyat az eretnek lelkész előtti kötést a „*fautores*“ szóban foglaltak tekinti, de nem explicite és feltétlenül (mert ez „*interpretatio extensiva*“ volna), hanem implicate és feltételesen t. i. ha a „*fautores*“-nek tényálladéka valóban fenforog.

A nevezett decretum-ok, mint „*interpretatio comprehensiva*“-k azonban a „*forum externum*“-ban igenis jogvédelmet állítanak fel amellett, hogy ha az eretnek lelkész előtt kötött a házasság (akár vegyes, akár nem), ezen házasságkötés maga a „*favor haereticis praestitus*“ jellegével bírónak tekintetik. Ha azonban a jogvédelem által hátrányolt kath. fél által beigazoltatik, hogy nem volt meg a „*favor*“, akkor nem lévén meg a „*fautores*“ tényálladéka, nem alkalmazható az „*Apost. Sedis*“ I. 1. pontja, nincs is tehát kiközösítés. („*Praesumptio cedit veritati.*“)

Nem fogadható el továbbá azon vélemény sem, hogy csakis az akath. lelkész előtt végbement vegyes házassági kötés involválja a kiközösítést. Kicsoda mondhatja ugyanis apodictice, hogy soha semmiféle más kötési mód esetében nem fog elkövetetni a „*fautores*“ (esetleg „*credentes*“) büntette!

Az sem fogadható el, hogy az akath. lelkész előtti kötést minden esetben kiközösítést von maga után; *pro foro externo* csak jogvédelmet involvál a „*favor*“ fenforgása mellett. De a hol *tényleg nincs meg a favor*, ott *nincs* már meg a „*pro foro interno*“ kiközösítés alapja sem és ép azért *nem mondható ki*

„*pro foro externo*“ sem a kiközösítés (*declaratio censurae iam incursae*).

Ebből látható, hogy az általam fent előadott álláspont csak első pillanatra látszik szigorúbbnak a szokásos álláspontnál, azért t. i. mert a kiközösítés inkurrálásának esélyeit szaporítani látszik; de ez csak látszat, mert igen ritkán van meg a „*favor haereticis praestitus*“ tényálladéka, ritkán lesz meg a „*culpa gravis theologica*“, de legritkábban a „*scientia censurae*“, pedig bármelyik is hiányzik, nincs kiközösítés legalább *pro foro interno*.

V. Összefoglalom már most a fentieket; a vegyes házasságok megkötésével járó „*latae sententiae*“ kiközösítésről a kánonjog szabályai a következők:

1. A pápai *dispenzáció nélkül* megkötött házasságoknak mindenféle kötési alakja tiltva van és a „*ferendae sententiae*“ büntetésében részesíthető, ha az egyházi bíró a büntett tényálladékát megállapítja.

2. A vegyes házasságok tiltott kötés-módjainak *mind-egyike létrehozhatja az eretnek-pártolás büntettét* és ha tényleg elkövetett ez a büntett, akkor a kath. házasság az „*Apostolicae Sedis*“ bulla I. 1. pontja alatt az eretnekekre és eretnek-pártolókra kiszabott „*latae sententiae excommunicatio speciali modo R. Pontifici reservata*“ büntetést vonja magára.

3. *Pro foro interno*, vagyis saját lelkiismeretében kiközösítettnek kell magát tekintenie a kath. félnek, ha az eretnek-pártolás büntettét tudva arról és a vele járó kiközösítésről, halálos bűn mérvével bíró elhatározással követte el.

4. A kiközösítésnek „*pro foro externo*“ való kimondásához (*declaratio censurae latae sent. iam incursae*) fog látni az egyházi bíró akkor, ha a vegyes házasság megkötésének *legflagransabb módja: az akath. lelkész előtti kötés forgott fenn*. Ez esetben az egyházi bíró csak megállapítja az akath. lelkész előtti kötés tényálladékát és ünnepélyesen kimondja a már talán „*pro foro interno*“ inkurrált kiközösítést, de mielőtt kimondaná, a kath. félnek meg van a lehetősége arra, hogy beigazolja, hogy benne nem volt meg a „*favor*“ elkövetésének tudata.

5. Az egyházi bíró az akath. lelkész előtti kötéstől eltekintve, minden más kötési esetben is eljárhat azok ellen, a

kik vegyes házasságot tiltott módon kötnek (polgári kötés, teljesen titkos kötés vagy pedig „passiva assistentia“ mellett), t. i. ha egyes esetben az ilyen házasságkötésben a „credentes“ vagy pedig a „fautores“ tényálladékát látja fenforogni, de ilyenkor biróilag bebizonyítandó nem csak a tiltott kötés fizikai megtörténte, hanem annak eretnek-pártoló természete és a büntett mérvét elérő jellege. Bizonyíték hiányában a fél egyszerű tagadással mentesül, mert nem harcol ellene a jogvélelem. *Ha a bizonyítás megtörtént, a „latae sententiae“ kiközösítés kimondható. Különösen akkor lesz meg az alkalom az ilyen kiközösítés „declaratio“-jához, ha valamely kath. fél a házasságkötés idejében a gyermekeknek nevelése tekintetében az akath. vallás javára tett ígéretet. Ezen eset még akkor is előfordulhat, ha nem őszintén adott reverzáliissal pápai dispencziót is kieszközölt a kath. fél és csupán a kath. plebános előtt kötötte is a vegyes házasságot.*

6. A kiközösítés inkurrálására nézve közömbös az, vajjon a vegyes házasságot a kath. plebános előtt már előzőleg érvényesen, sőt talán „licite“ is (pápai dispenczióval) megkötötték; a nem kath. fél iránti merő udvariasságból történt akath. esketési szertartás ténye, bár csak formalitásnak vehető is, tilos és a szóbanforgó kiközösítést vonhatja maga után, de csak a fent előadott szabályok figyelembe vételével.

7. Ha az akath. szertartás előtti kötés megelőzte a kath. pap előtti kötetést, akkor a kath. plebánosnak minden esetre előbb a kiközösítés alól való felmentésre kell a püspöktől engedélyt kérnie, talán akkor, mikor a dispencziót kérni, vagy amikor („passiva assistentia“ esetén) a vegyes házasságot az egyházmegyei hatóságnak bejelenti.

8. A kath. plebánosnak a kiközösítést a nem kath. lelkész előtt házasságot kötni akaró felekkel csak azon esetben kell közölni, ha kérdezik tőle, hogy szabad-e a nem kath. lelkész elé menniök vagy ha megtudja, hogy biztosan elfognak menni; ha azonban csak gyanítja, vagy akár biztosra is veszi (de konkrétan nem tudja), akkor nem köteles közölni.

Ezen utolsó szabályt az 1864. évi hannoverai instructio világos szavakkal kimondja; az instructio vonatkozó szavait már fent szó szerint idéztem.

V. FEJEZET.

A csak polgárilag kötött vegyes házasságok
érvényessége.

I. Azok, a kik a Magyarországon csupán polgárilag megkötött vegyes házasságnak érvényességét tagadásba veszik, két okra szoktak hivatkozni:

1. Az ilyen házasságok Magyarországon érvénytelenek a házassági szerződésnek (*contractus*) a trienti zsinatban előírt lényeges formaszertűségének (plébános és két vagy három tanu előtt) hiánya miatt. Ez az ok a *kontraktualisztikus* szempontból merített bizonyíték.

2. Az ilyen házasságok Magyarországon érvénytelenek a valóságos szentségi házasságra irányuló szándék (*intentio*) hiánya miatt. Ez az ok az *intencionalisztikus* szempontból merített bizonyíték.

Az első (*kontraktualisztikus*) szempontból kiinduló tagadással szemben a következő tételt fogom bebizonyítani:

Kontraktualisztikus szempontból a Magyarországon csupán polgári házasságként megkötött vegyes házasságok minden esetben a katolikus egyház előtt is érvényes szentségi házasságok.

Bizonyítékok:

A) *Első bizonyíték.* Maga az 1841. é. április 30-án kelt Lambruschini-instructio¹⁾ a trienti formát a következő szavakkal helyezi hatályon kívül Magyarországra és társországaire nézve:

„Quod autem attinet ad connubiorum istorum coram acatholico ministro seu non servata Concilii Tridentini forma celebrationem erit omnino sacrorum praesulum ac parochorum studiosissime instare atque in charitate Dei et patientia Christi partem catholicam hortari ac monere, ut illam minirum a

¹⁾ Az instructió-t tudvalevőleg azért hívják így, mert XVI. Gergely pápa nevében az ő államtitkára: *Lambruschini* bíboros bocsátotta ki és írta alá, hivatkozva a pápa meghagyására és a „S. Congregatio extraordinariis Ecclesiae negotiis praeposita“ határozatára.

tanti scandali turpitudine, quantum possunt, absterreant. Si quidem vero huiusmodi ipsorum monitis et hortamentis, nihil quod absit, proficientibus, mixta matrimonia ea ratione fuerint inita: inspectis tam praeteritis, quam praesentibus locorum, de quibus sermo est, peculiaribus circumstantiis, erunt ab episcopis et parochis prudentur dissimulanda et, *quamvis illicita, pro validis habenda*; nisi tamen canonicum aliunde officiat dirimens impedimentum, seu in nuptiarum celebratione appositae fuerint conditiones substantiae matrimonii ex catholica doctrina repugnantes.“²⁾

Az instructionak itt idézett szavai az akatholikus lelkész előtt kötött vegyes házasságokat tiltott, de érvényes házasságkötésnek mondják. Mivel pedig az akatholikus lelkész előtt való kötés nem a trienti zsinat által előirt kötési forma, világos, hogy a *Lambruschini*-instructio érvényesnek mondja az említett házasságokat, dacára a trienti forma hiányának és ezen nyilatkozattal Magyarországra nézve felfüggeszti a vegyes (és tisztán protestans) házasságokat illetőleg a trienti forma kötelező erejét, vagyis megadja Magyarországnak is a „*Benedictina*“ kedvezményét.

Az ellenkező tételnek kontraktualisztikus vitatói az idézett szöveg ellenében magára ezen szövegre hivatkoznak, a melyben mondatik: „coram acatholico ministro seu non servata Concilii Tridentini forma.“ És azt mondják, hogy ime maga a pápa is csak úgy függesztette fel a trienti formát, hogy a házasságkötés legalább is (!) az akatholikus lelkész és két tanu előtt köttessék. Ez ellenében elég volna utalni a „seu“ szócskára, mely világosan mutatja, hogy az *akatholikus lelkészt az instructio semmibe sem veszi*, mert az ő jelenléte dacára is az instructio a trienti forma hiányáról („seu non servata C. Tr. forma“) beszél, de ellenmondást nem tűrő döntő bizonyíték is van erre, és pedig:

B) *Második bizonyíték.* A *Lambruschini* instructio fent idézett szavainak authentikus magyarázatát 1897. évben megadta az apostoli Szentszék az *esztergomi* érseki helynök felterjesztésére. A magyarázat így szól teljes szövegében: ³⁾

²⁾ *Roskoványi Ág.*, De matrimoniis mixtis, II. köt. (Pécs, 1842.) 819. l.

³⁾ Az *esztergomi* érsek 1903. évi XVI. sz. körleveléből 141. l. (1903. szept. 10-én 331. szám alatt.)

Emo ac Rmo Dno Claudio Card. Vaszary Archi-
episcopo Strigoniensi. Strigonium.

Dubiis a Rmo Dno Mylasen. Episcopo, Eminentiae
Tuae Auxiliari et Vicario Generali circa mixta connubia
Aplicae Sedi nuper propositis, videlicet:

1. *Utrum matrimonia mixta* coram civili magistratu
contracta et nullo haereticorum ritu lustrata *pro validis*
in Hungaria habenda sint; et siquidem affirmative, 2.
utrum proles ex similibus matrimoniis ortum ducentes
pro legitimis censendae sint, atque libro parochiali bap-
tismatorum, qua tales scribendae —

Suprema Congregatio S. R. et U. Inquisitionis fer.
IV. die 18. labentis mensis Augusti ad utrumque respon-
dit *affirmative*, additis in libro parochiali notitiis de per-
sonis parentum, deque forma matrimonii illorum. Iam
vero S. *Congregatio* ea, quae sequuntur in rem notanda
esse consuit, et Curiae Strigoniensi significanda:

1. Nihil momenti habet in matrimonii celebratione
haeretici ministri assistentia, quem Catholica Ecclesia
prorsus excludit, quippe quum hi, qui eius operam ex-
quirunt et admittunt, eo ipso haeresim istiusque minis-
tros, qua tales, favore et honore prosequantur, aliud
exinde patrent peccatum, cum ipsis communicando in
divinis et excommunicationem incurrant, prout S. eadem
Congregatio declaravit decreto dato fer. IV. die 11.
Maji 1902.

2. Illud igitur admonitos esse S. Congregatio vult,
quotquot per Hungariam fideles nullo demum funda-
mento innixi, contrariam sententiam tenere videntur; in-
super foveri iubet christiani populi horrorem erga civile
tantum foedus, simulque populum doceri ex Apostolica
dispensatione, matrimonia coram publico magistratu in
Hungaria valide contrahi, quum clandestinitatis impedi-
mentum tam pro haereticis, quam inter catholicum et
acatholicum ab Ecclesia demptum fuerit.

3. Quod vero huiusmodi clandestina coniugia va-
lida sint, quamvis absque legitima venia, vel quod etiam
deterius esset, praeter iustas cautelas aut contra inter-
positas sponsiones, ineantur, non idcirco tamquam ho-

által
Mag
ságo
jábó

zassa

polg
még
és a
decre
(feltt

egym
kontra
évi in
már e
quam
házas
tatio
a Lan
általa
magya
erőve

nesta habenda sunt; imo ea procul dubio illicita facit etiam negligentia rituum ab Innocentio papa III., et in ipso capite „Tametsi“ Tridentinae Synodi praescriptorum.

4. Notitiae circa parentum personas et matrimonii formam librorum parochialium adnotamentis idcirco inscribi mandantur, quia necessariae sunt ad effectus canonicos, qui prolem respiciunt ab haereticis cuniugibus ortam.

Haec omnia a summo Pontifice rite probata, Eminentiae Tuae per me nuncianda erant; Tuasque manus humillime deosculatus, venerationis meae sensa iterum testor ex animo.

Datum Romae, e Secretaria Status 31. Augusti 1897.

M. Card. Rampolla m. p.

A S. Congregatio Inquisitionis-nak ezen, XIII. Leo pápa által is jóváhagyott autentikus törvényt magyarázata után a Magyarországon csupán polgárilag megkötött vegyes házasságoknak⁴⁾ egyházi érvényességéhez a trienti forma szempontjából (impedimentum clandestinitatis) kétség nem fér többé.

Kontraktualisztikus szempontból tekintve tehát, ezen házasságok egyháziilag is érvényes, szentségi házasságok.

II. A S. C. Inquisitionis-nak fenti határozata után a csak polgárilag kötött vegyes házasságok érvénytelenségének vitatói még mindig hivatkozhatnak az *intencionalisztikus* szempontra és azt mondhatják, hogy az ilyen házasságok a „Tametsi decretum“ folytán ugyan érvényteleneknek nem mondhatók (felfüggesztve lévén ezen decretum a *Lambruschini*-instructio

⁴⁾ Ugyanez áll a nem katolikus, de megkeresztelt egyének által egymás közt kötött házasságokra is Magyarországon; ezek is érvényesek kontraktualisztikus (clandestinitas) szempontból tekintve azokat. Az 1841. évi instructio még nem szól ezekről, de az 1897. aug. 18. interpretatio már explicite szól: „clandestinitatis impedimentum tam pro haereticis, quam inter catholicum et acatholicum demptum fuerit.“ A tisztán akath. házasságokra nézve tehát az 1897. évi rescriptum „*extensiva interpretatio legis*“ jellegével bír; és mivel a „lex“ ez esetben partikuláris (t. i. a *Lambruschini*-instructio), ép azért a hercegprimásnak küldött, és az általa 1903. szeptemberben, majd 1903. év végén és 1904. elején a többi magyar püspök által is kihirdetett rescriptum Magyarországra épen olyan erővel bír, mint maga a *Lambruschini*-instructio.

által a tisztán akatholikus és a vegyes házasságokra nézve), de érvénytelenek az ilyen házasságok azért, mert az olyan házasságoknak, a kik csupán a polgári tisztviselő elé mennek és csupán polgári házasságot kötnek, szándékuk (intentio) felbontható házasságra, de semmiképen sem szentségi házasságra irányul.

Az ezt állító *intencionalisták* az akatholikus lelkész előtti házasság ellen kevésbbé szokták felhozni ezt azt ellenvetést, hanem főleg a csupán polgári kötés ellen, a miből az látszik, hogy ezen *intencionalista* álláspont csak a tarthatatlan *kontraktualista* álláspontnak végső szükségben való felcserélése.

Az *intencionalistákkal* szemben ezen tételt fogom bebizonyítani:

Intencionalisztikus szempontból a Magyarországon csupán polgári házasságként megkötött vegyes házasságok rendszerint a katolikus egyház előtt is érvényes szentségi házasságok.

Az *intencionalisták* a szóbanforgó házasságok érvénytelenségének okát abban látják, hogy a házasságkötéskor az ilyen házasságoknak szándéka, vagy csupán a törvényben előírt polgári ceremóniára, vagy pedig felbontható (állami törvény értelmében) házasságra irányult. Már pedig a szentségek kiszolgáltatásához szükséges az „*intentio faciendi id, quod facit Ecclesia*“, a minek legkisebb foka az, hogy ne zárja ki azt, a mit az egyház akar. Ha azonban az *intentio* csak polgári ceremóniákra irányult, akkor nem volt semmiféle házasságkötési szándék; ha pedig felbontható házasságra irányult, akkor nem akart szentségi házasságot kötni, mely felbonthatatlan.

Ezzel szemben az a válaszom, hogy: a pusztán polgári ceremóniára irányuló vagy a szentségi házasságot explicite kizáró szándék, ha bebizonyíttatik, valóban érvényteleníti az ilyen házasságot, de míg vagy az egyik, vagy a másik be nem bizonyíttatik, addig az ilyen csupán polgárilag megkötött vegyes házasság érvényesnek tekintendő.

Bizonyítékok:

A) *Első bizonyíték.* A kölni egyházmegyében (a hol a „*Tametsi*“ decretum az akatholikus és a vegyes házasságokra nézve szintén hatályon kívül van helyezve), Bonn városban 1863-ban egy katolikus férfi (Titius) egy protestans

nővel (Sempronia) polgári házasságot kötött oly szándékkal, hogy utána a katolikus plébános előtt is megjelennek házasságkötésre, aki őket már ki is hirdette; de tényleg a kath. plébános előtt nem jelentek meg. A *S. Congr. Inquisitionis* 1866. évi december 2-án a kölni érsek első folyamodására ezen választ adta:

„Ambigi non potest, matrimonia mixta in ista tua dioecesi non servata forma Concilii Tridentini, ideoque civiliter tantum contracta, ut tu ipse probe advertis, vi Brevis s. m. Pii VIII. esse valida. Nihilominus in dubio a te exposito agitur de causa particulari, qui inspectis omnibus adiunctis expendi debet, et agitur de causa matrimonii (házassági per) quae iuxta acta formiter assumpta debet diiudicari. Hinc Emmi Rares Cardinales una mecum Inquisitores Generales necessarium existimarunt tum virum tum mulierem ad formale examen revocare, ut iurisiurandi sanctitate deponant, *utrum absque praesentia parochi verum se inire matrimonium reputaverint*, an non; et quatenus se id non reputasse affirmant, affirmationem suam, quo melius poterunt, enitantur probare.“⁵⁾

A szóban levő házasfelek közül a nejétől válni akaró (felperes) férj valóban beigazolta azt, hogy ők a kath. plébánosnál ki is voltak már hirdetve és utólag el akartak menni a kath. plébános elé is, de tényleg nem mentek; a miből az világlik ki, hogy az ő intenciójuk egyedül csak polgári formalításra és semmiféle házasságra nem irányult.

A *S. Congr. Inquisitionis* erre 1867. július 18-án a következő végleges határozatot hozta:

„*Matrimonium Bonnae initum inter Titium et Sempronium esse nullum*“.⁶⁾

Ebből világos, hogy a „*Benedictina*“ hatálya körében csupán polgárilag megkötött vegyes házasságnál a vélelem (praesumptio) a mellett van, hogy a felek nemcsak a törvényszerű formalitást, hanem valamelyes házasságkötést akartak végezni. Ezért a *S. C. Inquisitionis* a házasság tényleges fennállásának bizonyítására elégségesnek vélte a feleknek eskü

⁵⁾ Roskoványi i. m. VII. köt. (Nyitra, 1882.) 96—97. l.

⁶⁾ U. o. 97. l.

alatti vallomását; a mi egészen logikus, mert hisz ők a trienti formához kötve nem voltak és így a házasság érvényes kötése (nem lévén más akadály) csupán az ő intenciójukon múlhatott, a melynek a házasságkötés pillanatában való jelenlétét egyedül ők bizonyíthatják. Arra az esetre pedig, ha a felek eskü alatt azt állítandják, hogy nem volt szándékuk házasságot kötni, pontos bizonyítást követelt a *S. Congr. Inquisitionis*. És így alkalmazásra jutott a jogi elv: „*Praesumptio cedit veritati*“. Ez a vélelem az 1867. évi jul. 18. határozat után már nem is egyszerű magánvélelem, hanem valóságos jogvélelem (*praesumptio iuris*), mert egy „*interpretatio authentica legis*“-ben maga a törvényhozó állítja fel.⁷⁾ De ezen jogvélelemmel szemben a „*veritas*“-t *stricte* kell bizonyítani. Addig azonban áll a vélelem, hogy a vegyes vallású (kath. és nem kath.) felek által extratridentinum territoriumon kötött polgári házasság, sőt a mindenféle forma nélkül kötött házasság is érvényes, szentségi házasság.

2. *Második bizonyíték. Ezen bizonyíték azok ellen irányul, a kik azt mondják, hogy azoknak, akik polgári házasságot kötnek, főleg pedig csakis ilyet kötnek, azoknak van ugyan intenciójuk valamelyes házasságot kötni, de nem igazi, felbontathatatlan, nem szentségi házasságot, hanem az állami törvény szerint felbontható életközösséget.*

Ha ezen ellenvetés igaz volna, akkor az akatholikusok által egymás közt vagy katholikussal, de csupán az akatholikus lelkész előtt megkötött házasságok is minden esetben érvénytelen házasságok volnának csupán az (*intentio*) szempontjából (eltekintve most a „*clandestinitas*“-tól); és pedig azért volnának érvénytelenek, mert a házasuló akatholikusoknak szándéka az ő egyházjoguk szerinti házasságra irányul; már pedig a protestans és más felekezeti (gör. keleti stb.) egyházjog szerint a házasság nem felbontathatatlan és az egyes országok különfélesége szerint vagy az illető felekezetnek házassági bírósága, vagy több országban (protestánsoknál) az

⁷⁾ Itt el kellett térnem a „*Havi Közlöny*“ 1903. évfolyama okt. havi füzetében (1220. hasáb) elfoglalt álláspontomtól, ahol ezen vélelmet még csak magánvélelemnek (*praesumptio hominis*) mondtam.

állami bíróság a házasságot házasságtörés, hűtlen elhagyás vagy engesztelhetetlen gyűlölet stb. miatt felbonthatja.

Világos ebből, hogy csupán csak az *akatholikus lelkész előtt*ti házasságoknak az „intentio“ szempontjából való érvényessége vagy érvénytelensége teljesen összeesik a *csupán polgári tisztviselő* előtt kötött házasságok érvényességének vagy érvénytelenségének kérdésével.

Az *akatholikus lelkész előtt* kötött házasságokra nézve ezen kérdés már VI. Pius pápa idejében egy poroszországi singularis⁸⁾ eset alkalmából el volt döntve; a döntés tehát teljesen alkalmazható a pusztán polgárilag megkötött házasságokra is. Az eset a *prágai egyházmegyének poroszországi* részében történt és a pápa a *prágai* érsekhez intézett levélben közli vele a határozatot.

VI. Pius pápa 1789. július 11-én kelt ezen határozatának⁹⁾ vonatkozó része így szól:

„IV. Alii censebunt matrimonium eiusmodi inter personam catholicam et acatholicam contractum retro pro irrito declarari posse ea ratione, quia tal matrimonium, ex dispositione regiae¹⁰⁾ annexam habet conditionem, ut ex capite adulterii aut malitiosae desertionis quoad vinculum dissolvatur“.

„Nonnulla hic animadvertenda: 1. Si ob eam rationem nullum fuit prius matrimonium ab ea muliere cum viro acatholico contractum, ob eandem quoque rationem nullum esse oportebit novum matrimonium ab ea cum viro item acatholico

⁸⁾ Az eset ez volt: Egy protestáns férfiú ismeretlen helyre távozva elhagyta kath. nejét és mivel királyi megidézés után sem jelentkezett, a világi törvényszék a nő kérelmére hűtlen elhagyás címén („malitiosa desertio“) a házasságot kötelékileg felbontotta, mire a nő másik protestáns férfiúval új házasságot kötött a protestáns lelkész előtt. Később azután pert indított aziránt, hogy előbbeni házassága érvénytelennek nyilváníttassék.

⁹⁾ Roskoványi, Matrimonium in Ecclesia Catholica, I. köt. Pest, 1870., 279—289. l.

¹⁰⁾ Ez egy porosz királyi törvény volt, mely a II. József császár által kibocsátott házassági pátenshez (Ausztria részére 1783. é., Magyarország részére 1786. é.) hasonlóan a házassági bíráskodást a világi törvényszékek hatáskörébe utalta és meghatározta azon okokat, a melyek alapján a házasság kötelékileg is felbontható. A házasságkötést II. József még meghagyta a felekezetek kezében.

initum, semperque adeo a sacramentis repellenda erit, si non adultera, saltem ut concubina. Nec petita ratihabitio praestare potest, ut validum evadat matrimonium, quod suapte natura nullum est, ex conditione, quae sit, ut supponitur, contraria substantiae matrimonii.“

„2. Ex decisione Gregorii IX., quae in hanc rem affertur Cap. „Conditiones“ ult. de Condit. appos. atque ex luculenta doctrina Benedicti XIV. Lib. 13. de Syn. Dioec. c. 22. qua rem totam mirifice illustrari profiteris ipse, eruitur quidem, si contrahendo matrimonio conditio apponatur,¹¹⁾ quae repugnet substantiae ipsus, nullum et irritum fore matrimonium. Verum ut ibidem docet Benedictus XIV., si expressa huiusmodi conditio minime apposita fuerit, quamquam contrahentes in eo errore versentur, matrimonii vinculum propter adulterium dissolvi posse, (quod idem valet de malitiosa absentia) nihilo minus locum esse praesumptioni, ut dum matrimonium contrahere voluerint, illud iuxta institutum Christi, atque adeo insolubile inire voluerint, nimirum generali ea intentione contrahendi iuxta institutionem Christi, privatum illum errorem quodammodo absorbente.“

„3. Si generalis intentio contrahendi iuxta institutum Christi praevalere censetur intentioni contrahendi iuxta principia errantis sectae, praevalere quoque censenda est ob eandem rationem intentioni contrahendi iuxta legem, quae ex talibus causis matrimonii vinculum dissolvi permittat. Quod nisi ita esset, nullum prorsus inter istos acatholicos verum

¹¹⁾ Ez a 2. pont azon feltevés ellen irányul, mintha az akatholikusok házassága érvénytelen volna azért, mert ők a házasságot a felbonthatóság feltétele alatt („sub conditione solubilitatis“) tennék. Érdekes e tekintetben VI. Pius pápának 1789. július 11-én kelt válasza az egri püspökhöz, melyben a püspöknek azon jelentésére, hogy a magyarországi kálvinisták hir szerint (!) azon feltétel alatt: „donec in honestate permanseris“ kötik meg lelkészük előtt a házasságot, — azt feleli a pápa: „Si, dum isti contrahunt, expressa quaedam conditio ab ipsis inseritur, substantiae matrimonii repugnans, matrimonialem contractum effectui carere, nullumque adeo contrahi matrimonium. 2. Si nulla sit huiusmodi adiecta conditio, privatum contrahentium errorem non obstare, quin matrimonium valeat.“ — „Conditio substantiae matrimonii repugnans“ alatt ezen határozat és a fenti szöveg érti azon feltételt, mely a házasság felbonthatóságát köti ki.

existeret matrimonium, sed eorum matrimonia omnia dicenda essent adulterina coniugia, quod longe abest a doctrina et praxi Ecclesiae. Nusquam enim tot saeculis auditum est, acatholicorum matrimonia, propter eiusmodi errores ac leges habita esse nulla et irrita, iposque adeo acatholicos, dum post matrimonium ad fidem convertuntur, debuisse aut facta conubia innovare, aut nova contrahere. Nisi ergo vera fuissent illa matrimonia, dicendum foret, Ecclesiam universam hactenus in maximo errore versatam in re ad doctrinam, moresque pertinente, quod catholicus nemo dixerit.“

„4. Nec deest intima ratio, cur intentio contrahendi iuxta placita sectae adstruentis, aut legis permittentis, dissolutionem matrimonii, non officiat eius valori, modo non deducatur in pactum. Etenim hoc ipso, quod acatholici vano errore decepti existimant, solutionem matrimonii iis de causis minime repugnare legi Christi, hinc fit, ut in eorum mente propter falsam illam existimationem intentio contrahendi iuxta eiusmodi legis, aut sectae placita minime excludat primariam intentionem contrahendi iuxta divinam legem, per Christum confirmatam. Permanet proinde haec voluntas in actu contrahendi, ex eaque fluit, ac determinatur ratio consensus, qui actu praestatur. Porro consensus paestitus ex voluntate contrahendi iuxta legem Christi aptus est ac sufficiens ad matrimonii valorem, nisi aliud obstat canonicum impedimentum. Contra, ubi deducitur in pactum conditio repugnans substantiae matrimonii, iam actu excluditur voluntas contrahendi iuxta legem Christi, propter repugnantiam, quae est inter legem Christi et conditionem, quae actu expresse intenditur, fitque adeo ineptus consensus, ad verum efficiendum coniugium.“

„5. Verum potissima ratio est, quam superius attigimus, ex eo ducta, quod nisi vera eiusmodi essent acatholicorum coniugia, universa Ecclesia tot saeculis errasset, quae redeuntes ad fidem acatholicos coniuges, ut veros coniuges recipit, licet pravis erroribus imbuti circa matrimonium id antea in sua secta contraxissent, nisi deducta fuisset in pactum expressum conditio repugnans substantiae matrimonii, aut aliud obstaret impedimentum canonicum.“

Ezen pápai, singularis esetben adott *határozat*, az *intentio szempontjából*, *érvényesnek* (szentségi házasságnak) *mondja a csupán protestáns lelkész előtt megkötött házasságot*, bár a felek jól *tudták*, hogy az ő házasságuk a protestáns egyház jog vagy esetleg az állami törvény szerint *felbontható lesz*.

A II. József-féle pátens is, valamint az ehhez hasonló poroszországi vagy más állami, 18. századbeli törvény már részleges (iudicaturát illetőleg) behozatala volt a polgári házasságnak, a mennyiben házassági törvényt hozott, a házasságnak köteléki felbontását némely esetben megengedte, magát ezen törvénynek végrehajtását a kötést illetőleg ugyan a felekezetekre, a bíraskodást (iudicatura) azonban már a világi bíróságokra bízta. A pátens 1. §-a a házasságot polgári szerződésnek is nyilvánítja.

Világos tehát, hogy *intencionalisztikus szempontból a mai polgári házasság egyenlő beszámítás alá esik a protestáns lelkész¹³⁾ előtt megkötött házassággal*. És VI. Pius az ilyen házasságot „*intentio sacramentalis*” szempontjából érvényesnek ismerte el, dacára a felek vagy csak az egyik fél abbéli felfogásának („error”), hogy a házasságuk felbontható lesz; csakis akkor, ha ezen felbonthatóságot „*expresse*” kikötik „*conditio*”-ban, akkor tekinti VI. Pius érvénytelennek a házasságot.

Ugyanez áll tehát az „*extratridentinus*” területen *csupán polgárilag kötött házasságra* is, valamint áll a „*Benedictiná*”-nak hatálya körében kötött *csupán polgárilag megkötött protestáns és vegyes házasságokra* is.

Ezzel csak látszólag ellenkezik az, hogy az egyház (S. Congr. Concilii 1879. márc. 17-iki határozata) az „*intratridentinus*” területen kötött *polgári házasságot csupán polgári cerimóniának* tekinti, a melynek végzésénél a felekben nem vélelmezhető az „*intentio ad Sacramenti administrationem sufficientiens*” és azért nem is tekinthető a clandestinitas akadályát

¹³⁾ A katolikus plébánosok mindenesetre kioktatták a jegyesoktatásban a feleket, hogy a házasság felbonthatatlan életközösség és egyuttal szentség, nem pedig felbontható polgári szerződés. A fenti konkrét esetben is a kath. plébános előtt kötött az első házasság, és csak később allegálta a nő az *intentio* hiányát, hivatkozással a felbontást megengedő királyi törvényre.

illetőleg érvénytelen „házasság“-nak és ép azért *nem is idézi elő a köztisztesség akadályát* (impedimentum publicae honestatis) „infratridentinus“ területen.¹³⁾

A S. C. C.-nak ezen határozata csak büntetést képez az „intratridentinus“ területen csupán polgárilag megkötött házasságok ellen, és pedig abban áll ez a büntetés, hogy eltekintve a felek tényleges „intentio“-jától, már csupán a *trienti forma hiánya miatt „praesumptio iuris“-t statuál a csupán polgári kötések „házassági“ természeté („maritalis intentio“)* ellen, úgy, hogy még érvénytelen „házasság“ nevére sem érdemesíti.

De mivel a S. C. C. ezen határozata azon feltevésből indul ki, hogy a csupán polgári házasságot kötni akaró felek valóban egyénileg is kötelezve vannak a „forma Tridentina“-ra, azért természetes, hogy az általa felállított jogvédelem (praesumptio iuris) *nem vonatkozható azokra, a kik „intratridentinus“ területen bírnak ugyan lakóhelylyel, de egyénileg fel vannak mentve a trienti formának kötelezettsége alól.*

Magyarország is az „intratridentinus“ területhez tartozik ugyan, mert kötelező erejű itt a „Tridentinum“ (decretum „Tametsi“), de a magyarországi akatholikus és a vegyes házasságok mentesek a trienti forma alól (vagyis Magyarországra is ki van terjesztve a „Benedictina“ hatálya) és ép azért az akatholikus és vegyesházások ellenében nem alkalmazható a S. Congr. Conc. fenti határozatában felállított jogvédelem („praesumptio iuris“), hanem ellenkezőleg az általuk kötött polgári házasság az „intentio“ szempontjából az érvényesség jogvédelme alatt áll, a mely csak akkor dől meg, ha bebizonyítja valaki az illetékes egyházi hatóság (biróság) előtt, hogy a szóbanforgó házásoknak nem volt meg a „maritalis intentio“-juk.

Hogy *milyen intentio* elégséges, és milyen már nem a házasságnak mint szentségnek érvényes kiszolgáltatásához, arról alapos dogmatikus fejtegetést közöl, a leghiresebb dogmatikusok művei alapján, Dr. Kokas imént idézett jeles monografiájában, a melyben ő a mi fenti tételünket már jogilag

¹³⁾ Lásd bőven: Dr. Kokas János, A házasságkötés, Győr 1898. 548—9. l., továbbá: Scherer i. m. II. köt. 224—5., 350—1. l., Gasparri i. m. I. köt. 510—16. l.

is nagy alapossággal beigazolta, bár még a mű megjelenése idejében (1898.) a Magyarországon pusztán polgárilag megkötött vegyes házasságnak egyházi érvényessége nem volt római határozattal igenlőleg eldöntve.

III. Hogy az *extratridentinus területeken*, valamint a „*Benedictina*“ *hatálykörében* (teljesen eltekintve a kontraktualisztikus vagy intencionalisztikus külön szempontokból) a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságok érvényes házasságoknak jogvédelme alatt állanak, az kitűnik a S. C. *Inquisitionis* által a *kölmi* érsek felterjesztésére 1891. nov. 30-án adott következő válaszából illetőleg az abban foglalt *határozatnak indoklásából* (utolsó bekezdés):¹⁴⁾

Illme et Rme Domine,

Litteris die 18. Decembris 1891. ad Ssmum D. N. Leonem XIII. datis amplitudo Tua una cum tuis suffraganeis, post descripta gravissima incommoda, quae ex causis matrimonialibus, in quibus de declaranda nullitate matrimoniorum mixtae religionis civiliter tantum initorum agitur, in dies proveniant, proposcit:

1.º Quis sit Ordinarius, coram quo processus huiusmodi instituendus sit?

2.º Qua summaria ratione idem processus instrui valeat praeter normas in Benedictina Constitutione praestitutas?

Re diligenter discussa in Congregatione generali feriae V. loco IV. diei 30. mensis proxime elapsi, Emi Cardinales una mecum Inquisitores Generales respondendum censuerunt:

Ad I. Coniuges in causis mixtarum nuptiarum subsunt Episcopo, in cuius dioecesi pars catholica domicilium habet: et quando ambo sint catholici, quia pars haeretica in Ecclesiae sinum reversa est, subsunt episcopo, in cuius dioecesi domicilium habet maritus.

Ad II. Supplicandum Ssmo pro gratia ad quinquennium dummodo nunquam deficiat matrimonii defensor, qui munere suo fungatur ad tramites iuris, et extraiudicialibus saltem actis atque omni alio quo fieri poterit modo suppleatur, ita ut nunquam desint clarae concludentesque probationes.

¹⁴⁾ Acta S. Sedis, 1893—4. évf. (vol. XXVI.) 753. 1.

Tibi vero ac suffraganeis tuis per te significandum mandarunt Eminentissimi Patres, ne *cessetis deterrere fideles a promiscuis connubiis civiliter ineundis uti graviter illicitis*; ut doceatis simul opportune, *gravius etiam illicita esse illa, quae coram acatholico ministro contrahuntur*; et *praesumptionem stare non pro nullitate, imo vero pro validitate utrorumque matrimoniorum*, et in casibus difficilioribus ad S. Sedem. Quae quidem omnia cum a SSmo Patre approbata fuerint, ea cum Amplitudine Tua communicare propero; ac Deum rogo, ut Te diu sospitem servet incolumemque.

Romae die 2. Julii 1892.

R. Card. Monaco.

A S. C. *Inquisitionis* ezen határozatának indokolása (utolsó bekezdés) világosan kimondja, hogy jogvélelem (*praesumptio iuris*) harcol a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságok érvényessége mellett az említett országokban, mivel ezen vélelem nem egy magános ember szavaiban nyilatkozik meg, hanem a S. Congr. *Inquisitionis*-nak a Szent-szék hivatalos folyóiratában is közzétett (bár partikuláris hatályú) határozatában.

Az egyházjog és az egyházi forum tehát mindaddig érvényesnek tekinti az említett országokban a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokat, mignem azoknak érvénytelensége be nem igazoltatik.

VI. FEJEZET.

Lelkipásztori eljárás a magyarországi vegyes házasságok körül.

I. A *kath. lelkipásztor* csak akkor lesz képes helyesen eljárni a vegyes házasságok megakadályozásánál, azok kötése körül, valamint a kötés után felmerülő teendők alkalmával, ha tisztában van azzal, melyek a *kath. egyháznak kötelező törvényei* és az *egyházjog* elfogadott *jogszabályai* a vegyes házasságokra nézve, továbbá azzal, mely *állami törvényeket* kell szem előtt tartania egész eljárásában.

A *kath. egyházi törvényeket és jogszabályokat* fent (I—V. fejezet.) *mind előadtam* és pedig olyan részletességgel, a minővel semmiféle szerzőnél együttesen összefoglalva nem találtam; több helyütt saját jogászai felfogásomat is feltártam, mindig azonban jogászai bizonyítás kíséretében.

A *magyar állami törvényeket* részben már jeleztem az I. fejezet I. és V. pontjaiban a vegyes házasságok fogalmának meghatározásánál, továbbá a II. fej. V. A. és C. pontjaiban.

Itt most tételen is kell foglalkoznom azzal, mely állami törvényeket kell manapság még szem előtt tartania a *kath. lelkipásztornak*, hogy a vegyes házasságok körül az állami törvények szempontjából teljesen helyesen eljárni képes legyen.

Ezt a következő rövid pontokban fogom megtenni:

1. Mert 1895. okt. 1. óta a magyar állam csakis az 1894: XXXI. t.-cz. szerint („A házasságjogról“) kötött házasságokat vagyis a polgári kötések isméri el és nevezi „házasságok“-nak, viszont pedig a polgári kötésnek sem érvényességére, sem megengedettségre befolyással nincs a jegyesek vallási különbözősége, világos, hogy a *magyar államra nézve 1895. okt. 1. óta a vegyes házasságok mint specialis házasságkötések megszűntek létezni*. Az 1894: XXXI. t.-c. egyformán intézkedik az összes polgári házasságok kötéséről és felbontásáról, sőt még az 1895. okt. 1. előtt kötött házasságok körüli perekben is az állami hatályú bíraskodási jogot egyedül a királyi bíróságok hatáskörébe utalta.

Ebből világos, hogy a mit a vegyes házasságok kötésére és kihirdetésére vonatkozólag az 1844: III. t.-c. és 1868: LIII. t.-c. előírtak, mind hatályon kívül van helyezve az 1894: XXXI. t.-c. által, sőt hatályon kívül van helyezve a házassági válóperekről szóló 1868: XLVIII. t.-c. is, mely t. i. a két fél vallása szerinti birói forumokat állapította meg.

2. Mivel a magyar állampolgár szülőktől származó és így *magyar honosságú gyermekek vallását Magyarországon még mindig állami törvények szabályozzák* (1868: LIII., 1894: XXXII., 1895: XLIII.) és ezen szabályozás épen a szülők vallása szerint igazodik, és mivel épen csak a különböző vallású szülőknek adja meg a magyar törvény azon (in iure naturali gyökerező) jogot, hogy gyermekeiknek a házasság (polgári h.) előtt, bár korlátozva, vallást választhassanak, azért

a kath. lelkipásztornak ismernie kell a gyermekek vallására vonatkozó törvényeket és jogszabályokat.

Ezen törvényeket és jogszabályokat már egy más munkámban szóról-szóra közöltem és kimerítően tárgyaltam¹⁾ és azért itt csak utalok rá. Az ottani tárgyalásnak veleje az, hogy az 1868. dec. 28. előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő (esetleg 1895. után is születendő) gyermekek vallására nézve az 1790/1.: XXVI. tc. 15. §-a az irányadó; az 1868. dec. 28. után, de 1895. okt. 1. előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallására nézve az 1868: LIII. tc. 12—18. §§.-ai az irányadók; míg az 1895. okt. 1. óta kötött (polgári) házasságokból született vagy születendő gyermekek vallására nézve az 1894: XXXII. tc. (1—10. §§.) és az ezáltal az 1868. LIII. tc.-ből még érvényben hagyott (13. 14. 15. 18. §§.) szakaszok, valamint az egyik vagy mindkét szülő felekezetlen volta esetében az 1895: XLIII. tc. 26—30. §§.-ai az irányadók.

A magyar állampolgár szülőktől származó gyermekek vallására vonatkozó ezen törvényeknek idézett művemben általam előadott értelmezését jórészt a miniszteri végrehajtási rendeletekből merítettem, a melyeket egyébiránt a törvénytörvényekkel együtt szószerint is közöltem egy másik munkámban.²⁾

3. A nem magyar állampolgár szülőktől származó és így *nem magyar honosságú gyermekek vallására nézve a magyar törvények nem kötelezők*, hanem arra az illető külföldi állam törvényei az irányadók. *Ausztriának* erre vonatkozó törvényét (1868. május 25.) a magyar vallás és közokt. miniszter 1903. évi 23941. sz. rendeletében közölte az iskolai hatóságokkal.³⁾ A többi *külföldi államok* törvényei csakis abban egyeznek meg, hogy az egyvallású szülők gyermekei szintén a szülők közös vallását követik, a törvénytelen gyermekek pedig az anya vallását követik. A kath. lelkésznek tehát, a nem magyar honos-

¹⁾ Dr. Hanuy F., A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szempontjából, Pécs, 1903., 26—53. l. és 54—60. l.

²⁾ Dr. Hanuy F., A vegyes házasságok jogtörténete különös tekintettel Magyarországra, Pécs, 1904., 198—221. l.

³⁾ Lásd ezen rendelet teljes szövegét: Dr. Hanuy F., A vegyes ház jogtört., 221—3. l.

ságú jegyesektől kérendő reverzális tekintetében, esetről-esetre ismernie kell az illető külföldi állam törvényeit.

4. Mivel a kötni szándékolt vegyes házasság esetleg *valamely a polgári házassági törvényben foglalt bontó vagy tiltó akadályba* is ütközhetik, a kath. lelkésznek a vegyes házasság megakadályozása céljából nagy hasznára van az 1894: XXXI. tc.-nek a házassági akadályokra vonatkozó szakaszai- (6—27. §§.) pontos ismerése.

5. Az 1895. okt. 1. előtt kötött vegyes házasságok érvényességének tekintetében érdekli a kath. lelképásztort az 1895: XXXI. tc. 138. §-a, mely így szól:

„138. §. A jelen törvény hatálybalépte előtt kötött házasságok érvényessége a korábbi jogszabályok szerint ítélendő meg“.

„Ily házasságok azonban olyan érvénytelenségi ok alapján, melyet a jelen törvény annak el nem ismer, a jelen törvény hatálybalépte után csak akkor támadhatók meg, ha a korábbi jogszabályok szerint nem volt felmentésnek helye“. —

A magyar állami törvény (1844. III. és 1868: LIII.) szempontjából az 1895. okt. 1. előtti időben csakis azon vegyes házasságok tekintettek érvényeseknek, a melyek vagy az egyik fél, vagy a másik fél lelkésze előtt kötöttek, de a teljesen titkosan kötött vegyes házasságok érvényteleneknek tekintettek.

A kath. egyházjog szabályai szerint azonban az ilyen házasság érvényessége nem volt kétségbe vonható, mert Magyarországon a trienti forma a *Lambruschini-instructio* által felfüggesztetett. Ilyen felfogáson voltak már régebben is az egyházjogászok,⁴⁾ és a kath. egyházi házassági bíróságok,⁵⁾ de véglegesen eldöntve ez a kérdés a *S. Congr. Inquisitionis-*

⁴⁾ Dr. Kováts Gyula, A házasságkötés Magyarországon, Budapest, 1885., Dr. Kokas János, A házasságkötés, Győr., 1898.

⁵⁾ A magyarországi kath. püspöki szentszékek közül ezen álláspontot foglalták el: 1873—1875. évben az *esztergomi érseki szentszék* (másodfokon), a *primási Szentszék* (3-adfokú), a *győri püspöki Szentszék*, mint pápailag delegált 4. fokú bíróság — mind a *Simonyi contra Bangya* nyitrai perben (*Roskoványi*, De matr. mixtis VI. köt. 506—522.) — továbbá 1881. évben az *esztergomi érseki Szentszék* (másodfokon) a *Nemes contra Barcza* perben (Kováts Gyula i. m. 122—5. l.)

nek 1897. aug. 18-án hozott és fent (V. fej.) egész terjedelmében közölt határozatával lett.

Ha tehát manapság valamely fél egy 1895. okt. 1. előtt mindegyik fél lelkészének mellőzésével kötött⁶⁾ vegyes házasságnak a trienti forma hiánya miatt való érvénytelenné nyilvánítását kérné a kir. bíróságtól, akkor az ilyen fél az idézett 138. §-ra hivatkozhatnék.

A kir. bíróság pedig kétféle módon ítélhetne:

a) Ha a kir. bíróság azon állásponton van, hogy az egyik fél lelkészének jelenléte szükséges volt (1868: LIII. tc. 11. §.) a szóban forgó házasság „érvényességéhez“, akkor az ilyen vegyes házasságot érvénytelennek fogja nyilvánítani (állami hatálylallyal), mert a lelkész jelenlétét az 1894: XXXI. tc. nem ismeri el bontó akadálnak és alóla annak idején felmentés nem volt nyerhető, ugyanis sem a kath. egyház ugyan nem szokott adni a trienti forma alól felmentést (egyes esetben) sem a protestáns vagy más vallás a lelkész jelenléte alól felmentést nem ismer.

b) Ha azonban a kir. bíróság azon az állásponton van, hogy az 1895. okt. 1. előtt kötött vegyes házasságok „érvényességéhez“ elég volt az, hogy az egyik fél egyházi házasságjoga szerint érvényes módon kötött legyen a házasság, akkor a kir. bíróság el fogja utasítani, mert az 1897. évi Szentzéki határozat után kétségtelen, hogy a kath. kánonjog szempontjából a trienti forma nélkül kötött vegyes házasságok érvényesek (1841. óta) és így nem forog fenn legalább is a kath. félnek részén a „clandestinitas“ akadállya.

Ennyiben tehát az 1897. évi S. C. O. határozat érinti a magyar közjogot is és érdekli a kir. bíróságokat is.⁷⁾

II. A kath. lelképásztornak a vegyes házasságok körüli gyakorlati eljárására nézve először a preventív, a megelőző gyakorlati szabályokat adom elő.

⁶⁾ Az illetékes lelkész nélküli kötésnek több alakja lehet és pedig: 1. Csupán polgári házasság. 2. Egészen titkosan kötött házasság. 3. A bár pap vagy lelkész előtt, de nem az illetékes lelkész előtt kötött házasság.

⁷⁾ Ezt röviddel a S. C. O. határozat közzététele után jeleztem a „Jogtudományi Közlöny“ 1903. okt. 2-iki számában megjelent cikkemben.

Ezen szabályok a következők:

1. A kath. lelki pásztor a *tanítói hivatal gyakorlása (prédikáció és katekézis)* közben kiváló figyelmének tárgyává tegye a *vegyes házasságok tilalmát*, akár közvetve, akár közvetlenül. Ép azért egy év se muljon el, hogy szent beszédeibe fel ne vegye a felseerdült gyermekekkel bíró szülőknek abbeli kötelességét, hogy gyermekeiket óvják egy másvallásuval való házasságkötéstől; mert ezt kívánja saját gyermekeiknek lelki üdve és az azok által alapítandó család békéje, vallásossága és a benne felnövekedő gyermekeknek egyöntetű, vallás-erkölcsi felnevelése és a szülőtől és gyermekektől a vallási közömbösségnek elhárítása.

A kath. *lelkipásztoroknak ebbeli kötelességét az Antonelli-instructio*⁸⁾ is hangsúlyozza utolsó előtti bekezdésében, dacára, hogy előző részeiben olyan messzemenő engedményeket tett a már meg nem akadályozható és pápai dispenczióban részesített vegyes házasságok ünnepélyességei körül.

Az említett *idevonatkozó bekezdés* így szól:

„Nihil vero dubitat Sanctissimus Dominus Noster, quin omnes Sacrorum Antistites ob spectatam eorum religionem, pietatem et pastoralis muneris officium pergant flagrantiori usque zelo *Catholicos sibi concreditos a mixtis hisce coniugiis avertere eosque accurate edocere Catholicae Ecclesiae doctrinam legesque ad eadem coniugia pertinentes* atque eidem Sanctissimo Domino Nostro persuasum est, ipsos Sacrorum Antistites prae oculis semper habituros Litteras et instructiones, quae a suis felicis recordationis Praedecessoribus ac praesertim a Pio VI., Pio VII., Pio VIII. et Gregorio XVI. de hoc gravissimo sane argumento maximique momenti negotio ad plures Catholici orbis Episcopos scriptae fuerunt.“

Még *részletesebben* taglalja a kath. lelkipásztoroknak ebbeli kötelességét az 1863. évi *esztergomi érsek-tartományi zsinat* a következő szavakkal:

„Quia vero de animabus, quae ancipiti hoc commercio pereunt, coram iusto Iudice stricta a nobis reddenda erit ratio,

⁸⁾ Egész terjedelmében az *Antonelli-instructio* olvasható *művemben*: A vegyes ház. jogtört. 162—5. l.

⁹⁾ Tit. III. cap. 8. Lásd: *Decreta et Acta. Conc. Prov. Strigon.*, Pest 1858., 43. l.

catholicos parentes per viscera misericordiae Dei, per prolis suae salutem *oramus et obtestamur* imo qua Episcopi animarum *mandamus etiam*, ut omni meliori modo *prolem suam ab mixtis matrimoniis avocare et arcere studeant*. Hunc in finem implorato Spiritus S. auxilio, in seipsis sensum vivae fidei resuscitare studeant, ac intime sibi persuadeant, non esse in alio aliquo salutem, quam in Jesu Christo, eiusque Sancta Ecclesia. Hunc *vivae fidei sensum proli etiam suae iam in tenera aetate tum verbo tum exemplo instillare adlaborent*. Adolescentulas praesertim vigili oculo comitentur, neque permittant cum huiusmodi familiariter versari, quibus vitae coniugalis vinculo aliquando consociare nefas est. Nec decipiantur earumdem teneriori aetate, nam experientia docet nisum nubendi in aliquibus maturius excitari. *Eo magis intendant pubescentibus puellis*; periculosa enim et difficilis est animorum violenta separatio, si longiori consuetudine sibi invicem quasi adglutinati sunt. Alioquin advertere poterunt pluribus casibus non tam coniugem, quam potius coniugis vires et facultates temporales, vel saltem divitem haereditatem ambiri.“

„*Parochi vero et omnes, quibus animarum cura* commissa est, tam *publicis quam privatis sermonibus*, charitate et mansuetudine, *doctrinam Ecclesiae de mixtis connubiis opportune proponant*, dumque charitatis christianae universalem characterem explicabunt, simul eiusdem limites legibus defixos clare edisserant. Tum vero assiduis Deum exorent precibus, quo fidem in mentibus fidelium suorum augere eosdemque ab omni fidei naufragio praeservare misericorditer dignetur. Vita praeterea moribusque suis Ecclesiam Jesu Christi amabilem personamque suam venerandam reddant, ut emergente mixti matrimonii casu verba et adhortationes ipsorum non in irritum cadant.“

2. Ugyanezen kötelmekre figyelmeztetni kell a szülőket a *lelkipásztori egyéb érintkezésnél* akár „*in tribunali poenitentiae*“, akár más hivatalos, vagy magán alkalmakkor.¹⁰⁾ A kath. plébános ebbeli törekvését a *másvallásuak sem vehetik rossz néven*, mert hiszen a vegyes házasságok a mint a kath. vallásnak nem állanak érdekében, úgy, pártatlanul ítélve, nem

¹⁰⁾ Ezt kifejezi már az esztergomi zsinatnak fentidézett helye is.

állanak a másik fél vallásának érdekében sem, mert kisebb-nagyobbfokú elközönbösödés a saját vallása iránt úgyszólván bizonyos következménye minden vegyes házasságnak.

3. *Még inkább köteles* a kath. lelkipásztor a figyelmeztetésre, *ha egy család részéről már konkrét alakban lép fel* a vegyes házasság kötésének eszméje. A kath. lelkipásztornak ebbe egyszerűen belenyugodni nem szabad, hanem, ha alkalom kínálkozik, a kath. jegyest, esetleg ennek szüleit a vegyes házasságokkal járó bajokról felvilágosítania kell. Éppen ilyen visszautasítóan és lebeszélőleg kell eljárnia a kath. papnak akkor is, ha a vegyes vallású jegyespár már iratkozás végett megjelen előtte a plébániai hivatal helyiségében. Ekkor *elő kell adni*, hogy az egyház ellenzi a vegyes házasságokat és azt is, miért,¹¹⁾ azután *fel kell tárnia*, hogy az egyház tilalma alól csak kánoni okok alapján lehet kapni felmentést és csakis az ismert 3-as cautio ellenében.¹²⁾ *Azután azt is*, hogyha ezeket megadni nem hajlandók, akkor a rendes egyházi esketésben nem részesülhetnek,¹³⁾ hanem legfeljebb különös kegyelemből a kath. plébános a plébánia hivatalban, vagy, ha a püspök tán megengedi, a sekrestyében, mint hivatalos tanu, meg fogja hallgatni a házassági kijelentést (passiva assistentia).¹⁴⁾ Továbbá *tudtára kell adni* a kath. félnek, hogy ha „cautio-“k és pápai dispensatio nélkül köt vegyes házasságot, akkor halálos bünt követ el, a házasságkötés előtt fel nem oldozható, utána is csak akkor, ha a cautio-nak megfelelő elégtétel adásra kész;¹⁵⁾ végre *tudtára kell adni*, hogy azáltal, hogy gyermekeit vagy csak az egyik nembeli gyermekeit is átengedi a másik fél vallásának, újabb nagy bünt követ el, sőt mint eretnek-pártoló, egyházi kiközösítést is von magára.¹⁶⁾ Az akath. lelkész előtti kötéssel (!) járó *kiközösítést*¹⁷⁾ *csak akkor említse*, ha biztosan „megtudja“, hogy az akath. lelkész elé akarnak kötés végett menni.

¹¹⁾ Lásd fent: II. fejezet I. II. alatt.

¹²⁾ U. o. III. IV. alatt.

¹³⁾ Lásd fent: III. fejezet I. alatt.

¹⁴⁾ Lásd fent: III. fej. III. IV. alatt.

¹⁵⁾ U. o. II. alatt.

¹⁶⁾ Lásd fent: IV. fejezet.

¹⁷⁾ U. o.; továbbá: II. fej. V. alatt.

4. Ha a felek a *vegyes házasság megkötését már elhatározták*, és ebbeli elhatározásuktól eltérni nem akarnak, akkor a kath. lelkipásztornak arra kell törekednie, hogy őket a természeti, a tételes isteni jogból és a kánonjogból folyó ama kötelelességükre figyelmeztesse, hogy a cautio-k megadása által elhárítsák a vegyes házassággal járó lelki veszélyeket. Különösen felvilágosítandók a felek a harmadik cautio-ról, az összes gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetése biztosításáról és arról, hogy azt az 1894: XXXII. tc. szerinti megegyezéssel eszközöljék.

5. Ha a felek a *gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetését biztosítani nem hajlandók*, akkor ismételje a már fentebb (3. szabály) az így elkövetendő bűnre nézve mondottakat, de végleg ne küldje el még őket, hanem rendes jegyes oktatásra hívja meg a kath. felet.

III. *Ha a felek a vegyes házasság megkötésétől elállani nem akarnak, de hajlandók a „cautio“-kat megadni*, akkor az illetékes kath. plébános a felmentés kieszközlésében eljárni köteles.

Mielőtt ezen eljárásra vonatkozó szabályokat előadnám, azt kell előbb tisztába hoznom, kicsoda a kötni szándékolt vegyes házasságra nézve a „*parochus proprius*“, az illetékes plébános.

Az egyházi házasságjog általános elvei szerint azon esetben, ha a két jegyes mindegyike más plébániába tartozik, akkor mindkét fél plébánosa, a trienti forma szempontjából, illetékes plébános („*parochus proprius*“) és bármelyikük előtt a házasság érvényesen megköthető, bár licite csak úgy, ha a másik fél plébánosa „*litterae dimissoriales*“-sel szabályszerűen elbocsátja hívét és ezáltal bizonytságot is tesz a kihirdetéseknek az ottani plébániában való megtörténtéről. A jegyesiratkozás és „*examen sponsorum*“ rendszerint a menyasszony plébánosa előtt szokott történni, azért mert a hagyományos szokás szerint a „*ritualis copulatio*“ a menyasszony plébánosa (vagyis ő a „*parochus competens*“) előtt szokott végbemenni (az ősi szokás szerint ugyanis a nászmenet a menyasszony szüleinek házából indult meg és vonult a templom elé).

Másrésről kétségbevonhatatlan elve a kath. egyházjog-

nak az,¹⁸⁾ hogy a *kath. plébánosnak joghatósága kiterjed az ő plébániája területén lakó és ott „verum domicilium“ vagy „quasidomicilium“-mal bíró összes megkeresztelt egyénekre, tehát az akatholikusokra is, mert az egyház nem ismeri el az akatholikusoknak „jogi“ különállását.*

Ezen két elvi alapból nem lehet más a következtetés, mint az, hogy a *vegyes házasság megkötésénél a „parochus proprius“ épen úgy ítélendő meg, mint a tisztán katolikusok házasságánál.*¹⁹⁾

És pedig:

a) Ha a *kath. és nem kath. fél egy helyben laknak, ahol kath. plébánia is van, akkor mindkét fél közös „parochus proprius“-a az illető helynek kath. plébánosa.*

b) Ha a *kath. fél és a nem kath. fél különböző helyen laknak, és a nem kath. fél lakólye is valamely kath. plébánia területéhez tartozik, akkor rendszerint (feltételezve t. i. a „domicilium“-ot) két „parochus proprius“ lesz ezen vegyes házasság megkötése tekintetében t. i. úgy a kath., mint a nem kath. fél lakóhelyének plébánosa.*

c) Ha a *nem kath. fél lakóhelye semmiféle kath. plébániának körébe nem tartozik, vagy ott „domicilium“-ot nem szerzett, akkor reá „parochus proprius“ nincsen és így „vagus“-nak tekintendő.*

Ez a kötés érvényességére nézve a szabály.

Ami azonban az esetben, ha két „parochus proprius“ van, a kötés tekintetében való sorrendet „*parochus competens*“ illeti, az eltér a fenti szabálytól (*ubi sponsa, ibi sponsalia et copulatio*), a mennyiben a *vegyes házasság megkötése rendszerint a kath. félnek „parochus proprius“-a előtt szokott végbemenni.*

Ez nincs ugyan tételes törvényben sehol sem kimondva, de mégis teljesen *jogi bizonyosságú tétellé válik* azáltal, hogy a római Szentszék is a vegyes vallás akadálya alól (pápai triennalis vagy más facultas alapján) való *felmentés adására azon kath. püspököt ismeri el illetékesnek, a kinek egyház-*

¹⁸⁾ P. Hinschius, System des kath. Kirchenrechtes, II. köt., Berlin 1878, 313. l. — R. Scherer i. m. I. köt. 635. l.

¹⁹⁾ Scherer i. m. II. köt. 215. és 218. l.

megyében van lakóhelye (verum domicilium aut quasi domicilium)²⁰⁾ a *katholikus félnek*, nem pedig azt a püspököt, a kinek megyében lakik a nem kath. fél.

Ennek előrebocsátása után tekintsük, milyen *szabályok* tartandók a kath. plébános által szem előtt a *vegyes vallás akadályai alól való felmentés* kieszközlésénél.

1. A kath. félnek lakóhelyén (domicilium aut quasi-domicilium) illetékes plébános tartsa meg a *rendes jegyesvizsgálatot* és írja be a feleket a „jegyesek napló“-jába. A *kihirdetést* addig végezni nem szabad, míg a püspöktől a felmentés ki nem eszközöltetett. Ha az esküvő napja már ki van tűzve és a felmentés visszaérkezte után a 3 kihirdetésre elég idő már nem lesz, akkor egyúttal felmentés kérendő a püspöktől a kihirdetések alól (in una aut in duabus aut in tribus promulgationibus). Ha a vegyes vallás akadályán kívül *valamely bontó akadály* forog fenn a házasság ellen vagy olyan tiltó akadály, a melyre a püspöknek rendes joghatósága nincsen, akkor a püspöknek nincs is joga felmentést adni, (ha volna is pápai „*facultas*“-a a nem kumulált esetekre). De azért ez esetben is nem egyenesen a pápához, hanem a püspökhöz terjesztendő fel az eset, a ki majd a pápától a felmentést a „*cumulata impedimenta*“ alól kieszközli.

2. A vegyes vallású jegyesek vizsgálata a rendes jegyesvizsgálattól főleg abban tér el, hogy a feleknek ezen alkalommal kell megadniok a „*cautio*“-kat és pedig a nem kath. félnek megigérnie kell azt, hogy nem fogja vallásában gátolni a kath. felet (első *cautio*), a kath. félnek azt, hogy törekedni fog példával és jó szóval a nemkath. felet a kath. vallásnak megnyerni, annak felvételére reábirni (második *cautio*), mindkét félnek pedig azt, hogy összes gyermekeiket a kath. vallásban fogják felneveltetni (harmadik *cautio*).

²⁰⁾ Ezt kimondotta a S. Congregatio Inquisitionis 1882. dec. 14-én (Responsa Congr. S. Officii ad Vicarium Apost. Gibilterae, idézve *Archiv* f. k. Kirchenrecht 1903. II. sz. 351. l.), továbbá 1892. jun. 30-án (Ad Archiep. Coloniensem ad I., idézve *Leitner* i. m. 359. l.). Közvetve tartalmazza ezen elvet a S. C. Inquis.-nak az előző V. fejezet III. pontjában egész terjedelmében közölt 1891. dec. 30. határozata, a mely a vegyes házassági perekre a kath. félnek püspökét mondja illetékes birónak. A felmentésre vonatkozó elv különben még abból is következik, hogy felmentést csakis a kath. hívőnek van joga kérni.

Az első és harmadik biztosítékról a plébános a felektől a fent (II. fejezet IV. A. pont alatt) közölt minta szerinti tértitvényt fogja követelni, illetőleg a már előre lemásolt iratot velők két tanu előtt aláíratni és azután saját és a tanuk aláírásával és a plébániai pecséttel is ellátni. A második biztosítékról rendszerint elég szóbeli ígéretet venni a kath. féltől, esetleg a jegyes-oktatás alkalmával.

Ezenkívül, ha a feleknek van joguk az 1894: XXXII. tc. 1. §-a szerinti²¹⁾ megegyezést kötni, akkor utasítani kell a feleket, hogy az illetékes főszolgabíró, (városban polgármester) vagy járásbíró előtt, esetleg, ha a költségtől nem idegenkednek, a kir. közjegyző előtt az összes gyermekek kath. neveltetését biztosító egyességet kössenek és annak megkötéséről, még a püspökhöz való felterjesztés elküldése előtt a plébánosnak átadják az egyességről a főszolgabíró (polgármester) vagy a járásbíró által kiállított és a feleknek kiadott (3 nap alatt köteles, kérelemre kiadni a feleknek)²²⁾ jegyzőkönyvmá-

²¹⁾ Az 1894 : XXXII. tc. 1. §-a így szól:

„1. §. Bevett, vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házasulók, házasságuk megkötése előtt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.“

„A megegyezés csak akkor érvényes, ha kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűségek mellett jön létre.“

„A kir. közjegyző előtt létrejött megegyezés közokiratba foglalandó. A többi hatóságok előtt létrejött megegyezés alakszerűségeit, valamint a megegyezés anyakönyvi nyilvántartása körül követendő eljárást a válás- és közoktatásügyi-, az igazságügyi- és belügyminiszter rendeletileg szabályozzák.“ — Dr. Márkus D., Corpus Juris Hungarici 1894—5. törvények, Budapest 1897, 194. l. — Ezen törvénynek a miniszteri rendelet (1674/1895. sz. a. 1895. jun. 29. vallás és köz., igazs. és belügymin. rend., továbbá a 60.000/1895. sz. belügymin. rendelet) alapján való bővebb kifejtése olvasható: „A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szempontjából (Pécs, 1903.)“ című tanulmányom 26—41. lapjain. — Az 1894 : XXXII. tcikket és a gyermekek vallásáról köthető egyesség alakszerűségéről szóló miniszteri rendeletet (1895. jun. 29. 1674. sz.) egész terjedelmében (az egyesség szövegének mintájával) közöltem művemben: A vegyes házasságok jogtörténete, 198—206. l.

²²⁾ Különösen idevág az 1895. évi jun. 29. 1674. sz. miniszteri rendelet (vallás és közokt., igazságügyi és belügyminiszterek bocsátották ki) 4. §-a, mely így szól:

solatot, illetőleg ha kir. közjegyző előtt kötött az egyesség, a kir. közjegyző előtt kötött egyességről felvett közjegyzői közokirat hiteles másolatát.²³⁾

Ha a *jegyeseeknek már vannak* egymástól származó *törvénytelen gyermekeik*, de polgári házasságot még nem kötöttek, akkor az egyesség folytán a már született gyermekek is mind (még a 7. éven felül levők is) katolikusokká lesznek. (Lásd ennek beigazolását az 1901. évi 45839. sz. belügyminiszteri rendelet nyomán művemben: A keresztség kiszolgáltatása, 40. l.)

A szülők által kötött ezen egyességről felvett jegyzőkönyvmásolatot, illetőleg közjegyzői közokirat-másolatot a plébános

„4. §. Az 1. és 3. §§-ok értelmében felvett jegyzőkönyv hiteles másolatát a járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró legkésőbb *a felvétel napját követő három nap alatt kiadja a kérelemhez képest az egyik vagy mindkét házasulónak* vagy azok különös meghatalmazottjainak és *mindenesetre hivatalból megküldi a házassági anyakönyv, illetve azon polgári tisztviselőnek, a ki előtt a házasságot megkötni akarják* (27243/95. számú igazságügyminiszteri utasítás 70. §-ának utolsó bekezdése, 74. §-a, 78. §-ának utolsó bekezdése.)“

„Az eredeti jegyzőkönyvet, valamint az 1. és 3. §§-ok értelmében kiállított meghatalmazásokat a járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró saját irattárában tartja vissza.“

„Az anyakönyvvezető vagy más polgári tisztviselő a megegyezést az anyakönyvbe, illetőleg a házasság megkötéséről felvett jegyzőkönyvbe nem jegyzi be, ha a létrejött megegyezés az 1894 : XXXII. tc. szerint nem érvényes.“

²³⁾ A kir. közjegyző előtt kötött egyességről a miniszteri rendelet 10. §-ában van szó így:

„10. §. A jelen rendelet 1—6. és 9. §§-ainak rendelkezései megfelelően alkalmazandók abban az esetben is, ha a házasulók a gyermekek vallására nézve az 1894 : XXXII. tc. 1. §-a alapján létrejött megegyezéseket, vagy a megegyezésnek az idézett törvény 3. §-a értelmében történt megváltoztatását, vagy a törvénytelen gyermek vallására nézve az atya az 1894 : XXXII. tcikk 5. §-ához képest tett kijelentését kir. közjegyző előtt nyilvánítják.“

„Ez esetben a *közokirat felvételének alakszerűségeire nézve* a közjegyzői törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.“

„Az említett megegyezések és kijelentések anyakönyvi nyilvántartása végett a kir. közjegyző *a felvett közokiratról hiteles kiadványt köteles küldeni a jelen rendeletben megnevezett anyakönyvvezetőhöz, illetőleg polgári tisztviselőhöz.*“

a reverzáissal együtt a püspökhöz beterjesztendő folyamodványhoz fogja (visszakérőleg) csatolni.

De lehet, hogy a *feleknek nincs már joguk* az 1894: XXXII. tc. 1. §-a szerint *egyességre lépni*, mert már a polgári házasságot előzőleg megkötötték; az 1894: XXXII. tc. 1. §-a szerint pedig az egyesség csakis a polgári házasság megkötése előtt köthető, ők pedig akkor ilyen egyességre nem léptek a gyermekek vallása iránt.

Ezen esetben a kath. plébános csupán az egyszerű reverzalista mellékelheti a felmentési kérvényhez, de az maga elegendő is, ha megvan annak teljesítése iránt az erkölcsi bizonyosság.²⁴⁾

Ugyanez áll akkor is, ha valamely elfogadható okból²⁵⁾ a felek *nem akarnak* egyességre lépni, de egyszerű reverzális adásra hajlandók és annak teljesítésére megvan az erkölcsi bizonyosság.

A „cautio“-kra vonatkozó tételes jogi tudnivalókat fent (II. fej. IV. pont) részletesen előadtam.

²⁴⁾ Ezen eset akkor fog előfordulni, mikor a polgári házasság egyházilag érvénytelen házasság volt akár a trienti forma szempontjából (Magyarországon az itt „domiciliatus“ vegyes házassokat nem kötelezi a trienti forma, lásd fent V. fej.), akár a „maritalis intentio“ szempontjából, akár valamely más házassági bontó akadály miatt. Ha a csupán polgárilag megkötött vegyes házasság egyházilag is érvényes házasság volt, akkor nem kell már kieszközölni felmentést a vegyes vallás akadályai alól, mert *a felmentés nem „ad continuandum matrimonium“, hanem ad „contrahendum matrimonium“ szükséges* (Scherer i. m. 417. l.); sőt a gyakorlatban még a „cautio“-knak „pro foro externo“ megadását (írásbeli ígéret, reverzális) sem szokás ilyen esetben megkövetelni, hanem csak „pro foro interno“, a kath. félre vonatkozólag rendeztetik az ügy, ennek szóbeli ígérete alapján, amely után őt nem kell továbbra nyilvános bűnösnek tekinteni. De ott, ahol ez lehetséges, ott a „cautio“-kat írásban is kívánatos (S. C. O. 1881. márc. 12. hat. Acta S. S. XXVI. 235.) megvenni a felektől és nekik a „ritualis copulatio“-t (de nem a nászmisé) utólag megadni. Erre nézve *kívánatos volna a nagymélt. püspöki karnak egyöntetű intézkedése.*

²⁵⁾ *Elfogadható ok* volna például az, ha az esketés kitűzött ideje közel van már és arra nincs elég szabad idejük a feleknek, hogy a messzefekvő központba menjenek a főszolgabíró, vagy járásbíró, vagy közjegyző elé. Ez főleg gazdasági cselédeknel van, a kik hétköznapi nem kapnak szabad napot. Ilyeneknél és más szegényeknél esetleg a költség kérdése is közbejárthatik t. i., ha a hivatali székhelyre való utazás költségbe kerülne.

3. Rendben lévén a „cautio“-k ügye a plébános a kath. félnek²⁶⁾ nevében folyamodványt intéz a megyés püspökhöz a vegyes vallás akadályai alól való felmentésért.

A folyamodvány szövegéül ajánlható a következő:

sz.

1904.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Vas Ágnes 20 éves hajadon (szül. 1884. jan. 30.) róm. kath. hívem mai napon megjelent előttem és kijelentette, hogy a vele szintén megjelent Réz Péter ev. ref. vallású, 30 éves nőtlen férfivel (szül. 1874. jan. 1.) dárdai lakossal, házasságra lépni kíván. De mivel ebbeli kívánságának útjában áll a vegyes vallás tiltó akadályai, kért, hogy ezen akadály alól felmentést eszközöljek ki számára.

Mivel nevezett hívem a tervbe vett vegyes házasságtól elállani nem hajlandó, de kész a kath. egyház által feltételül megkívánt biztosítékokat megadni, azért az ő nevében kérem Méltóságodat, hogy méltóztassék a római Szentszéktől birt facultás alapján a vegyes vallás tiltó akadályai alól felmentést adni és pedig a következő indító okok alapján:

1. A felek a ./. idecsatolt *téritvénynyel* kötelezték magukat az összes születendő gyermekeknek a kath. vallásban való felneveltetésére; sőt a ./. idecsatolt okmány tanúsága szerint eziránt a főszolgabíró (polgármester, járásbíró, közjegyző) előtt az 1894: XXXII. tc. 1. §-a szerinti *egyességre* is léptek.

2. Az ev. ref. vallású vőlegény az említett *téritvényben* azt is megígéri, hogy jövőendő hitvesét vallásának gyakorlásában háborítani nem fogja; a kath. menyasszony pedig élőszóval megígérte, hogy törekedni fog példával és jószóval férjét a kath. vallásra téríteni.

3. Ezen felmentés megadása mellett a következő *kánoni okok* szólnak:

a) *Bonum reipublicae christianae*, vagyis a nálunk békésen együttélő vallásfelekezetek közti nyugalom fentartása.

²⁶⁾ Mikor valamely felmentésre szoruló jegyesek mindketten katolikusok, akkor a folyamodványt mindkét fél nevében intézi a püspökhöz.

b) *Periculum civilis tantum matrimonii aut accessus etiam ad pastorem acatholicum.*

c) *Angustia loci.*

d) *Incompetentia dotis.*

A felmentés megadásáért és a mellékletek kegyes visszaküldéseért esedezve a legmélyebb tisztelettel vagyok

Siklós, 1904. febr. 15.

Méltóságodnak

kézcsókoló káplánja:

N. N.

(P. H.)

plébános.

4. Ha a vegyes vallás akadály mellett *más házassági bontó akadály* vagy a pápának fentartott tiltó akadály is van, akkor a kérvényben ezen akadály is az első és második bekezdésben felemlítendő. Az indokolás épen olyan lehet, mint a fenti mintában, csakis azzal a különbséggel, hogy ezen esetben *taxa*²⁷⁾ is lesz melléklendő a kérvényhez és ennek összege esetleg, szegényeknél annak hiánya és a szegénység igazolása, a folyamodvány záradéka előtt egy külön bekezdésben beszúrandó. Ha a második akadály *vérrokonság* vagy *sógorság*, akkor a vérrokonsági, illetőleg sógorsági család (schema cons., affin.) is a plébános aláírásával és plébániai pecséttel ellátva melléklendő.²⁸⁾

5. Ha a megyés püspök a vegyes vallás akadály alól való felmentés iránt a plébános által hozzá beküldött folyamodványt rendben találja, akkor mindjárt meg is adja a felmentést.

A pécsi egyházmegyében a püspök által kiállított felmentési okmány (rescriptum dispensationis) így szól:

²⁷⁾ A püspökök a mixta religio akadály alól (a pápai triennalis facultas alapján) adott felmentésért nem fogadnak el felmentési taxát. De ha Rómába megy a kérvény, akár csupán „mixta religio“ alól, akár az ezzel egyidejűleg felforgó akadály alól, taxa fizetendő, de nem skála szerint, hanem felajánlandó (hacsak a felek nem egészen szegények) valamelyes csekély összeg (10—20 lira). A vegyes vallással kapcsolatos felmentéseket ugyanis mindig a S. Congr. Inquisitionis útján adja a pápa; ezen Congregatio pedig nem ismer taxa-skálát, hanem csak csekély alamizsnát fogad el. M. *Leitner*. Lehrbuch des kath. Eherechts, 467. l.

²⁸⁾ A vegyes vallás akadály alól való felmentésre vonatkozó tételes jogot fent (II. fejezet) már előadtam.

N. N.

D. M. et A. S. Gr. Episcopus Quinque-Ecclesiarum.

Si res ita prorsus sit, prout Nobis R. Dominatio vestra ddo 15. Febr. a. c. retulit, super cuius relationis veritate Eiusdem conscientiam oneratam esse volumus, nimirum quod prolium ex mixto matrimonio a desponsis N. N. et N. N.

.....
intento ac contrahendo, prognerandarum catholica educatio in tuto sit locata, petitam *pro parte eorumdem* dispensationem in vetito mixtae religionis auctoritate a S. Sede Apostolica ddo 20. Dec. 1897. Nobis delegata praesentibus elargimur dummodo tamen neque ante, neque post matrimonium coram parochio catholico initum adeant ministrum acatholicum.

Quinque-Ecclesiis, die 20. Februarii 1904.

N. (L. S.)
eppus.

Ad gratiosum mandatum:

N. N.
secretarius.

6. Ha a megyés püspök a vegyes vallás és egy másik azzal *kumulált akadály* alól való felmentés iránt a plebános által hozzántézett folyamodványt kézhez veszi, akkor annak alapján a *római Szentszék*hez egy latin nyelvű új *folyamodványt készít*, a melyben a kath. jegyes nevében kéri a felmentést.

A S. Congr. *Inquisitionis* a püspök folyamodására a *felmentést ilyen formában* (rescriptum disp.) *szokta megadni.*²⁹⁾

Beatissime Pater.

Francisca *Berg* catholica dioecesis Ratisbonensis provoluta ad pedes Sanctitatis Vestrae implorat dispensationem super impedimento *mixtae religionis et affinitatis in primo gradu* forte duplici, quum Gustavus *Hugel* acatholicus copulas alias habuerit cum Catharina, sorore Franciscæ praefatae, id quod quattuor iam personis in-

²⁹⁾ M. Leitner, i. m. 446—7. l.

notuit, et vagi rumores sparguntur de copula facta nuper etiam inter ipsum Gustavum et matrem Franciscæ et Catharinae, quin certi quid constet.

Causae sunt: 1. *Prolis legitimatio.*

2. *Nova mulieris praegnantia.*

Feria IV. die 27. Julii 1900.

SSmus D. N. D. Leo div. prov. PP. XIII. in audientia R. P. D. Adcessori S. O. impertita benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii Ratisbonen., qui dispensare valeat ab impedimento mixtae religionis et affinitatis duplicis I.-mi gradus lineae collateralis vel triplicis, quatenus opus sit, *Franciscam Berg catholicam*³⁰⁾, ut valide, licite et legitimum matrimonium contrahere possit cum Gustavo Hugel acatholico, dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis praesertim de amovendo a coniuge acatholica perversionis periculo, de conversionis coniugis acatholici ab illa pro viribus procuranda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda, et dummodo neque ante neque post matrimonium coram parocho catholico initum partes adeant ministrum acatholicum, iuxta instructionem alias datam³¹⁾ matrimonium celebretur privatim, extra ecclesiam et absque ullo ritu ecclesiastico. Contrariis non obstantibus.

Pro D. J. Con. Mancini S. R. U. J. Notario
(L. S.) F. Marinelli Subst.

7. A S. Congregatio Inquisitionis által megadott ezen felmentés végrehajtása (executio, fulminatio dispensationis) a megyés püspökhöz tartozik, a ki a hozzá küldött római rescriptum alapján kiállit egy felmentési okmányt a vegyes vallás akadályára nézve és egyet a másik akadályra nézve (fenti folyamodvány esetében: affinitatis in I. gradu), a püspöki hatóságnál használatban levő nyomtatott űrlapok felhasználásával. De még helyesebb, ha a fulminatio egyetlen írott ok-

³⁰⁾ A pápa tehát a felmentést a „katholikus“ félnek adja; ez a helyes, kánonjogi „stylus curiae.“ A fenti pécsi formula („pro parte eorundem“) e tekintetben tehát kifogásolható.

³¹⁾ Ez az 1858. évi „Antonelli-instr.“

mányban történik, a melybe a *római rescriptum* összes záradékai bevétnek. Ezen záradékok betartása ugyanis a felmentés érvényességéhez okvetlenül szükséges; a záradékok pedig nem állandók, időnkint és néha esetek szerint változnak (Rómában sok formula van az esetek különfélesége szerint); míg a püspöki irodáknál használatos űrlapok esetleg még a régibb „stylus curiae” záradékait tartalmazzák.

8. *Megérkezvén a püspöktől a plébánoshoz a felmentés, akár a pápai delegatio alapján általa adott felmentés-okmány (in impedimento mixtae religionis), akár a cumulatio esetében a pápától kieszközölt felmentés végrehajtásáról szóló okmány, a plébános azt bevezeti a jegyesek naplójának észrevétel-rovatába (ahonnet az esküvő után át lesz vezetve a „Matricula copulorum”-ba), azután azt és a reverzálist, valamint az egyességről szóló okmányt a plébánia levéltárában elhelyezi, azután tudtára adja a kath. jegyesnek a felmentés elnyerését és legközelebbi vasárnap vagy ünnepnap megkezdí a házasság kihirdetését, de a felek valláskülönbözőségét fel nem említve. Ha cumulatio volt, akkor a másik akadály alól való pápai felmentés a kihirdetésnél felemlítendő.*

9. *Megtörténvén a kihirdetés, következik a vegyes házasságnak megkötése. Magyarországon a dispenzált vegyes házasságok mindig „activa assistentia”-ban (ritualis copulatio) részesíttetnek.*

Az erre vonatkozó összes szabályokat már fent a tételes jogban (II. fejezet VII. pont) előadtam.

IV. *Ha a vegyes vallású jegyesek a „cautio”-kat megtagadták, akkor a kath. lekipásztornak a következő módon kell eljárnia:*

1. *Törekvése oda irányuljon első sorban, hogy a felek ne a másvallású félnek lelkésze elé menjenek házasságkötés végett, hanem a kath. plébánosnak „passiva assistentia”-ját vegyék igénybe.*

E célból fel kell tárni a kath. fél előtt, hogy az eretnek vallás lelkésze előtti kötés által a tiltott vegyes házasságkötésen kívül új egyházi büntényt követ el t. i. a „communicatio in sacris acatholicorum”-ot (communicatio activa), sőt ezen bünténynek is rendszerint nyomában jár egy harmadik, t. i. az összes gyermekeknek az eretnek vallás lelkésze általi meg-

keresztelése és az eretnek vallásban való felneveltetése, vagy pedig az akath. fél megtérítése körüli súlyos hanyagság,³²⁾ a mi eretnek-pártolás, és az egyház által a pápának különös módon fentartott *kiközösítéssel* sujtatik.

Azt, hogy *maga az eretnek vallás lelkésze előtti kötés is a kiközösítés terhe* alatt van tiltva (pro foro externo et ex praesumptione iuris),³³⁾ azt *helyesebb nem említeni*, mert:

a) a kiközösítés, mint fent (IV. fejezet) beigazoltam, *csakis vélelmeztetik* pro foro externo, de a jogvélelem esetről-esetre meg is dönthető ellenbizonyítás által;

b) az akath. lelkész előtti kötetést a kath. fél sok esetben *nem fogja elhárítani*; de talán törekedni fog az összes gyermekeknek kath. vallásban való felnevelésére és az akath. fél megtérítésére, vagyis törekedni fog azon rossz következményeket elhárítani, a melyek miatt az egyház az akath. lelkész előtti kötetést szigorúbban sujtja (t. i. „praesumptio iuris“-sal.)

2. Ha az előző eljárással a kath. plébános célt ért, akkor készítsen el mindent a „*passiva assistentia*“-ra³⁴⁾ és pedig:

a) *Jelentse be az esetet a püspöknek* és kérjen felhatalmazást a „*passiva assistentia*“ teljesítésére. Indokul a fent (III. fejezet III. pont alatt) előadott három ok egyike hozandó fel. Jól megjegyzendő, hogy nem „*dispensatio*“ kérendő a püspöktől, mert hisz ezt „*cautio*“-k nélkül nincs joga megadni a püspöknek, hanem XVI. Gergely pápának 1841. évi ápr. 30-án kelt breve-je alapján a „*passiva assistentia*“-ra *való felhatalmazás kérendő*.

Ezen kérvény így fogalmazható:

sz.

1904.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Varga Anna róm. kath. hivem, 20 éves hajadon, dacára minden lebeszélésemnek, házasságot akar kötni

³²⁾ Az akath. félnek megtérítése körüli hanyagság akkor éri el a büntény fokát, ha a megtérésre már hajlandó akatholikus felet a kath. hívő fél positive (lebeszélés) vagy negative (rosz példa, a buzdítás elmulasztása), neki súlyosan beszámíthatóan, eltérítette, kiábrándította a megtérés gondolatából.

³³⁾ Lásd ennek bő kifejtését a fenti egész IV. fejezetben.

³⁴⁾ A tiltott vegyes házasságkötéseknél alkalmazásra kerülő „*passiva assistentia*“-ról szóló tételes jogot lásd fent: III. fejezet III. és IV. pontban.

Szabó József ev. ref. vallású nőtlen férfival, szintén itteni lakossal.

Mivel a felek a házasságkötéshez elnyerhető pápai felmentés elégedhetetlen feltételeit, a hármass biztosítékot teljesíteni nem hajlandók, de másrészt azzal is beérnék, ha előttem, mint a kath. félre illetékes plébános előtt „*passiva assistentia*“ mellett köthetnének házasságot, és éppen ezáltal remélhető volna, hogy a gyermekek egy része vagy esetleg mind a kath. vallásban fognak megkereszteltetni és felneveltetni, valamint az is, hogy nem fognak az akath. lelkész elé kötésre menni — azért alázattal kérem Méltóságodat, hogy XVI. Gergely pápának 1841. ápr. 30. „*Quas Vestro*“ breve-je alapján nekem a „*passiva assistentia*“-nak teljesítésére, módoszataira, főleg helyére³⁵⁾ és arra nézve, hogy kihirdessem-e ezen házasságot (természetesen a felek vallását a kihirdetésnél fel nem említve) engedélyt és utasítást adni kegyeskedjék.³⁶⁾

Siklós, 1904. febr. 15.

N. N.
plébános.

³⁵⁾ Lásd erre vonatkozó fejtegetéseket fent: III. fejezet IV. pont vége felé.

³⁶⁾ Fent (III. fej. IV. pont végén) már előadtam, hogy a nem dispenzált, de mégis a kath. plébános „*passiva assistentia*“-ja mellett kötött vegyes házasságok kihirdetése ellenkezik az egyházi közjoggal, de Magyarországon a Lambruschini-instructio-ban a pápa által kivételesen megengedett és azért az 1858. évi esztergomi érsektartományi zsinat által el is rendeltetett (1. pont alatt). De mivel ezen engedély megadásának indító oka az állami kényszer volt, mely pedig már részben az 1868 : LIII. tc. 9—10. §§-ai által már megszüntetett, de teljesen megszünt az 1894 : XXXI. tc. folytán, azért kétséges, vajjon manapság indokolt-e élni az 1841. évben adott engedménnyel. *Saját* (nem irányadó) véleményem az, hogy a magyar püspökök *igenis megengedhetik* manapság is még (usque ad revocationem privilegii) az ilyen házasságok *kihirdetését* is („*praetermissa mentione circa religionem*“), mert az még mindig némi vonzó erővel bírhat arra, hogy a felek az akath. lelkész elé menjenek; de semmiesetre sem engedhetik meg a püspökök manapság azt, hogy a kath. plébános a kihirdetésekről bizonyítványt állítson ki az ilyen feleknek, mert ennek célja 1841-ben az akath. lelkész előtt való igazolás volt, arról t. i., hogy a kath. plébános már kihirdette a vegyes házasságot. Egészen más és így megengedett dolog volna a

Ha a vegyes vallás akadályán kívül valamely bontó akadály is van, akkor az egész ügy abbanhagyandó, mert vegyes vallású párnak csakis úgy ad a pápa felmentést a bontó akadály alól, ha megadják a „cautio“-kat. (Lásd erről a tételes jogi fejtegetést fent II. fej. VI. p. és III. fej. III.)

b) Részesítse a kath. felet rendes *jegyyes-oktatásban* és ezen alkalommal el ne mulassza szívére kötni, hogy összes születendő *gyermekének a kath. vallásban* való neveltetésére, valamint az akath. jegyesnek példával és szóval a kath. válásra való megtérésére törekedni lelkiismereti kötelessége. Együttal azt is közölje vele a jegyes-oktatás alatt, hogy a házasságkötés előtt a *szenstiségekhez nem járulhat*, tehát gyónni ne menjen, mert pápai dispenczió nélkül köt házasságot és hogy épen ez az oka annak is, hogy a kath. házassági áldásban és rendes összeadásban nem részesíthető. De azt is mondja meg neki, hogy a *házasságkötés után*, ha az említett két dologra (a gyermekek kath. nevelése és az akath. fél megtérítése) való törekvést a gyónószékben megígérendi, *feloldozható lesz*, azért tehát, ha erre kész leend, akkor a házasság után menjen el gyónni és áldozni és hozza helyre példás keresztény élet által a botrányt, melyet a vegyes házasság kötése körüli engedetlenségével okozott a hiveknek.

3. Ha a püspök engedélye leérkezett, akkor *tűzze ki a „passiva assistentia“ napját és esetleg hirdesse ki* (ha a püspök a hirdetést elrendelte) a házasságot (nem említve fel a felek vallását.) A „passiva assistentia“ mellett kötött vegyes házasság kihirdetésének *megengedhetőségéről*, de *nem kötelező* voltáról fentebb (III. fejezet IV. pont végén) és az alábbi (36.) jegyzetben tárgyaltam.

4. Elérkezvén a „passiva assistentia“ napja, *tartsa meg a „passiva assistentia“-t a püspök által megengedett helyen*³⁷⁾

bizonyítvány (testimoniales), sőt elbocsátó levél (dimissoriales) kiállítása akkor, ha az illetékes kath. plebános (a püspöki engedély vétele után) egy nem illetékes kath. plebánost vagy papot hatalmazna fel a „passiva assistentia“ teljesítésére.

³⁷⁾ Fent (III. fej. IV. p.) kifejtettem, hogy a „passiva assistentia“-nak a *sekrestyében* való elvégzése tekintetében *Magyarországon elfogadott gyakorlat nem mondható észszerűtlennek* és ép azért a magyar püspökök is ezen gyakorlat alapján a „passiva assistentia“-nak megtar-

és módon illetőleg az általános és a partikuláris egyházjog szerint (Lásd fent III. fejezet IV. pont) megengedett és megállapított³⁸⁾ módon.

5. A „*passiva assistentia*“ megtörténvén, a házasság a plébániai házassági anyakönyvbe bevezetendő a rendes folyószám alatt, de az *eskető pap rovatába* („Coplans“), az 1858. évi esztergomi érsektartományi zsinat által megállapított ezen mondat vezetendő be:

„A házassági kölcsönös megegyezést kijelentették az illetékes plébános N. N. előtt (esetleg: delegátusa N. N. áldozópap előtt) az n . . . i plébánialakban“ (esetleg n . . . i plébánia templom sekrestyéjében.)

6. A „*passiva assistentia*“ megtörténte után a *kath. fél* mindaddig, míg az egyház kívánalmainak eleget nem tesz, nyilvános bűnökként kezelendő (Lásd a részleteket fent III. fejezet II. alatt.)

V. Ha a felek a „*passiva assistentia*“-ra nem hajlandók³⁹⁾

tását megengedhetik a sekrestyében is, sőt némileg kíváncsi is, hogy megengedjék. Itt ugyanis ismét közbejátszik az az indító ok, hogy a templom közelsége és a nászmenetnek a templomhoz való vonulása némi vonzó erővel bírhat arra nézve, hogy a felek az akath. lelkész elé ne menjenek. Azért már a jegyesi feliratkozásnál jó lesz eleve közölni a felekkel a „*passiva assistentia*“ körülményeit. De viszont még mindig elég büntetés van a plébános „passzív“ eljárásában, amelynek büntetés-természetét nem is szükséges, nem is szabad palástolni.

³⁸⁾ Lásd fent: III. fej. IV. (Esztergomi 1858. é. zsinat „De mixtis matrimoniis“ fejezet 6. pontja.) — Feltételezve azt, hogy a férfi nem katolikus, a nő pedig katolikus, a consensus kijelentésének az 1858. évi esztergomi zsinat rendelkezése szerint így kell történni:

Férfi: „Én N. N. törvényes házastársul veszem ezen jelenlevő N. N. tisztességes személyt; ígérem, hogy őt el nem hagyom holtomig és holtáig, semminemű viszontagságban. Isten engem úgy segítjen.“

Nő: „Én N. N. törvényes házastársul megyek ezen jelenlevő N. N. tisztességes ifjúhoz (férfihoz), ígérem, hogy őt el nem hagyom, holtomig és holtáig. Isten engem úgy segítjen, a Boldogságos Szűz és Istennek minden Szentjei.“

Ha a férfi kath., a nő pedig nem kath., akkor az eskünek fentközölt formája felcserélendő; a nem kath. fél ugyanis csupán Istenre esküszik. A többi marad.

³⁹⁾ Több ok lehet erre; például: 1. Azért, mert a „*passiva assistentia*“-t a nem kath. vagy akár mindkét fél nem tekinti igazi házasság-

vagy arra *nem méltók*⁴⁰⁾ akkor a kath. plébános kötelessége a következő:

1. Akár csupán polgárilag, akár ezenkívül az akath. lelkész előtt is akár minden jogi forma nélkül kötött is meg a házasság, az (feltételezve a „*maritalis intentio*“-t) érvényesnek tekintendő, de a *plébániai házassági anyakönyvbe be nem vezetendő, de egy külön könyvbe* mindenestre feljegyzendő. Legalkalmasabb e célból az összes vegyes házasságokról egy közös törzskönyvet vezetni, a mely alapján azután az évenként a plébánia összes vegyes házasságáról a püspökhöz beküldendő táblázatos kimutatást könnyű lesz elkészíteni.⁴¹⁾

A *csupán polgárilag megkötött* mindenféle (nemcsak vegyes) házasságokra nézve a *magyarországi püspöki kar* az 1895. aug. 31., szept. 1-én kibocsátott közös körlevél II. 5. 6. és 7. pontjaiban így intézkedett:

5. „*Coniunctiones mere civiles matriculae copulatorum inferri quidem non possunt, necessarium tamen est, ut harum coniunctionum parochus accuratam consignationem habeat*“.

„*Prout ergo in parochia casus primus contractus mere civilis evenerit, et quidem sive fuerit uterque sponsus catholicus sive tantum alter eorum, parochus peculiariter librum parabit eidemque contractum hunc inferet. Ad hunc scopum usitatae typis excusae philirae adhiberi poterunt rubrica „copulans“ zero notabitur. Data ad eundem contractum civilem spectantia parochus, si aliunde sibi nota non fuerint, ex matricula civili desumet, cuius inspectionem officialis civilis eidem gratis permittere tenetur*“.

„*Si partes civiliter iunctae subin ecclesiastice copulantur, matrimonium eorum matriculae copulatorum infertur facta in*

kötésnek. 2. Azért, mert a nem kath. fél vagy annak *szülei* okvetlenül és expresse ragaszkodnék ahhoz, hogy az ő lelkészek előtt kötössék meg a házasság stb.

⁴⁰⁾ Erre az lesz a főok, hogy a felek expresse kijelentik vagy a plébános megtudja kétségtelen bizonyossággal, hogy az akath. lelkész elé (utólag vagy előzőleg) okvetlenül el fognak menni.

⁴¹⁾ Megkülönböztetendő ezen, a m. kir. *helytartótanács* által az 50-es években elrendelt kimutatás az 1895. *püspökkari közös körlevélben* elrendelt kimutatástól, mely utóbbi csak az egy évben (az utolsó lefolyt évben) kötött vegyes házasságoknak *számát* (nem a többi adatait is) tartalmazza.

libro praefato adnotatione, partes tunc et ibi ecclesiastice copulatas esse“.

„*Prole ex coniunctione mere civili nata* baptisata in matricula baptisatorum rubricae: „*legitimus, illegitimus*“ vacuae relinquuntur atque in rubrica observationum connotatur: *parentes prolis tunc et ibi solummodo civiliter coniunctos esse*“.

„Si in tali casu literae baptismales edendae erunt, parochus non utetur exemplaribus *typis procusis*, sed scribet testimonium, in quo provocando ad tomum, paginam et numerum currentem matriculae baptisatorum, fidem faciet: *prolem N. parentum N. N. civiliter solummodo iunctorum tunc et ibi baptisatam fuisse levantibus N. N. baptisante N.*“

„Inserendo matriculae defunctorum casus mortis personarum civiliter tantum iunctorum vel earum prolium, huius coniunctionis civilis semper mentio facienda erit; sic exempli gratia: *N. N. mercator civiliter iunctus feminae N. vel N. N. ex civili solummodo coniunctione vidua N. N., vel: N. N. filius civili tantum coniunctione iunctorum N. N. et N. N.*“.

„6. Prout *pro consignandis coniunctionibus mere civilibus parochus peculiarem habebit librum*, ita aequé in *speciali libro* connotabit *proles*, quae *ad baptismum non obstantibus monitionibus eiusdem allatae non sunt*. Data tales proles concernentia sibi secus non nota aequé ex matricula officialis civilis desumet.“

„7. *Annué a quovis paracho et parochiae administratore* exarandus erit et per vicearchidiaconum Ordinariatui *substernendus tabellaris conspectus*, qui continebit: a) numerum matrimonium catholicorum in parochia contractorum; b) numerum *matrimoniorum mixtorum*, α) in ecclesia catholica, β) in oratorio acatholico celebratorum; c) *numerum coniunctionum mere civilium*; d) numerum prolium: α) baptisatarum, β) non baptisatarum.“⁴²⁾

⁴²⁾ Világos fenti szövegből az, hogy a magyar püspöki kar 1895. évben még nem tekintette a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságokat „házasság“-oknak, vagyis érvényeseknek, sőt több magyar püspök a külön kiadott körleveleikben (pl. pécsi 1895. évi XIX. körlevél: „Supplementum Instructionis“ 7. pontja) expresse „érvényteleneknek“ mondták.

Ezen utasítás a vegyes házasságokat is érinti, mert a csupán polgárilag kötött vegyes házasságok közül a kath. plébánost érdeklik nemcsak a tisztán katolikusok által, hanem a kath. és nem kath. fél által csupán polgárilag kötött házasságok. Ezeket tehát mind egy külön könyvbe kell bevezetni, mégis azzal a különbséggel, hogy míg a *tisztán kath. felek polgári házassága egyházjogilag érvénytelen* házasság, addig a *vegyes házasságnak csupán polgári megkötése egyházjogilag érvényes házasság* és azért ez utóbbi házasságból született gyermekek törvényesek és a keresztek anyakönyvében, illetőleg a keresztleetlen gyermekek jegyzékében „törvényes“-eknek irandók be.

2. Ha ilyen csupán polgárilag vagy az akath. lelkész előtt vagy teljesen magánosan megkötött vegyes házasságból született gyermeket a szülők keresztelese végett a kath. plébánoshoz küldenek, a kath. plébános azt megkereszteli, ha a gyermeknek a kath. vallásban való felneveltetése, a kánonjog követelménye szerint, biztosítva van.⁴³⁾

3. Hogy a bármelyikféle ilyen (háromféle⁴⁴⁾ lehetséges) házasságban élő kath. fél mindaddig, míg hibáját jóvá nem teszi, nyilvános bűnösneként kezelendő, azt már fent (III. fej. II. alatt) előadtam.

4. Ha az ilyen házasságban élő kath. fél utólag nemcsak a gyermekek kath. nevelésével és a másvallású fél megtérítésére való törekvéssel, hanem külsőleg a házasságkötés egyházi ünnepélyes formájának megtartásával is óhajt eleget tenni az elkövetett sérelemért, akkor ők most utólag a copulatio-val kapcsolatos (nem a nászmisével) áldásban részesíthetők és hitvesi eskükhöz bocsáthatók, de a „copulatio“ maga nem ismétlendő meg, mert hiszen házasságuk csak tiltott volt, de nem érvénytelen (Magyarországban!). De ilyen esetben a hármas „cautio“-t írásban is mindig meg kell követelni, mint a „rituális“ áldás elnyerésének feltételét.

⁴³⁾ Mikor tekinthető biztosítottak a kereszteleendő gyermeknek a kath. vallásban való felneveltetése, azt előadtam másik művemben: „A keresztség kiszolgáltatása“, Pécs, 1903., 17—18. l.

⁴⁴⁾ A három faj ez: 1. Akath. lelkész előtt kötött vegyes házasság. 2. Csupán polgárilag kötött vegyes házasság. 3. Teljesen titkosan kötött vegyes házasság.

Ez esetben a házasság anyakönyvelésénél a házasságkötés napjául a „rituális“ megáldás napja irandó be, de a „copulans“ rovatba ez jegyzendő be:

„Felek . . . év . . . hó . . . napján kötöttek az n . . . i állami anyakönyvvezető előtt (n . . . i akath. lelkész előtt) házasságot és a mai napon a házassági áldás elnyerése és a hitvesi eskü letétele által a kath. plébánia templomban szentesítették frigyüket.“

Ha a *nem kath. fél a kath. hitre is áttér*, akkor a *nászmisével kapcsolatos áldás is megadandó*; ez következik a S. Congr. Inquisitionis által 1881. aug. 31-én kiadott „decretum generale“-ből, mely így szól:⁴⁵⁾

„In Congregatione generali S. R. et Universalis Inquisitionis habita coram Emis ac Rmis DD. S. R. E. Cardinalibus in rebus fidei inquisitoribus generalibus, praehabito voto DD. Consultorum iidem Emi ac Rmi DD. decreverunt:

Benedictionem nuptialem, quam exhibet missale romanum in Missa pro sponso et sponsa, semper imperiendam esse in matrimoniis catholicorum, infra tamen missae celebrationem, iuxta rubricas, et extra tempus feriatum, omnibus illis coniugibus, qui eam in contrahendo matrimonio, quacunque ex causa non obtinuerint; etiamsi petant, postquam diu iam in matrimonio vixerint, dummodo mulier, si vidua, benedictionem ipsam in aliis nuptiis non acceperit.

Insuper hortandos esse eosdem coniuges catholicos, qui benedictionem sui matrimonii non obtinuerint, ut eam primo quoque tempore petant. Significandum vero illis, maxime si neophyti sint, vel ante conversionem ab haeresi valide contraxerint; benedictionem ipsam ad ritum et solemnitatem non vero ad substantiam et validitatem pertinere coniugii.

Contrariis quibuscunque non obstantibus.

† Fr. Vincentius Leo Sallua

Archiepiscopus Chalcedonensis

S. R. et Universalis Inquisitionis Commissarius Generalis

Juvenalis Pelami

S. Romanae et Universalis Inquisitionis Notarius.“

⁴⁵⁾ Rituale Romanum ed. Ratisbon. 1902. Appendix, 277. l.

VI. A *kath. plébános kísérje figyelemmel az összes vegyes házasságokat*, főleg a melyek a „cautio“-k megadása mellett pápai dispensatio-val ő előtte kötöttek; és *ellenőrizze a „cautio“-k megtartását*. Figyelmeztesse a hanyag *kath. felet*, hogy a „cautio“-k végrehajtása körüli hanyagsága súlyos bűn, és ha amiatt a gyermekek közül csak egy is az eretnek vallásban lesz felnevelve, vagy ha ő lesz az oka annak, hogy az akath. fél megtérési szándékát feladja, eretnek-pártolás büntényét követi el és kiközösítést von magára.

A *szülők vallásváltoztatása* által a született vagy születendő gyermekek *kath. vallási neveltetésére* nézve előállott előnyös helyzetet használja fel. Figyelmeztesse a gyermekek vallása iránt *meg nem egyezett szülőket*, hogy az 1894: XXXII. tc.-hez kiadott 1674/1895. sz. miniszteri rendelet 8. §-a szerint a történt vallásváltoztatást az áttérő szülőknek kell a nemükbeli gyermek születési anyakönyvébe az áttérési bizonyítvány felmutatása mellett, az állami anyakönyvvezető által bevezettetni. Ha pedig a szülők nem a *kath. vallás javára* szóló egyességet kötöttek volna annak idején, akkor ha most a *kath. vallásra* való áttérés folytán egyvallásúak házasságává lett az azelőtt vegyes házasság, figyelmeztesse a szülőket, hogy ezen esetben joguk van újból egyességet kötni. És hasson oda a *kath. plébános*, hogy ezen új egyesség a *kath. vallás javára* tényleg megkötéssék, úgy, hogy a született 7 éven alúli és a születendő összes gyermekek a *kath. vallásban* neveltessenek fel; míg a született, már 7 éven felüliek a *kath. vallásra*, az árvaszék engedélyével, az 1868: LIII. törvénycikk 1—8. §§. szerinti formaságok mellett, áttérhetnek.⁴⁶⁾

VII. *Különös gondja* legyen a plébánosnak a *kath. egyéneknek felekezetlen egyénekkal vagy két felekezetlen egyénnek egymással kötött házasságára*. Az ilyen házasságok is *lehetnek egyházjogi szempontból is „vegyes“ házasságok*.⁴⁷⁾

Az ilyen házasságok rendszerint vagy *teljesen titkosan* (a polgári házassági forma mellőzésével) kötöttek, vagy pedig mint *csupán polgári házasságok*.

⁴⁶⁾ Lásd a gyermekek vallására és annak a szülők vallásváltoztatása folytán való hullámozására vonatkozó szabályokat művemben: A keresztség kiszolgáltatása, 38—39. l., 43—48. l.

⁴⁷⁾ Lásd fent: I. fej. II. pont alatt.

Néhány utmutatás álljon csak itt.⁴⁸⁾

1. Ha az *előbbi eset* áll, akkor az ilyen felek házassága polgárilag ugyan érvénytelen, de — feltételezve a „maritalis intentio“-t a titkos kötésnél — egyházilag lehet érvényes t. i. akkor, ha mindkét fél egyházjogilag nem katolikusnak tekintendő vagy, ha csakis egyik fél tekinthető egyházjogilag katolikusnak. De épen, mert polgárilag érvénytelen még a házasságuk, azért van joguk még egyezkedni a gyermekek vallása iránt. Az ilyen felek jobb belátásra jutván, esetleg a kath. pap előtti házasságkötésre és reverzális-adásra és a kath. vallás javára való egyesség kötésére hajlandók; de, ha ez utóbbira nem is hajlandók, de, ha a felekezetbeli szülő katolikus, akkor az 1895 : XLIII. tc. 27. §. 3-ik bekezdése szerint az összes gyermekek valószínűleg úgyis katolikusokká lesznek (t. i., ha a felekezetlen fél nem választ vallást a nembeli gyermekek részére) és így a „passiva assistentia“ megadása révén az összes gyermekek kath. paphoz fognak keresztelésre hozatni. Ha ilyen házasságból már vannak (államilag törvénytelen) gyermekek, azok is mind a kötendő egyes-ségben megállapított vallásban lesznek felnevelve; ha pedig egyesség nincs és a felekezetlen szülő a nembeli gyermekek vallása iránt nem intézkedett, követik a felekezetbeli szülő vallását, tehát a katolikusok, ha ezen szülő kath. vallású.

2. Ha a részben vagy egészben felekezetlen szülők házassága *csupán mint polgári házasság* kötött, akkor is sok érdeke lehet a kath. vallásnak az ilyen házasságnál, mert:

a) Vagy kötöttek a szülők egymással egyességet a polgári házasság előtt és az a kath. vallás javára szólt.

b) Vagy kötven ilyen egyességet, az a más vallás javára szólt; de mivel egyik vagy mindkét félnek a kath. vallásra való áttérése folytán egyvallásuak házasságává lett a házasság, így a feleknek joguk van az azelőtt kötött egyességet felbontani és a kath. vallás javára új egyességet kötni (t. i. hogy az összes gyermekek a kath. vallásban neveltessenek fel).

c) Vagy nem kötöttek egyességet, de a felekezetbeli

⁴⁸⁾ A gyermekek vallása körül az 1894 : XXXII. és 1895 : XLIII. tc. szerint lehetséges változások, hullámzások esélyeit előadtam művemben : A kereszttség kiszolgáltatása, 53—66. l.

szülő katolikus és a felekezetlen szülő a nemebeli gyermekeknek vallást nem akar választani (ekkor ezen gyermekek is katolikusokká lesznek).

d) Vagy nem kötöttek megegyezést, de a felekezetbeli szülő egyházjogilag nem katolikus, tehát másvallású, míg a felekezetlen szülő az egyházjogilag katolikus. Ezen esetben van a kath. vallásnak legkevesebb érdekeltsege a gyermekekre nézve és pedig ezért: 1. Egyességet már nem köthetnek. 2. Ha csakis a felekezetlen (de egyházjogilag katolikus) szülő vissza is tér a kath. vallásra úgy az állami, mint az egyházi formák betartásával, ezen visszatérésnek nincs befolyása a született (7 éven alúli) és a születendő gyermekek vallására, mert az 1895 : XLIII. tc. a felekezetlen szülőkre nem terjesztette ki az 1868 : LIII. tc. 14. §-át, mely szerint a szülőknek vallásváltoztatása esetében a nemebeli gyermek követi a szülőt az új vallásba. 3. Ha csakis a felekezetbeli (akatholikus) szülő tér át utólag a kath. vallásra, akkor a született 7 éven alúli nemebeli és összes születendő nemebeli gyermekek szintén katolikusokká lesznek. 4. Ha mindkét fél katolikussá lesz, akkor az összes születendő, továbbá a született 7 éven alúli gyermekek katolikusokká lesznek, a született, 7 éven felüliek pedig, az árvaszék engedélyével, szintén áttérhetnek (az 1868 : LIII. törvény formáságainak betartásával) a kath. vallásra, amennyiben esetleg a felekezetlen szülő választása alapján máris nem voltak volna katolikus módon megkeresztelve és felnevelve.

(Vége.)

TARTALOM.

Előszó.

I. Fejezet. A vegyes házasság fogalma és az arra vonatkozó tiltó akadály tényálladéka.

I. „Vegyes házasság“ és „vegyes vallás“ (mixta religio) műszavak jelentése és eredete a kánonjogban és a magyar közjogban (7—8. l.). II. Különféle szertartású katolikusok közti házasság (9. l.). Kit tekint az egyházjog, a vegyes házasság tekintetében „akatholikus“-nak? az elszakadt felekezetlent is? (10—11. l.), az el nem szakadt szabadkőművest vagy más hitetlent is? (12—13. l.). III. A kánonjog a vegyes házasság tekintetében nem tesz különbséget a születésénél fogva eretnek és a katolikusból lett eretnek között (14—15. l.). IV. A kétesen megkeresztelt egyén a házasságkötés érvényessége tekintetéből megkereszteltnek tekintendő és így, ha akath. felekezethez tartozik, a vele kötendő házasságnak csak a „mixta religio“ tiltó akadályá áll útjában; részletes eljárási szabályok (15—21. l.). V. A vegyes házasságok jelentősége a magyar közjog szempontjából: 1. 1868. előtt, 2. 1868—95. közti időben, 3. 1895. óta (21—24. l.).

II. Fejezet. Az egyház tilalma (imp. mixtae religionis) és az alóla nyerhető felmentés.

I. Az „impedimentum mixtae religionis“ a középkorban „abszolút“ tilalom jellegével bírt és csak XIV. Benedek óta lett föltételes és dispenzálható tilalommá. Újabb enyhítő intézkedések a 19. században (24—27. l.). II. Az egyház tilalmának okai: communicatio in sacris, elpártolás, elközömbösödés veszélye, valamint a gyermekek valláserkölcsi nevelésének veszélyeztetése (27—29. l.). III. A vegyes vallás akadályá alól való felmentés csak „kánoni okok“ alapján kérelmezhető, melyek különböznek a „cautio“-któl (29—33. l.). IV. A) B) C) A három „cautio“-ról egyenkint (33—41. l.). Kicsoda ál-

litja ki a „reverzális“-t? Mily módon kell azt kiállítani? (41—45. l.). Az állami törvényekkel ellenkező „reverzális“ elfogadhatóságáról (45—6. l.). A „cautio“-kat meg kell-e követelni halálos ágyon is? (46—50. l.). V. A vegyes házasság megkötésére a pápa felmentést csak azon kikötés mellett ad, ha a felek *nem mennek az akath. lelkész elé*; ezen kikötés mégis különbözik kötelező erő tekintetében a „cautio“-któl (51—2. l.). VI. A *püspököknek* a vegyes vallásnak más pápai akadálylyal való „*cumulatio*“-ja esetében *nincs joguk felmentést adni* a rendes indultum alapján (53—58. l.). VII. A dispenzált vegyes házasságok milyen ritualis copulatio-ban és áldásban részesíthetők? (58—62. l.)

III. Fejezet. Az egyház tilalmának (tiltó akadály) megszegése és e megszegés különféle alakjainak egyházjogi értékelése.

I. A dispensatio nélkül megkötött vegyes házasságok tiltott házasságok kettős alapon, a tiltó akadály miatt és a kötelezően előírt egyházi összeadás mellőzése miatt (63—67. l.). II. A nem dispenzált vegyes házasságokat miképpen bünteti az egyház (67—9. l.). A nem dispenzált vegyes házasságok egyes fajainak értékelése a házasságok erkölcsi beszámítása tekintetében (69—71. l.). A nem dispenzált vegyes házasságra lépő kath. féllel mint nyilvános bűnössel kell bánni (71. l.). Ha ily fél később megtér, milyen elégtételre kötelezendő (esetleges „*convalidatio*“); és míg azt meg nem teszi, mily egyházi előnyöktől (szentelmények, tisztségek) fosztatik meg (72—75. l.). III. A nem dispenzált vegyes házasságoknál alkalmazható „*passiva assistentia*“ jelentősége (75—8. l.). Milyen okokból engedheti meg a püspök a „*passiva assistentia*“-t (79—81. l.). IV. A „*passiva assistentia*“ alkalmával mit nem szabad és mit szabad tennie a kath. lelkésznek? (81—86. l.) V. A nem dispenzált vegyes házasság egyes alakjainak értékelése egyenként: A) Az akath. lelkész előtti kötés értékelése törvényszegés szempontjából (86—90. l.), majd a kötés egyházi érvényessége szempontjából (90—92. f.); B) A csupán polgárilag házasságot kötő vegyes házasságok ezen tettének értékelése és büntetései (92—93. l.). C) A minden egyházi és állami forma nélkül kötött vegyes házasságokról (94. l.).

IV. Fejezet. A vegyes házasság tiltott megkötését sújtó kiközösítés büntetése.

I. A vegyes házasság tiltott megkötésével járó büntetésről 1864. év előtti időben (94—96. l.). II. III. Az 1864. febr.

17. hannoveri instructio, valamint az arra vonatkozó 1879. márc. 22., 1888. aug. 29., 1892. május 12., 1897. aug. 18. és 1902. dec. 10. S. Congr. Inquis. decretum-ok által az akath. lelkész előtti kötés esetén inkurrálandó *kiközösítés* igazi forrásának (jogforrás, ez esetben: constit. „Apostolicae Sedis“) és *jogalapjának* (büntetendő cselekmény, okfő, ez esetben: eretnek-pártolás) kutatása a vonatkozó kánonjogi irodalom (Höhler, Gasparri, Leitner, Scherer) ismertetése kíséretében, amely kutatásnak az az eredménye: hogy az akath. lelkész előtti kötés esetében jogvédelem (praesumptio iuris) szól az eretnekpártolás büntetnének fenállása és a kiközösítés (lat. sententiae excommunicatio R. Pont. spec. m. reservata) inkurrálása iránt (96—103. l.). IV. Polemia azon felfogás ellen, mintha az akath. lelkész előtti kötés ténye önmagában és kizárólag volna a kiközösítés *okfeje* (103—106. l.). V. Végső következtetések és gyakorlati szabályok a szóbanforgó kiközösítést illetőleg (106—108. l.).

V. Fejezet. A csak polgárilag kötött vegyes házasságok érvényessége.

I. Bebizonyítása annak, hogy a trienti forma szempontjából (*kontraktualisztikus szempont*) a Magyarországon csupán polgári házasságként megkötött vegyes házasságok minden esetben a katolikus egyház előtt is érvényes szentségi házasságok. *Bizonyítékok:* A) Az 1841. évi ápr. 30. *Lambruschini-instructio* szövege (108—109. l.). B) A S. Congr. *Inquisitionis* 1897. aug. 18. decretuma, mely szószerinti szövegben közöli (109—111. l.). II. Bebizonyítása annak, hogy a „maritalis intentio“ szempontjából (*intencionalisztikus szempont*) a Magyarországon csupán polgári házasságként megkötött vegyes házasságok *rendszerint* a *katolikus egyház* előtt is érvényes szentségi házasságok. *Bizonyítékok:* A) A S. Congr. *Inquis.* 1866. dec. 2. és 1867. jul. 18. a *köl*ni esetben hozott határozatai (111—4. l.). B) VI. *Pius* pápa 1789. jul. 11. határozata az állami felbonthatóság előrelátása mellett kötött tisztán akatholikus vagy vegyes házasságok érvényességéről (114—8.). Megmagyarázása a S. Congr. Concilii 1879. márc. 17-én hozott, a csupán polgárilag kötött házasságok „házasság“ — jellegét tagadásba vevő és a „publica honestas“-tól is megfosztó határozatának (118—120. l.). III. Bebizonyítása annak (S. Congr. *Inquis.* 1891. nov. 30-án egy *köl*ni esetben hozott határozat teljes szövegének közlése mellett), hogy a csupán polgárilag megkötött vegyes házasságok az „extra-tridentinus“ területen, valamint a „Benedictina“ hatálykörében az érvényesség jogvédelme alatt állanak, épen úgy és olyan

mértékben, mint az akath. lelkész előtt megkötött vegyes házasságok (120—121. l.).

VI. Fejezet. Lelkipásztori eljárás a magyarországi vegyes házasságok körül.

I. A magyar közjognak (1894: XXXI., XXXII. és 1895: XLIII. tcikkek) a vegyes házasságot érintő jogforrásai megjelöltenek és a bennök foglalt és a kath. lelkipásztort érdeklő (gyermekesek vallása, házassági bíráskodás) jogszabályok előadatnak vagy a szerző más munkájára való utalással jeleztenek (121—124. l.). A kir. bíróságok és a S. Congr. Inquis. 1897. évi decretuma (124—5. l.). II. Gyakorlati szabályok arra nézve, miképen törekedjék a kath. lelkipásztor *preventív* szabályokkal elejét venni a vegyes házasságok megkötésének (125—9. l.). III. Gyakorlati szabályok (felmentési kérvények és rescriptum-ok közlése mellett) a vegyes vallás akadályai alól szükséges felmentés kérése körül (129—139. l.). Közbevetőleg elméleti fejtegetés a vegyes házasságok „*parochus proprius*“-a iránt (129—130. l.). IV. Gyakorlati szabályok az esetben, ha a felek a „*cautio*“-kat megtagadják és mégis a vegyes házasság megkötésétől elállani nem akarnak és pedig: előbb a „*passiva assistentia*“-ra vonatkozó szabályok adatnak elő (139—143. l.). V. Gyakorlati szabályok az esetben, ha a felek a „*passiva assistentia*“ nélkül akarnak kötni és kötnek is vegyes házasságot, akár az akath. lelkész, akár csak polgári forum előtt, akár titkosan (144—7. l.). Részletes előadása az így egybekelt vegyes házasságokkal és gyermekeikkel szemben követendő lelkészi (főleg anyakönyvi szempontból) eljárásnak (144—6. l.). VI. Az utólagos eljárás főszabálya: a kath. lelkipásztor kísérelje figyelemmel az összes vegyes házasságokat, főleg a szülők vallásváltoztatása szempontjából (148. l.). VII. Végre kísérelje figyelemmel a részben vagy egészen felekezeten házasságokat, mert az ilyenek sok esetben egyházjogi tekintetben is „vegyes“ házasságok (148—150. l.).

